

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
ÖZEL HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK VE AZERBAYCAN HUKUKUNDA
VATANDAŞLIĞIN KAZANILMASI

Gulnar EYYUBOVA

Danışman
Prof. Dr. Hacı CAN

İZMİR-2022

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Türk ve Azerbaycan Hukukunda Vatandaşlığın Kazanılması” adlı çalışmanın, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2022

Gulnar EYYUBOVA

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Türk ve Azerbaycan Hukukunda Vatandaşlığın Kazanılması

Gulnar EYYUBOVA

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özel Hukuk Anabilim Dalı

Özel Hukuk Programı

İncelemeye aldığımız çalışma Türk ve Azerbaycan hukukunda vatandaşlığın kazanılması hakkındadır. Her iki devletin vatandaşlık hukuk sistemi açısından vatandaşlık, vatandaşlığın hukuki boyutları, vatandaşlığın kazanılmasının yolları konuları ayrıntıları ile ele alınmıştır. Çalışmamızda Türk ve Azerbaycan hukuku, vatandaşlık hukuku açısından önem arz eden kıstasların detaylı bir şekilde analizi yapılmıştır.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türk ve Azerbaycan hukukunda vatandaşlık kavramı, vatandaşlık hukukunun tarihsel gelişim, hukuki kaynaklar, genel ilkeler ve türleri konusuna değinilmiştir. İkinci bölümde Türk hukukunda vatandaşlığın kazanılmasının usul ve esasları konusu ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Azerbaycan hukukunda vatandaşlığın kazanılmasının usul ve esasları, fahri vatandaşlığa değinilmiş ve Türk hukuku ile karşılaştırılması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık kavramı, Türk ve Azerbaycan vatandaşlık hukuku, vatandaşlığın genel ilkeleri ve türleri, vatandaşlığın kazanılması.

ABSTRACT
Master's Thesis
Acquisition of Citizenship in Turkey and Azerbaijan Law
Gulnar EYYUBOVA

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Private Law
Private Law Program

The thesis that we have examined is about the acquisition of citizenship in Turkish and Azerbaijani law. In terms of citizenship law system of both state, citizenship, legal dimensions of citizenship, ways of acquiring citizenship are discussed in detail. In our project, a detailed analysis of the criteria that are important in terms of citizenship law in Turkish and Azerbaijani law has been made.

The thesis consists of three parts. In the first part, the concept of citizenship in Turkish and Azerbaijani law, its historical development, legal sources, general principles and types are mentioned.

In the second part, procedures and principles of acquiring citizenship in Turkish law are discussed. In the third part, the procedures and principles acquiring citizenship in Azerbaijani law, honorary citizenship issues are mentioned and compared with Turkish law.

Keywords: Concept of Citizenship, Turkey and Azerbaijan Citizenship Law, General Principles and Types of Citizenship, Acquisition of Citizenship.

**TÜRK VE AZERBAYCAN HUKUKUNDA VATANDAŞLIĞIN
KAZANILMASI**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xi
EKLER LİSTESİ	xii
 GİRİŞ	 1

BİRİNCİ BÖLÜM

**TÜRK VE AZERBAYCAN HUKUKUNDA VATANDAŞLIK KAVRAMI,
TARİHSEL GELİŞİM, HUKUKİ KAYNAKLAR , GENEL İLKELER VE
TÜRLERİ**

I.TÜRK HUKUKUNDA KAVRAMLAR ÇERÇEVESİNDE VATANDAŞLIK	2
A.Genel Hatları ile Vatandaşlık	2
B.İlişkili Olduğu Kavramlar Yönünden Vatandaşlık	3
II.VATANDAŞLIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ	5
A.23.01.1869 Tarihli Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi	6
B.1312 Sayılı ve 23.05.1928 Tarihli Türk Vatandaşlığı Kanunu	7
C.403 Sayılı ve 11.02.1964 Tarihli Türk Vatandaşlığı Kanunu	8
Ç.5901 Sayılı ve 29.05.2009 Tarihli Türk Vatandaşlığı Kanunu	9
III.VATANDAŞLIĞIN HUKUKİ KAYNAKLARI	10
A.Milli Kaynaklar	10
1.Vatandaşlık Bağı ile Türk Devletine Bağlılığı Bulunan Herkes	
Türk'tür	11

2. Türk Annenin veya Türk Babanın Çocuğu Türk'tür	12
3. Vatandaşlık, Ancak Kanunun Öngördüğü Şartlarda Kazanılır ve Kaybedilir	13
4. Vatana Bağlılıkla Uyuşmayan Eylemde Bulunması Dışında Hiçbir Türk, Vatandaşlıktan Çıkarılamaz	13
5. Vatandaşlıktan Çıkan Kişi ile İlgili Yargı Yolunun Her Zaman Açık Olması	14
B. Uluslararası Kaynaklar	15
IV. VATANDAŞLIĞIN GENEL İLKELERİ	17
A. Herkes Vatandaşlığa Sahip Olmalıdır	18
B. Herkesin Yalnız Bir Vatandaşlığı Olmalıdır	20
C. Hiç Kimseye Zorla Vatandaşlık Verilemez ve Kimse Sahip Olduğu Vatandaşlığını Zorla Terk Etmeye Zorlanamaz	25
V. VATANDAŞLIĞIN TÜRLERİ	27
A. Asli Vatandaşlık	27
B. Sonradan Kazanılan Vatandaşlık	28
VI. AZERBAYCAN HUKUKUNDA VATANDAŞLIK KAVRAMI	29
A. Genel Olarak	29
B. Vatandaşlık Kavramı	30
VII. VATANDAŞLIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ	31
A. 11.08.1919 Tarihli Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Vatandaşlık Kanunu	31
B. 527 Sayılı ve 30.09.1998 Tarihli Azerbaycan Vatandaşlık Kanunu	32
VIII. VATANDAŞLIĞIN HUKUKİ KAYNAKLARI	38
IX. VATANDAŞLIĞIN GENEL İLKELERİ	40
X. VATANDAŞLIĞIN TÜRLERİ	46
A. Asli Vatandaşlık	46
B. Sonradan Kazanılan Vatandaşlık	47

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRK HUKUKUNDA VATANDAŞLIĞIN KAZANILMASININ USUL
VE ESASLARI

I.TÜRK HUKUKUNDA VATANDAŞLIĞIN DOĞUMLA KAZANILMASI YOLU	48
A.Genel Olarak	48
B.Vatandaşlığın Soybağı ile Kazanılması	48
1. Çocukların Evlilik Birliği İçinde Doğmuş Olması Hali	49
2. Çocukların Evlilik Birliği Dışında Doğmuş Olması Hali	50
a.Çocuğun Annesi ile Evlilik	51
b.Babalığın Tanınması	52
c.Hakimin Kabul Ettiği Mahkeme Hükümü (Babalık Hükümü)	52
C.Vatandaşlığın Doğum Yeri ile Kazanılması	53
1. Türkiye’de Doğmuş Çocuklar	53
2. Türkiye’de Bulunmuş Çocuklar	54
II.TÜRK VATANDAŞLIĞININ SONRADAN KAZANILMASI YOLU	55
A.Yetkili Devlet Makamı Kararı ile Türk Vatandaşlığının Kazanılması	55
1. Türk Vatandaşlığının Genel Olarak Kazanılması	55
a.Kişinin Ergin veya Ayırt Etme Gücüne Sahip Olması	56
b.Türkiye’de Kesintisiz Olarak Beş Yıl Süreyle İkamet Etmesi	57
c.Yerleşme Niyeti	59
ç.Tehlike Teşkil Eden Bir Hastalığın Bulunmaması	60
d.İyi Ahlak Sahibi Olması	60
e.Yeteri Kadar Türkçe Konuşabilme Şartı	60
f.Geçimini Sağlayacak Gelir ve Mesleğe Sahip Olmak Şartı	61
g.Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni Açısından Engel Teşkil Edecek Hali Bulunmama Şartı	61
2. Türk Vatandaşlığının İstisnai Olarak Kazanılması	62
3. Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması	67
a. İkamet Şartı Talep Edilmemesi Suretiyle Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması	67

(1)Türk Vatandaşlığını Çıkma İzni Alarak Kaybedenler	68
(2) Türk Vatandaşlığını, Anne veya Babalarına Bağlı Olmalarından Dolayı Kaybetmeleri Suretiyle Üç Yıl İçinde Seçme Hakkını Kullanmayanlar	68
b.İkamet Şartı Talep Edilmesi Suretiyle Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması	69
4. Türk Vatandaşlığının Evlenme Yoluyla Kazanılması	69
a.Başvuruda Bulunan Yabancı Devlet Vatandaşı ile Evlendiği Kişiyle Aile Birliği Ortamında Yaşama Şartı	70
b.Evlilik Birliği ile Uyuşmayan Herhangi Bir Faaliyette Bulunmama Şartı	70
c.Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni Yönünden Engel Oluşturacak Bir Durumu Olmamak Şartı	71
B.Evlat Edinme Yolu ile Türk Vatandaşlığının Kazanılması	73
C.Seçme Yolu ile Türk Vatandaşlığının Kazanılması	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN HUKUKUNDA VATANDAŞLIĞIN KAZANILMASININ USUL VE ESASLARI

I.VATANDAŞLIĞIN ASLEN KAZANILMASI YOLU	77
A.Genel Olarak	77
B.Aslen Kazanılan Vatandaşlık	79
1. Soybağı Esası	79
2. Doğum Yeri Esası	82
II.EVLAT EDİNME İLE VATANDAŞLIĞIN KAZANILMASI YOLU	83
A. Azerbaycan Vatandaşı Tarafından Evlat Edinilen Yabancı veya Vatansız Çocukların Azerbaycan Vatandaşlığını Kazanma Hali	83
B. Yabancı veya Vatansız Kişiler Tarafından Azerbaycan Vatandaşı Çocuğun Evlat Edinmesi Durumunda Azerbaycan Vatandaşlığını Kazanma Hali	85
III.YETKİLİ DEVLET MAKAMI KARARI İLE VATANDAŞLIĞIN	

KAZANILMASI YOLU	87
A.Vatandaşlığa Genel Yoldan Alınma	87
1. İkamet Şartı	88
2. Azerbaycan Dilinde Konuşabilme Şartı	89
3. Geçimini Sağlayabilmek İçin Gelir Şartı	90
4. Azerbaycan Anayasası ve Kanunlarına Uyma Zorunluluğu	90
B.Yeniden Vatandaşlığa Alınma	93
IV. FAHRİ VATANDAŞLIK YOLU İLE AZERBAYCAN	
VATANDAŞLIĞININ KAZANILMASI	95
V.TÜRK HUKUKU İLE KARŞILAŞTIRILMASI	96
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	106
EKLER	

KISALTMALAR

ADC	Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti
ADCVK	Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Vatandaşlık Kanunu
AAK	Azerbaycan Aile Kanunu
AK	Askerlik Kanunu
ASSCA	Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası
AVK	Azerbaycan Vatandaşlık Kanunu
AVKUY	Azerbaycan Vatandaşlık Kanunu Uygulama Yönetmeliği
AVS	Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi
bkz.	Bakınız
EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
İK	İskan Kanunu
MİTM	Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı
S	Sayı
s.	Sayfa Numarası
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TMK	Türk Medeni Kanunu
TVK	Türk Vatandaşlığı Kanunu
TVKUY	Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik
UİK	Uluslararası İşgücü Kanunu
VİGK	Vatandaşlık İşleri Genel Komisyonu
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

EKLER LİSTESİ

EK 1: Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın Vatandaşlıkla İlgili Hükümleri ek s.1

EK 2: Azerbaycan Vatandaşlık Kanunu ek s.2

EK 3: Azerbaycan Aile Kanunu'nun Vatandaşlıkla İlgili Hükümleri ek s.12

GİRİŞ

Küreselleşme, birbirinden farklı değerlere sahip olan bireyler arasında çeşitli kültürel farklılıklara sebep olmaktadır. Bununla birlikte bu etkileri azaltmak için her devlet kendi vatandaşlarına ve vatandaşlığını kazanmış kişilere geniş düzeyde haklar ve yükümlülükler tanımaktadır.

Vatandaşlık genel anlamıyla bireyi devlete bağlayan hukuki bağı ifade etmektedir. Bireylerin temel haklarından biri devlete vatandaşlık bağı ile bağlanmalarıdır. Vatandaşlık bireye, milli hukuk kuralları çerçevesinde haklara ve ödevlere sahip olma imkanı tanımaktadır.

Devletler, kişilerin haklarını belirlerken kendi egemenlik kriterlerini esas alırlar. Özel mevzuat hükümleri ile sağlamaya çalıştıkları haklar için milletlerarası metinleri de göz önünde bulundururlar. Devletler egemenlik yetkilerine istinaden kimlerin kendi vatandaşı olduğunu belirlerler.

Bu çalışmada, Türk ve Azerbaycan hukukunda vatandaşlığın kazanılması konusunu ana hatları ile incelemek ve her iki devletin mevzuat hükümlerinde yer alan düzenlemeleri ortaya koymak, vatandaşlık konusunda Türkiye ve Azerbaycan uygulamasının benzer ve farklılık arz eden yönlerine değinmek amaçlanmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Türk ve Azerbaycan hukukunda vatandaşlık kavramı, tarihsel gelişim, hukuki kaynaklar, genel ilkeler ve türleri konusu ele alınmıştır. İkinci bölümde; Türk hukukunda vatandaşlığın kazanılmasının usul ve esasları hususlarına değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise Azerbaycan hukukunda vatandaşlığın kazanılmasının usul ve esasları, fahri vatandaşlık durumu incelenmeye alınmış, Azerbaycan vatandaşlık hukuku ile Türk vatandaşlık hukukunun karşılaştırılması yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK VE AZERBAYCAN HUKUKUNDA VATANDAŞLIK KAVRAMI, TARİHSEL GELİŞİM, HUKUKİ KAYNAKLAR , GENEL İLKELER VE TÜRLERİ

I. TÜRK HUKUKUNDA KAVRAMLAR ÇERÇEVESİNDE VATANDAŞLIK

A. Genel Hatları ile Vatandaşlık

Toplumsal yaşamın devam etmesi için devletler farklı statüler tanıyarak bireyleri koruma görevini üstlenmektedirler. Çağımızda devletler, kendi bireylerini korumakla onlara hak ve yükümlülükler sağlamıştır. Bireylerin temel haklarından biri, devlete vatandaşlık bağı ile bağlanmalarıdır.

Vatandaşlık, siyasi topluluğun vazgeçilmez bir üyesi olduğundan bireyin siyasi topluluğa aidiyetini ifade etmektedir¹. Haklar ve yükümlülükler dengesi vatandaşlık statüsünün belirleyici unsurudur. Eşit şekilde haklar ve yükümlülüklerin vatandaşlara verilmesi vatandaşlık statüsünün diğer bir unsuru olarak da değerlendirilmektedir. Bireyler vatandaşlık yolu ile eşit statüye sahip olma güvencesi edinirler. Bireyin devlet ile karşılıklı yasal bağının olması hususu vatandaşlık olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda vatandaşlık, kişinin devlete olan mensubiyeti esas alınmakla bireyin devlet karşısındaki hukuki statüsünü belirleyen siyasi bir kimlik olarak tanımlanabilir.

İlk kez 1605 yılında vatandaşlık kelimesi hak ve ayrıcalıklara sahip olan ve bir kentin özgür kişisi anlamında kullanılmaya başlanmıştır².

¹ Bu bağlamda siyasi topluluğun olduğu yerde mutlaka vatandaş vardır. Dolayısıyla vatandaşlık, siyasi iktidar ve devlet kavramları birbirleriyle doğrudan ilişkili ve birlikte değerlendirilen kavramlardır, bkz. Şafak Evran Topuzkanamış, **Türk Hukukunda Anayasal Gelişmeler Işığında Vatandaşlık**, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2013, s.7.

² Cahit Aslan, **Birey-Toplum-Devlet(Etnisite)**, Karahan Yayınları, Adana, 2004, s.88.

Vatandaşlık literatürde çok yönlü bir kavram olarak yer edinmiştir. Heater’a göre vatandaşlık sosyo-politik kimlik biçimidir³. Keyman’a göre ise demokratik yöntemin tesis edilebilmesi için vatandaşlığı içinde yaşadığımız dünyayı anlamak ve çözümlemek için kullanılabilecek araç olarak nitelendirilmek mümkün olabilmektedir⁴.

Vatandaşlık bireye, milli hukuk kuralları çerçevesinde haklara ve ödevlere sahip olma imkanı tanıyan ölçüttür.

B. İlişkili Olduğu Kavramlar Yönünden Vatandaşlık

Vatandaşlık kavramı zaman içinde farklı isimlerle kullanılmıştır. Doktrinde vatandaşlık kavramının karşılığı olarak “tabiiyet”, “milliyet”, “vatandaşlık”, “uyrukluk”, “yurttaşlık” gibi muhtelif kavramların kullanıldığını görmekteyiz⁵.

Bu bağlamda kullanılan ilk isim “tabiiyet” kavramıdır. Vatandaşlık kavramı Avrupa’da 19.yüzyıldan başlayarak kullanılmaya başlamıştır⁶. Saltanat sistemi ile yönetilen devletlerde epeyce vatandaşlık hukuku sisteminde vatandaşın hükümdara olan bağlılığından hareketle “teb’a hukuku”, “tabiiyet” ve “te’ba” tabirleri kullanılmaktaydı.Tabiiyet sözlük anlamıyla bağımlılık, uyrukluk anlamına gelmektedir⁷.

Zaman içerisinde tabiiyet ve vatandaşlık kavramları aynı anlamda kullanıldığından gerek ulusal gerekse de uluslararası hukuki metinlerde yanlış kullanıma sebebiyet verdiği gözlenmiştir.

Tabiiyet ve vatandaşlık kavramlarının aynı manayı taşıyıp taşımadığı ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Doğan’a göre tabiiyet, vatandaşlık kavramının ifade ettiği anlamı kapsamasına rağmen vatandaşlık kavramı, tabiiyet kavramının taşıdığı

³ Heater Derek, **Yurttaşlığın Kısa Tarihi**, çev. Meral Delikara Üst, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007, s.9.

⁴ Fuat Keyman,“**Türkiye’de Çokkültürlü Anayasal Vatandaşlık**”, **Vatandaşlığın Dönüşümü Üyelikten Haklara** , Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s.224.

⁵ Vahit Doğan, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 5.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, (TVH 1), s.23.

⁶ Ergin Nomer, **Vatandaşlık Hukuku Dersleri**, 5.Bası, Fakülteler Matbaası, İstanbul,1982, (VHD), s.5.

⁷ Topuzkanamış, s.15.

anlamı taşımamaktadır⁸. Güngör’e göre ise tabiiyet kavramı, gerçek ve tüzel kişilerin ve bunların yanı sıra deniz gemileri ile hava araçlarının mensup olduğu devletle yasal ve siyasi bağlılığını ifade eden kavram olarak nitelendirilmektedir. Vatandaşlık ise yalnızca, gerçek kişilerin herhangi bir devlet ile siyasi ve yasal bağlılığını saptamak için kullanılmaktadır⁹. Başka bir ifade ile söyleyecek olursak tabiiyet tabiri geniş anlam içermektedir ve vatandaşlık kavramı ise sadece gerçek kişileri konu olarak dar anlamda kullanılmaktadır¹⁰.

Milliyet; kelime anlamı itibariyle Latince’den gelmektedir ve müşterek etniğe bağlı olarak “natio” mefhumundan alınmıştır. Ancak günümüzde tek özel etnikten gelme, yalnızca ulus veya ulusa ait olmayı ifade etmeye yeterli değildir. Kısaca özetleyecek olursak, insan topluğunun millet sayılabilmesi için aralarında birbirleri ile karşılıklı olarak, din, dil, tarih ve özellikle kültür birliğinin olması gerekmektedir¹¹. Sıkı bir şekilde aralarında dil, din, tarih ve kültür birliği olan insan topluluğuna verilen ada milliyet denilmektedir¹². Görüldüğü üzere milliyet, hukuki olmaktan ziyade sosyolojik ve antropolojik kavram olarak nitelendirilebilir.

Göğer milliyet ve milliyetçilik kavramının vatandaşlık kavramının sahip olduğu kapsayıcılığa ulaşamadığı için ideolojik yönden karmaşık kavram olması sebebinden, bu kavramlara Vatandaşlık Hukuku ve Devletler  zel Hukuku’nda verilmemesi kanaatindedir¹³.

Aybay’a göre ise milliyet kavramı vatandaşlık kavramı ile aynı manayı içermemektedir. Bu bağlamda milliyet kavramının vatandaşlık kavramına nazaran daha geniş kapsamlı olması sebebiyle  rk, din, dil, kültür gibi unsurları kendi bünyesinde barındırdığı için sosyolojik bilimi ile ilişkili olduğu kanısına varılabilir. Görüldüğü

⁸ şöyle ki vatandaşlık hususu, ülkedeki hukuk düzeninin tanıdığı bütün hakları kullanma imkanını sağlamak gibi işlev gören bir kavram olarak nitelendirilebilir. Buna  rnek olarak, siyasi hakları gösterebiliriz. Siyasi haklar, bahsi geçen haklara sahip olan ve bu hakları kullanan gerçek kişilere özgüdür; fakat bilindiği üzere herhangi bir devlette sadece ülkenin vatandaşlığına sahip olanların yanı sıra, siyasi haklardan faydalanamayan müstemleke topluluğu da yaşayabilir. Dolayısıyla bahsedilen kişiler, devletin vatandaşı değildir ve tebaa sayılmaktadır, bkz. Doğan, TVH 1, s.23.

⁹ Gülin Güngör, **Tabiiyet Hukuku**, 5.Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s.1.

¹⁰ Vahit Doğan, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Güncellenmiş 14.Baskı, Savaş Yayın Evi, Ankara, 2017, (TVH 3), s.6.

¹¹ Doğan, TVH 3, s.4.

¹² Vahit Doğan, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Güncelleştirilmiş 7.Baskı, Ankara, 2007, (TVH 2), s. 21.

¹³ Topuzkanamış, s.20.

üzere, sosyolojik bir kavram olarak bilinen milliyet kavramı daha geniş bir anlamda ifade edilmektedir¹⁴.

Uyrukluk, bireyi bir devlete bağlayan hukuksal bağıdır¹⁵. Vatandaşlık, uyrukluk, yurttaşlık kavramlarının ifade etmek istediği en temel husus bir gerçek kişiyi hukuki ve siyasi bağ ile devlete bağlamadır¹⁶. Doktrinde uyrukluk ve tabiiyet kavramlarının eş anlamlı olduğu genel olarak kabul edilmektedir.

Türk vatandaşlık terminolojisinde vatandaşlık kavramı belirli zamanlarda farklı kavramlarla ifade edilmiştir. 1869 tarihli Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nde tabiiyet terimi vatandaşlık terimi ile birlikte ve tamamen aynı manada yer almıştır¹⁷. 1312, 403 ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nda (TVK) tabiiyet kavramı yerine vatandaşlık kelimesi terim olarak kullanılmıştır.

II. VATANDAŞLIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Vatandaşlık Antik Yunan'dan günümüze kadar değişimler geçirmiş bir kavramdır. Köken itibariyle vatandaşlık, eski Yunan devletindeki şehir kelimesini esas alarak "cite" yahut "city" kelimesinden türetilmiş ve bahsi geçen şehir devletine aidiyeti ifade eden "citizen" ya da "citoyen" sözcüğünden doğmuştur¹⁸.

Antik Yunan'da vatandaşlık siyasal anlam ifade etmekle kölelerin, kadınların ve yabancıların dışarıda bırakılması ile büyük ölçüde sınırlılıklara sebebiyet vermiştir. Roma'da ise vatandaşlık hem sınıf mücadelelerinde uzlaştırıcı etkiye sahip olmuş, hem de Roma sınırları dışında yaşayan haklara kendi yerel, dini ve etnik kimliklerini koruyarak, sınırlı da olsa Roma vatandaşlığını tanımıştır¹⁹.

İlk kez modern anlamındaki vatandaş kavramı Fransız Devrimi'ni gerçekleştirenler tarafından sembolik eşitlik olgusunu vurgulamak için kullanılmıştır. Modern vatandaşlık geleneksel değerlerden kopma eylemini özünde simgelemiştir.

¹⁴ Rona Aybay ve Nimet Özbek, **Vatandaşlık Hukuku**, 4.Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s.7.

¹⁵ Aybay, Özbek, s.6.

¹⁶ Doğan, TVH 2, s.21.

¹⁷ Nomer, VHD, s.6.

¹⁸ Ezgi Güzel Polat, "Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı", **Ankara Barosu Dergisi**, Cilt:3, Sayı:3, 2011, s.129.

¹⁹ Ezgi Güzel Polat, **Anayasal Vatandaşlık**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, ss.8-9.

Bahsi geçen kavram halk egemenliği ile genel haklar perspektifinin ortak noktasında ortaya çıkmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun vatandaşlık anlayışı ise genel olarak “*Osmanlılık*” ideoloji temelinde değerlendirilmiştir. Osmanlılık tabirinin Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan hakların özel kimliklerini aşan bir aidiyat düzenini ifade ettiği saptanmıştır.

Türk vatandaşlık hukukunun tarihi gelişimi 4 ayrı evrede düzenlenmiştir. Şimdi sırasıyla tarihi gelişimi inceleyelim;

A. 23.01.1869 Tarihli Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi

İlk olarak, vatandaşlık hukuku ile ilgili temel ilkelere 23 Ocak 1869 yılında kabul edilen Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nde rastlanmaktadır. Düzenleme olarak kabul edilen bu kanun, bir zorunluluk sonucunda çıkartılmıştır²⁰. Şöyle ki müslüman olmayan Osmanlı tebaası, kapitülasyonlardan faydalanmak amacıyla Osmanlı'nın ayrıcalık belirlediği devlet vatandaşlığına geçiyor ve ülke muafiyetlerden yararlanmak istiyordu. Karşılaşılan bu durum sebebiyle, vatandaşlık hukuku hususunda ilgili kanunların kabul edilmesinin gerekli olması zorunluluğundan yola çıkarak bu Nizamname düzenlemiştir. Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi, İslam dünyasında din ilkelerinden bağımsız olarak ele alınan ilk uyrukluk düzenlenmesidir²¹.

Kanunname'de, Osmanlı vatandaşlığının elde edilmesi yönünden kural olarak soydanlık bağı benimsenmişti²². Annesi ile babası yahut yalnız babası Osmanlı vatandaşı olan çocuklar, Osmanlı vatandaşı sayılıyorlardı (m.1). Kanunname'de soybağı esası ile birlikte doğum yeri esasının da benimsendiği görülmektedir²³. Anne ile babası yabancı ülke vatandaşı olanlar Osmanlı ülkesinde doğmuşlarsa ergin olmalarından başlayarak üç yıl içinde Osmanlı vatandaşlığını isteyebilmektedirler²⁴. Ayrıca yetkili makam kararı ile vatandaşlığın kazanılması da kabul edilmişti (m.3/4).

²⁰ Doğan, TVH 2, s.35.

²¹ Rona Aybay, **Yurttaşlık Hukuku**, A.Ü.S.B.F Basım ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara, 1982, (YH), s.25.

²² Aybay, Özbek, s.61.

²³ Doğan, TVH 1, s.37.

²⁴ Bahadır Erdem, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Beta Yayıncılık, 5.Bası, İstanbul, 2016, s.33.

Kanun'un 5.maddesinde Osmanlı tabiiyetinden ayrılmanın hüküm ve sonuçları düzenlendikten sonra 6. ve 7.maddelerinde ise vatandaşlığın kaybı halleri düzenlenmişti. 8.maddede Osmanlı tabiiyetinden ayrılan kişilerin çocuklarının durumu dikkate alınmıştı. Nihayet, son maddede vatandaşlığın ispatı düzenlenmişti. Buna göre, Osmanlı topraklarında bulunan her şahsın Osmanlı tebaasından olduğu kabul ediliyordu; aksini iddia edenin bunu ispat etmesi gerekmektedir (m.9)²⁵.

B. 1312 Sayılı ve 23.05.1928 Tarihli Türk Vatandaşlığı Kanunu

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden sonra beş yıl daha yürürlükte kalmıştır. 23 Mayıs 1928 yılında 1312 sayılı²⁶ TVK kabul edilmiştir. Türkiye'nin ilk vatandaşlık kanunu, 1312 sayılı TVK'dır. Bahsettiğimiz kanun, vatandaşlığın elde edilmesi, kaybedilmesi ve vatandaşlığın kazanılmasında ayrı bir önem arz etmesi nedeniyle evlenme olmak üzere üç bölüm olarak düzenlenmiştir²⁷. Vatandaşlığın kazanılmasında soybağı esasına en geniş şekilde yer verilmiştir. Buna göre, Türk ana veya babanın çocukları doğum yerine bakılmaksızın Türk vatandaşlığını kazanabilmekteydi.

Bahsi geçen Kanun, soybağı unsuru ile birlikte doğum yeri unsuruna da değinmiştir²⁸. Türkiye topraklarında doğmuş olan ancak annesi ve babası bilinmeyen veya Türkiye'de doğmuş annesi ve babasının vatandaşlığı olmayan çocuklar Türk vatandaşı olabilmekteydi (m.2 A/B). İstisnai bir hüküm ile 1929 yılından itibaren Türkiye topraklarında doğan yabancı vatandaşının yine Türkiye'de doğan çocukları Türk kabul edilmekte, bunlara erginlik yaşını doldurduktan sonra anne veya babalarının sahip olduğu vatandaşlığa geçme imkanı tanınmaktaydı (m.4)²⁹. Kanun'un 5. ve 6.maddelerinde yetkili devlet makamının aldığı karar ile Türk vatandaşlığının elde edilmesi, 7. ve devam eden maddelerinde Türk vatandaşlığının

²⁵ Doğan, TVH 3, ss.35-36.

²⁶ RG: 904 -04.06.1928, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc006/kanuntbmmc006/kanuntbmmc00601312.pdf , (19.07.2022).

²⁷ Erdem, s.34.

²⁸ Rona Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 4.Baskı , İstanbul, 2004, (VH), s.75.

²⁹ Ergin Nomer, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 22.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2016, (TVH 2), ss.55-56.

kayıp halleri düzenlenmişti. Kanun'un 13. ve devamındaki maddelerinde ise evliliğin vatandaşlığa etkisi ayrı bir bölüm olarak düzenlenmiş bulunmaktaydı³⁰.

Bu Kanun, Türkiye'nin kurulmasının ilk yıllarında yaşanan nüfus yetersizliğinin sebep olduğu psikolojik tesir yüzünden, mümkün olduğu kadar fazlaca şahsı Türk vatandaşlığına almayı amaçlamıştı. Kanun'un diğer bir ilginç özelliği, Türk vatandaşı ile evlenen yabancı ülke vatandaşı olan kadının, bu evlenme nedeniyle talebine bakılmaksızın Türk olmasını onaylamasına rağmen, yabancı ülke vatandaşı ile evlenen Türk kadının Türk kalacağını belirtmesidir³¹.

C. 403 Sayılı ve 11.02.1964 Tarihli Türk Vatandaşlığı Kanunu

403 sayılı³² TVK , 2009 yılına kadar yürürlüğünü sürdürmüştür.1981, 1989, 1992 ve 1995 ve 2003 yıllarında yayımlanan kanunlarla TVK'da değişiklikler yapılmıştır.

403 sayılı TVK, "Türk Vatandaşlığının Kazanılması", "Türk Vatandaşlığının Kaybı", "Türk Vatandaşlığının İspatı ve Yargı Yolu", "Çeşitli Hükümler", "Son Hükümler" başlığı altında beş bölüm olarak düzenlenmekteydi. Kanun Türk vatandaşlığının kazanılmasını, kanunda öngörülen hal ile vatandaşlığa alınma, yetkili makam kararı ile kazanma, seçme hakkı ile kazanma olarak tasnife tabi tutmuştu. Kanun'a göre, vatandaşlığın kazanılmasında esas prensip soybağı ile kazanma olmakla birlikte toprak esasına göre vatandaşlığın kazanılması da istisnai yol olarak kabul edilmişti (m.4). Kanun'daki düzenlenmeye göre, Türkiye topraklarında yahut Türkiye dışında Türk vatandaşı babadan olmuş ya da Türk vatandaşı anneden doğmuş çocuklar doğum anından itibaren Türk vatandaşlığını kazanmaktaydı (m.1). Evlilik dışında yabancı ülke vatandaşı olan anneden doğan çocuk ise soybağının düzeltilmesi, babalık kurumunun hükme bağlanması ve babalığın tanıma hallerinden birisi ile bir Türk vatandaşına bağlandığı takdirde, doğumdan başlayarak Türk vatandaşlığını kazanacaktı (m.2). Kişinin evlat edinme yolu ile Türk vatandaşlığını kazanması (m.3) ve evlilik yolu ile Türk vatandaşlığının kazanılması (m.5) diğer kanun yolu ile vatandaşlığın kazanılması halleri olarak kabul edilmekteydi. Yetkili

³⁰ Erdem, ss.34-35.

³¹ Aybay, Özbek, s.64.

³² RG:11638- 22.2.1964, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11638.pdf>, (19.07.2022).

makam kararı ile (m.6/7), yeniden vatandaşlığa alınma yolu ile (m.8) ve seçme hakkının kullanılması yolu (m.12/13) ile de Türk vatandaşlığının kazanılma halleri düzenlenmişti. Bahsettiğimiz Kanun, Türk vatandaşlığının kaybını da “kanun yolu ile kayıp”, “yetkili makam kararı ile kayıp” ve “seçme yolu ile kayıp” şeklinde üçe ayırarak düzenlemişti.

403 sayılı TVK yürürlüğe girdiği dönem itibarıyla çağdaş özelliklere sahip bir kanun olmasına rağmen yapılan değişiklikler sistematliğini bozduğu gibi, zaman içinde meydana gelen milletlerarası gelişmeler de kanunun değiştirilmesini zorunlu kılmıştı. Özellikle, kişinin iradesi dışında vatandaşlığın kaybını düzenleyen hükümler çağdışı kalmıştı.

Ç. 5901 Sayılı ve 29.05.2009 Tarihli Türk Vatandaşlığı Kanunu

29.05.2009 tarihli³³ TVK 45 yıllık süre zarfında yürürlükte olan 403 sayılı Kanun’u yürürlükten kaldırmıştır. Bu Kanun, Türk vatandaşlığını düzenleyen temel metindir.

Önceki vatandaşlık kanununun yerini niye yeni vatandaşlık kanunu aldı sorusunu, 5901 sayılı TVK tasarısının³⁴ gerekçesine bakarak cevaplayabiliriz. Şöyle ki adından söz ettiğimiz Kanun tasarısının genel gerekçesinde vatandaşlık düzenlemeleri alanında devletin bu konuda yetkisi ile ilgili genel hususlara değinilmiş ve ardından aşağıdaki önem arz eden kısımlar ele alınmıştır³⁵:

- Bozulduğu varsayılan kanun düzenini yeniden ele alarak tesis etmek,
- Anayasa’nın 66.maddesinde yapılan değişikliği ve Medeni Kanun’da düzenlenen yeni hususları göz önünde bulundurmak,
- Çoğu devlet tarafından kabul gören Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi³⁶ (AVS) ile uyumlu bir düzenleme yapılmasının faydalı olacağına inanılması,
- Türkiye toprakları dışında ikamet eden yabancı ülke vatandaşlarının, Türk vatandaşlığını kazanmak için yaptıkları başvurularda muazzam büyümenin

³³ RG:27256-12.06.2009, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5901.pdf> , (19.07.2022).

³⁴ <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss90.pdf>, (25.07.2022).

³⁵ Rifat Erten, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı’nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirmeler”, **Ankara Barosu Dergisi**, Cilt:4, Sayı:12, 2008, ss.37-38.

³⁶ <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-77-445>, (31.07.2022).

görülmesi ve müracaatların hızlı ve güçlü bir biçimde tetkik edilmesi ile değerlendirilmesi gereksinimi,

- Türkiye'nin iktisadi ve toplumsal yaşamına yardım edebilecek yabancı ülke vatandaşlarına Türk vatandaşlığının artık hiç bir zorunluluğa rastlanmadan kolay verilmesi yoluyla, bahsi geçen şahısların ülkeye kazandırılmaları.

403 sayılı TVK'da 1964 yılından itibaren önem arz eden bir çok değişiklik yapılmıştı. Genellikle güncel ihtiyaçların zorlamasıyla yapılan bahsi geçen değişikliklerle Kanun'un sistematik yönü bozulmuştu. Yürürlükte olan TVK'nın gerek Türk vatandaşlığının kazanılması gerekse Türk vatandaşlığının kaybı konularında getirmiş olduğu hükümlerin 403 sayılı Kanun'dan hemen hemen hiç farkı yoktur. Vatandaşlığın kazanılmasında temel prensip, mevcut Kanun'da da kan esasıdır. Doğum yeri esası ise tamamlayıcı niteliğini bu Kanun'da da muhafaza etmiştir. Yetkili devlet makam kararı ile Türk vatandaşlığının elde edilmesi için istenen koşullar da 403 sayılı TVK'da yer alanlardan biri dışında tamamen aynıdır.

III. VATANDAŞLIĞIN HUKUKİ KAYNAKLARI

Vatandaşlık hukukunun kaynaklarını milli kaynaklar ve uluslararası kaynaklar olmak üzere iki ana başlık halinde incelemek mümkündür.

A. Milli Kaynaklar

Devletler, vatandaşlık hukukuna ilişkin düzenlemeler yaparken vatandaşlık kanunlarını ve anayasalarındaki vatandaşlık hukuku ile ilgili temel ilkeleri esas almaktadırlar. Anayasadaki vatandaşlık hukuku ile ilgili genel prensipler ve hükümler, vatandaşlık hukukunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Devletin temel yapısıyla ilgili olan Anayasa hukuku devlete hangi koşulların varlığı halinde kimlerin vatandaş olarak kabul edilebileceğinin sınırını çizme olasılığı tanımıştır³⁷.

³⁷ Aybay,YH, s.12.

1924³⁸ Anayasası, 1961³⁹ Anayasası ve 1982⁴⁰ Anayasası'nda Türk vatandaşlığı ile ilgili hükümlere yer verilmiştir⁴¹. 1924 tarihli Türk Anayasa'sı vatandaşlık konusunu 88.maddede düzenlemiştir. Maddenin birinci fıkrası uyarınca din ve etnik kökene bakılmaksızın Türkiye Cumhuriyeti(T.C) sınırları içinde bulunan kişilere Türk denilmektedir. Maddenin ikinci fıkrasında ise Türk vatandaşlığının kazanılma yollarının neler olduğundan bahsedilmiştir. Şöyle ki Türk babanın çocuğu, Türkiye sınırları içinde veya dışında doğmuş olmasına bakılmaksızın Türk olacaktır. Türkiye'de oturan yabancı babanın Türkiye'de doğmuş çocuğu, Türkiye'de ikamet etme koşuluyla erginliğe ulaştığında Türk vatandaşlığını seçebilecektir. Vatandaşlık mevzuat hükümleri gereğince Türklüğe kabul edilecek başka kişiler de Türk olacaktır.

1961 tarihli Türk Anayasa'sı vatandaşlık anlayışını en modern çerçevesi ile kabul etmiştir⁴².1982 tarihli ve halen yürürlükte olan Türkiye Anayasa'sı, 1961 tarihli Anayasa'nın "Vatandaşlık" başlıklı 54.maddesini (anlamı etkilemeyen bir sözcük değişikliği dışında) aynen yinelemiştir⁴³.Türk vatandaşlık hukukunun anayasal ilkeleri 1982 Anayasası'nın 66.maddesinde düzenlenmiştir.

1. Vatandaşlık Bağı ile Türk Devletine Bağlılığı Bulunan Herkes Türk'tür

1982 Anayasası'nın "Türk Vatandaşlığı" kısmında düzenlenen 66.maddesi, Türk devleti ile vatandaşlık ilişkisi olan bireylerin Türk olarak kabul edilmesini öngörmüştür. Dolayısıyla Türkiye sınırları içinde devlete mensup olduğunun bilincinde olan herkes Türk olarak nitelendirilmiştir⁴⁴. 66.maddenin yer aldığı dördüncü bölümün başlığının "Siyası Haklar ve Ödevler" olduğu da dikkate alındığında, Türk vatandaşlığı aynı zamanda siyasi bir bağıdır⁴⁵.

³⁸ RG:491-20.04.1924, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi>, (31.07.2022).

³⁹ RG:10816-31.05.1961, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10816.pdf>, (31.07.2022).

⁴⁰ RG:17863-09.11.1982, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, (31.07.2022).

⁴¹ Vahit Doğan ve Hasan Odabaşı, **Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s.25.

⁴² Nomer, VHD, s.36.

⁴³ Aybay, Özbek, s.27.

⁴⁴ Doğan, Odabaşı, s.25.

⁴⁵ Güngör, s.50.

Anayasa, Türkiye Cumhuriyeti'ne mensup olup ona vatandaş olarak bağlılığı bulunan herkesi “Türk”olarak tanımlarken sadece, Türk vatandaşları arasında var olan hukuki bağdan yararlanmış ve bu hukuki bağa sahip olan herkesi “Türk” olarak kabul etmiştir⁴⁶.Türk Devleti, “Türkiye Cumhuriyeti devletidir; Türktür” ibaresinden kastımız, etnik grup, ırk veya soybirliği değildir⁴⁷. Nitekim,Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlanan kişi; ırk, mezhep, din ve kültür yönünden kökenine bakılmaksızın Türkiye'nin ona vermiş bulunduğu “Türk vatandaşı” statüsünü taşımaktadır⁴⁸. Başka bir deyişle, hiç kimse ırkından dolayı Türk olmaz ya da Türk devletinin vatandaşı değil diye ırkından dolayı Türklüğünü kaybetmez.

2. Türk Annenin veya Türk Babanın Çocuğu Türk'tür

1982 Anayasası'nın 66.maddesinin ilk fıkrasında, “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk”tür denildikten sonra devam eden fıkralarda Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybedilmesine dair temel kurallar düzenlemiştir⁴⁹. İkinci fıkranın ilk cümlesinde, “Türk annenin yahut Türk babanın çocuğu Türk'tür” şeklinde düzenlenmiştir. İkinci cümlesinde yer verilen “Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlık durumu kanunla düzenlenir” ifadesi, 4709 sayılı kanunla 2001 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır⁵⁰. Bu fıkranın yürürlükten kaldırılmasının öncelikli sebebi, Türk babadan doğan çocuklar ile Türk anadan doğan çocuklar arasında ayırım yapmakla, kadın erkek arasında cinsiyet ayırımına yol açmasıydı.Türk ananın çocuğunun Türk olduğu kabul edildikten sonra, artık çocuğun babasının Türk veya yabancı olması çocuğun Türk vatandaşlığını kazanabilmesi bakımından fark yaratmayacağından dolayı kanun koyucu, daha sonra ikinci cümleyi yürürlükten kaldırmış, böylece çelişkiyi de gidermiştir⁵¹.

1982 Anayasa'sı, Türk vatandaşlığının kazanılmasında cinsiyet ayırımı yapmamış ve doğmuş çocuğun anne ve babasından herhangi birinin Türk olması hususunu yeterli kabul etmiştir. 66.maddenin ikinci fıkrasında yer alan Türk

⁴⁶ Erdem, s.41.

⁴⁷ Güngör, s.50.

⁴⁸ Ergin Nomer, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Filiz Kitapevi, 19.Baskı, İstanbul, 2012, (TVH1), s.56.

⁴⁹ Erdem, s.89.

⁵⁰ Topuzkanamış, s.306.

⁵¹ Doğan, TVH 2, s.41.

vatandaşlığının elde edilmesi açısından soybağı kriterine yer verilmiş, doğum yeri esasına göre vatandaşlığa alınma hususuna değinilmemiştir. Soybağı esasına göre, vatandaşlığın kazanılmasında doğumun nerede gerçekleştiğinin önemi yoktur. Doğum Türkiye’de veya yabancı bir ülkede gerçekleşmiş olabilir. Her iki halde de doğumdan başlayarak Türk anne yahut babadan doğmuş çocuk Türk vatandaşlığını aslen kazanacaktır.

3. Vatandaşlık, Ancak Kanunun Öngördüğü Şartlarda Kazanılır ve Kaybedilir

Anayasa’da Türk vatandaşlığının kazanılma ve kaybedilme hususu teminat altına alınmıştır. Anayasa’da Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybedilmesinde kanunilik esası kabul edilmiştir. Dolayısıyla vatandaşlık ancak kanunda sayılan hallerde kazanılır ve yine ancak kanunda sayılan hallerde kaybedilir. Buna göre, Türk vatandaşlığının kazanılması şartları ve kaybı sebepleri kanunla düzenlenmelidir.

Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybedilmesi konusu ile ilgili olarak hakkında kanuni düzenleme bulunmayan bir sebepten dolayı kişinin vatandaşlığını kazanması ve kaybetmesi mümkün değildir⁵².

4. Vatana Bağlılıkla Uyuşmayan Eylemde Bulunması Dışında Hiçbir Türk, Vatandaşlıktan Çıkarılamaz

“Vatana bağlılıkla uyuşmayan eylem”, Türk vatandaşlığından çıkarma için Anayasa ile getirilmiş bir ölçüttür⁵³. Vatana bağlılıkla bağdaşmayan fiillerin neler olduğunu tesbit etmek çok zordur⁵⁴.

Kanun koyucu, soyut bir kavram olan vatana bağlılıkla bağdaşmama tabirini genel prensipler çerçevesinden hareketle, bahsedilen ifadenin daha gerçek düzeyde belirlenmesi için bir takım kurallar öngörmektedir.

⁵² Güngör, ss.52-53.

⁵³ Güngör, s.53.

⁵⁴ Nomer, TVH 1, s.59.

Devletin vatandaşından beklediği en önemli borcun vatana bağlılık olduğu ve aynı zamanda bu genel tanımın yerine, kişiyi vatandaşlıktan çıkarma nedeni olabilecek fiilleri açıkça saymasının, Anayasa hükmü yapma tekniği bakımından fazlasıyla kazustik bir metod olacağı göz önüne alındığında, Anayasa'nın 66/4 maddesindeki bu genel tanımlamanın çok daha doğru olduğu kanaatine varılabilir. Zira, Anayasa'nın genel çerçevesini çizdiği bu genel tanımlamanın dışında, Türk vatandaşlarının yetkili makam kararı ile vatandaşlıklarının kaybına neden olacak fiillerin neler olduğunun düzenlenmesi gerekmektedir. Zira, vatana bağlılıkla bağdaşmayacak fiillerin neler olduğu ya da başka bir deyişle vatana sadakatla bağdaşmayacak fiil kavramına hangi fiillerin gireceği, zaman içinde değişebilir⁵⁵.

1312 sayılı TVK'da vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler sebebiyle yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığının irade dışı kayıp hali sadece iskat (çıkarma) olarak düzenlenmişti. 403 sayılı TVK ise vatana bağlılıkla uyuşmayan eylemler olarak, vatandaşlığı kaybettirme ve vatandaşlıktan çıkarma olarak belirlenen iki ayrı kurumu düzenlediği halde, 1982 Anayasası'nın 66/4 maddesi tadil edilmediği için vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler "çıkarma" ile sınırlı bir anayasal ölçüt olarak kalmıştır⁵⁶.

5. Vatandaşlıktan Çıkan Kişi ile İlgili Yargı Yolunun Her Zaman Açık Olması

Anayasa, Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybının sadece kanunda yazan durumlarda olacağını ve vatana bağlılık eylemi ile uyuşmayan herhangi bir fiil yapmadıkça, kimsenin Türk vatandaşlığından çıkarılmayacağını düzenledikten sonra 66.maddenin son fıkrası ile de Türk vatandaşlarını teminat altına almış bulunmaktadır.1982 Anayasası'nın 66.maddesinin son fıkrasına ilave edilen ve 1961 Anayasası'ndan aynen alınan "Kişinin vatandaşlıktan çıkarılması hususlarına dair kabul edilen karar ve işlemler için yargı yolunun kapatılamayacağı" hükmü ile idari kararlara sınırlar getiren tutumu özel bir önem kazanmıştır⁵⁷.Yönetmelik işlemler yoluyla vatandaşlıktan yoksun bırakılma uygulamalarına karşı yargı yoluna

⁵⁵ Erdem, ss.91-92.

⁵⁶ Güngör, s.53.

⁵⁷ Aybay, Özbek, s.72.

başvurabilmek, kişi için önemli bir güvencedir. Çünkü vatandaşlıktan yoksun kalmak; kişi için ruhsal, toplumsal ve hukuksal çeşitli sakıncalar yaratmaktadır⁵⁸.

Doğan'a göre Anayasa'da yer alan "Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz" hükmü, vatandaşlığın irade dışı kayıp hallerine karşı yargı yolunun kapatılamayacağı şeklinde anlaşılmalı ve vatandaşlığın yargısal güvencede olduğunun anayasal ilke olarak kabul edildiği şeklinde yorumlanmalıdır.

Anayasa'nın 125.maddesi gereğince "İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır" hükmü, bütün yönetsel işlemler bakımından kanun yolu güvencesini kabul etmiştir⁵⁹. Bu genel nitelikteki hükmün benzeri Türk vatandaşlığından çıkarmaya ilişkin idari işlemlerin öneminden dolayı Anayasa'nın 66.maddesinin son fıkrasında tekrarlanmıştır. Demek ki, bir Türk vatandaşının vatandaşlıktan çıkarılmasına ilişkin idarenin aldığı bütün kararlar ve yaptığı işlemler yargısal denetime tabidir ve bu yargı yolunun kapatılması mümkün değildir⁶⁰.

Anayasa'nın yanı sıra Türk Vatandaşlığı Kanun'u ve İskan Kanun'u⁶¹(İK) gibi bir kısım kanunlarda vatandaşlıkla ilgili kimi hükümlere yer verilmiştir. Ek olarak, bu kanunların yanı sıra Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik⁶²(TVKUY) de vatandaşlık hukukunun kaynakları arasında sayılabilir.Tarihsel gelişimde TVK'ya, istisnai yolla Türk vatandaşlığın kazanılması kısmında İK'ya ve Türk vatandaşlığının kazanılmasının usul ve esasları bölümünde de ilgili Kanun'un uygulama yönetmeliğine değindiğimiz için ilgili hususlara milli kaynaklar bölümünde yer verilmeyecektir.

B. Uluslararası Kaynaklar

20.yüzyılda dünyada yaşanan iki büyük savaş farklı coğrafyalarda otoriter yönetimler tarafından temel insan haklarının askıya alınmasına sebebiyet vermiştir. Milletlerarası alanda insan hakları konusunda vatandaşlık hukukunu ilgilendiren bir

⁵⁸ Aybay,VH, s.83.

⁵⁹ Doğan, TVH, 3, s.24.

⁶⁰ Erdem, s.93.

⁶¹ RG:26301-29.09.2006, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5543.pdf> , (20.07.2022).

⁶² R.G: 27544-06.04.2010, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.2010139.pdf>, (17.07.2022).

kısım gelişmeler yeni düzenlemelerin yapılması gerektiğinin önemini gün yüzüne çıkarmıştır. Bu bağlamda vatandaşlık hukuku alanında uluslararası kaynak metinlerinin oluşumu süreci başlamıştır⁶³.

Vatandaşlık hukukunun uluslararası kaynakları arasında “1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)⁶⁴”, “Avrupa İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi⁶⁵”, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı⁶⁶”, “Vatandaşlık Belgesi Verilmesine İlişkin Sözleşme⁶⁷”, “Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair BM Sözleşmesi⁶⁸” ni örnek gösterebiliriz. Değindiğimiz uluslararası metinlerin bir kısmı Türk vatandaşlık hukukuna da etki etmiştir; sonuç olarak Türk vatandaşlık hukukunda yapılan değişikliklerle bahsi geçen uluslararası metinlerle uyumlu bir vatandaşlık hukuk mevzuatı oluşturmak hedeflenmiştir.

Uluslararası mahkemelerde görülen kimi davaların sonucunda çıkan kararlar da vatandaşlık hukukunun uluslararası kaynakları arasında yer almaktadır⁶⁹.

Vatandaşlık bir hak olarak, 10 Aralık 1948 tarihli İHEB’in 15.maddesinde “herkesin bir vatandaşlık hakkı vardır”, “hiç kimse keyfi olarak vatandaşlığını bırakmaya zorlanamaz”, “herkes vatandaşlığını değiştirme hakkına sahiptir” şeklinde hüküme bağlanmıştır⁷⁰.

Avrupa’da vatandaşlık hakkına ilişkin somut belge olarak 1997 AVS’yi örnek gösterebiliriz. Bahsi geçen Sözleşme vatandaşlığın tüm unsurlarına uygulanan ilke ve kuralları kendi bünyesinde barındırmaktadır. Sözleşme yeni bir vatandaşlık kazanmak ve önceki vatandaşlığa yeniden alınmak, vatandaşlığın keyfi olarak iptal

⁶³ Çoğalan uluslararası baskı sonucunda insan haklarını hiçe sayan uygulamaların sona erdirilmesine yönelik ciddi kamuoyunun oluşumu tüm ülkelerin kendi vatandaşlık hukuku üzerinde etki sahibi olacak bir dizi uluslararası metnin varlığını zorunlu kılmıştır, bkz. Kubilay Düzenli, **Yurttaşlığın Tarihsel Dönüşümü ve Türkiye’de Yurttaşlık**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020, s.37.

⁶⁴ https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafli-soz/bm/bm_03.pdf, (22.07.2022).

⁶⁵ https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafli-soz/ak/turkce/005_tur.pdf, (22.07.2022).

⁶⁶ <https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi-708>, (23.07.2022).

⁶⁷ https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc087/kanuntbmmc087/kanuntbmmc08704886.pdf, (28.07.2022).

⁶⁸ <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, (23.07.2022).

⁶⁹ Bu hususta örnek olarak, Uluslararası Adalet Divanı (UAD) tarafından verilen Nottebohm Kararı’dır. Nottebohm kararı ile ilgili detaylı bilgi için, bkz. İlhan Unat, **Nottebohm Kararı ve Tabiiyetin Gerçekliği İlkesi**, Sevinç Matbaası, Ankara, 2006.

⁷⁰ Bilge Bingöl Schrijer, “Vatandaşlık Hakkının Kapsamı ve Egemenlik İlişkisi Üzerine Bir Değerlendime”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:22, Sayı:1, 2018, ss.219-220.

edilememesini sağlamak, vatandaşlık başvurularında uygulanacak prosedürlerin adil, tarafsız ve temyize açık olmasını garanti etmek, vatansız bırakılma tehlikesi içerisindeki kişilerin durumunu düzenlenememek amacıyla tasarlanmıştır⁷¹.

IV. VATANDAŞLIĞIN GENEL İLKELERİ

Devletlere vatandaşlık hukuku alanında gerekli düzenlemeleri yaparken uluslararası hukuk kurallarını dikkate alıp milletlerarası alanda kabul görmüş ilke veya prensiplere uygun davranması tavsiye edilmektedir. Bilindiği üzere her devlet, kendi vatandaşlık hukuku alanında kuralları düzenlemekte serbesttir. Devletler, kural olarak vatandaşlığının hangi şartlar altında kazanılacağını ve hangi şartlar altında sona ereceğini belirleme yetkisine haizdirler⁷². Ayrıca devletlerin pozitif düzenleme yaparken, vatandaşlık hukukunun genel ilkelerine uyma zorunluluğu bulunmamaktadır⁷³.

Her devlet vatandaşlık hukuku alanında yaptıkları çalışmalarla kimi zaman kendi yararları için kimi zaman da şartlar gereği önem arz eden genel ilkelerden ayrılma gereğini hissetmektedirler⁷⁴. Bunun sonucu olarak, devletler vatandaşlık hukuku alanına dair düzenlemeler hazırlarken gözetilmesi gereken bir takım temel ölçütler getirmiştir⁷⁵. Vatandaşlık hukukuna hakim olan ve herkesin kabul ettiği en temel prensipler; “herkes vatandaşlığa sahip olmalıdır”, “herkesin yalnız tek bir vatandaşlığı olmalıdır” ve “hiç kimseye zorla vatandaşlık yükletilemez ve kimse sahip olduğu vatandaşlığını zorla terk etmeye zorlanamaz” şeklindedir⁷⁶.

İHEB’de “herkesin bir uyrukluğa hakkı olduğu (hiç kimsenin keyfi olarak uyrukluğundan yoksun bırakılmayacağı)” veya “uyrukluğunu değiştirme hakkının elinden alınamayacağı” hususu düzenlenmiştir (m.15)⁷⁷.

⁷¹ Alper Can Aykaç, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt:0, Sayı:77, 2008, s.359.

⁷² Vahit Doğan, Feriha Bilge Tanrıbilir, Banu Şit, **Türk Vatandaşlığı Kanun Tasarısı Sempozyumu**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s.144.

⁷³ Doğan, Odabaşı, s.22.

⁷⁴ Doğan, TVH 3, s.27.

⁷⁵ Ayhan, Dolunay, “Vatandaşlık Hukuku Temel İlkelerinin Türk Hukuku ve Kıbrıs Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt:0, Sayı:122, 2016, s.378.

⁷⁶ Erdem, s.12.

⁷⁷ Aybay, Özbek, s.51.

Vatandaşlıkla ilgili olarak Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan AVS , bu konudaki uluslararası hedefleri bir araya toplamıştır ve Sözleşme'nin önemli hususlarını içeren 4.maddede bahsi geçen prensip şöyle ifade edilmiştir⁷⁸:

- Vatandaşlığa sahip olmak herkesin hakkıdır,
- Vatansızlık olma durumu önlenmelidir,
- Hiç kimse kasıtlı olarak sahip olduğu vatandaşlık hakkından yoksun bırakılmamalıdır.

Aşağıda vatandaşlık hukukuna hakim olan bu temel prensipler ele alınmıştır.

A. Herkes Vatandaşlığa Sahip Olmalıdır

Uluslararası düzeyde kabul görerek tavsiye edilen ve bunun sonucu olarak doktrinde “herkesin bir vatandaşlığı olmalıdır” biçiminde yerleşmiş bu ilke, “vatandaşlık hakkını(right to a nationality)” vurgulamakta ve vatansızlık hallerinin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır⁷⁹. Gerçekten milletlerarası platformda kişiyi himaye edecek bir devletin bulunması gerekir⁸⁰.

Hiçbir devlet ile vatandaşlık bağı bulunmayan bireylere vatansızlar denilmektedir⁸¹.Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na⁸²(YUKK) göre vatansız bireyler ile ilgili şöyle tanımlanma yapılmıştır; “Hiçbir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı bulunmayan ve yabancı sayılan kişi vatansız kişidir”.Vatansızlık, uluslararası toplumda istenmeyen bir durum gibi karşılanmaktadır. Kişi ve devlet açısından da vatansızlık istenmeyen bir durumdur.

Vatansızlık halleri, farklı nedenlerle ortaya çıkabilmektedir⁸³. Örnek verecek olursak, doğum yeri esasını kabul etmiş bir devletin vatandaşının, soybağı esasını benimsemiş başka devletin topraklarında doğan çocuğu vatansız olacaktır. Çünkü çocuk, doğum yeri esasını kabul etmiş devletin toprakları dışında doğmuş olduğu için bahsi geçen devletten vatandaşlık alamayacaktır.

⁷⁸ Doğan, Tanrıbilir, Şit, s.146.

⁷⁹ Güngör, s.22.

⁸⁰ Turgut Turan ve Feriha Bilge Tanrıbilir, **Vatandaşlık Hukuku**, 4.Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s.34.

⁸¹ Doğan, TVH 2, s.28.

⁸² RG: 28615- 11.04.2013, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf>, (19.07.2022).

⁸³ Aybay,VH, s.21.

Devletler vatandaşlık hukukuna ilişkin düzenlemeler getirirken vatansızlık hallerini tam anlamıyla önleyememişler. Dolayısıyla devletler, bu ilkeye her zaman tam anlamıyla uymamışlar ve vatansızlık halleri devam etmiştir. Bu nedenle devletler, zaman zaman vatansızlığı önleyici anlaşmalar yapma yoluna da gitmişlerdir⁸⁴.

Uluslararası hukuk alanında “her bireyin vatandaşlığı olmalıdır” hususu doğrultusunda 1961 yılında “Vatansızlık Hallerinin Ortadan Kaldırılarak Önlenmesine ilişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi⁸⁵” imzalanmıştır, fakat buna rağmen vatansız olma durumunun hallerinin önüne geçilememektedir⁸⁶.

Türkiye, kişilerin vatansız olma durumunun azaltılması amacıyla akdedilen çeşitli milletlerarası sözleşmelerin içinde, Uluslararası Kişi Halleri Komisyonu tarafından hazırlanarak Bern’de imzalanan 1973 tarihli “Vatansızlığın Azaltılmasına dair Bern-CİEC Sözleşmesi”ne⁸⁷ taraf olmuştur. Söz konusu olan Sözleşme vatansızlara tesbit edilen şartların varlığı halinde doğdukları ülkenin vatandaşlığını talep etme veya anne ve/veya babasının vatandaşı oldukları devletin vatandaşlığını talep etme hakkı tanımaktadır. Vatansız kişilerin statüsüne ilişkin Sözleşme’nin 32. maddesine göre Sözleşme’ye taraf olan devletler vatandaşlığı olmayan kişileri asimile etmeyi ve vatandaşlığa kabul etmeyi önemli bir şekilde kolaylaştırmayı taahhüt etmişlerdir. Özel olarak da vatandaşlığa kabul etme işlemlerini hızlandırmak ve masrafları mümkün olduğu kadar aza indirmek için gereken çabayı göstermeyi kabul etmişlerdir⁸⁸.

Vatansızlığın ortaya çıkaracağı bazı sakıncalar şunlardır⁸⁹:

- Vatansız kişinin hukuksal alanda işlemlerinin geçerli olup olmadığının saptanması ve ulusal hukuk düzeyinde önem arz eden düzenlemelerin bulunmaması sorun yaratacaktır,
- Vatansız olan kişinin, topraklarında ikamet ettiği devlet ile vatandaşlık hususunda bağı olmaması dolayısıyla bulunduğu devletten sınır dışı edilebilecektir,

⁸⁴ Turan, Tanrıbilir, s.36.

⁸⁵ <https://hukukbook.com/vatansizligin-azaltilmasina-dair-sozlesme>, (31.07.2022).

⁸⁶ Doğan, TVH3, s.28.

⁸⁷ https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafli-soz/bm/bm_15.pdf, (22.07.2022).

⁸⁸ Erdem, ss.13-14.

⁸⁹ Dolunay, s.380.

- Vatansız olan kişi, herhangi bir devletin diplomatik himayesinden de yararlanamayacaktır,

- Vatansız kişinin herhangi bir devletin vatandaşı olmamasından dolayı askerlik gibi vatandaşlık hak ve yükümlülüklerini yapamayacağı hususu birtakım sorunları beraberinde getirecektir.

“Her birey vatandaşlığa sahip olmalıdır ilkesi” genel gerekçeli bir şekilde saptansa da bunun filli olarak yerine getirildiği sonucuna ulaşılamamaktadır.

B. Herkesin Yalnız Bir Vatandaşlığı Olmalıdır

Milletlerarası düzeyde tavsiye edilerek doktrinde yer edinen “Herkesin sadece bir vatandaşlığı olmalıdır” şeklinde düzenlenen bu ilke ile hedeflenen, çifte veya çok vatandaşlık hallerinin önüne geçmek ya da sayısını azaltmaktır⁹⁰. “Herkesin yalnız bir vatandaşlığı olmalıdır ilkesi” günümüzde geçerliliğini yitirmektedir⁹¹.

21.yüzyıla geçişle birlikte ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyolojik hususlar değişkenlik göstermekte ve vatandaşların bu değişiklikler sebebiyle diğer ülkelere ikamet, iş ve yatırım için gitme oranı artmaktadır. Son dönemlerde vatandaşın kendi ülkesinin yanı sıra diğer ülke vatandaşı olarak hak ve yükümlülükler kazanması, uluslararası alanda onların çifte veya çok vatandaşlığa sahip olması anlamına gelmektedir. Hemen hemen her ülkenin hukuk alanında artık çifte vatandaşlık, çok vatandaşlık gibi tabirler kullanılmaktadır. Peki çifte ve çok vatandaşlık ne anlama gelmektedir? Çifte vatandaşlık bireyin iki devlet vatandaşı olması anlamına gelmektedir. Çok vatandaşlık deyimi ise, 5901 sayılı TVK’da “Türk vatandaşının aynı zamanda birden fazla vatandaşlığa sahip olması” şeklinde düzenlenmiştir.

Çifte veya çok vatandaşlık, devletlerin vatandaşlık kanunlarının birbirinden farklı hükümler taşımasından doğar. Örneğin, farklı devlet vatandaşı ana babanın çocuğunun, evlenme veya evlat edinme nedeniyle vatandaşlık kazanmasının kabul edilmesi çok vatandaşlığa yol açacaktır⁹². Bu şekilde evlenme veya evlat edinme nedeniyle vatandaşlık kazanılmasının kabul edilmesi çok vatandaşlığa yol açan etken sebepler olarak değerlendirilmektedir.

⁹⁰ Güngör, s.26.

⁹¹ Erdem, s.12.

⁹² Turan, Tanrıbilir, s.36.

Çifte vatandaşlıktan kaynaklanan sorunlar, bazen aynı kişi lehine birden çok devletin aynı anda diplomatik koruma uygulamak istemeleri halinde uluslararası uyuşmazlıklara neden olabilmektedir⁹³.

Devletler menfaatlerinin gerektiği bazı durumlarda çifte vatandaşlığa müsaade eden düzenlemeler yapabilmektedir. Dolayısıyla, her bir birey yalnızca bir vatandaşlığa sahip olmalıdır ilkesinin de bazı zamanlarda devletler tarafından menfaatleri sebebiyle ihlal edilmesine de rastlanılmaktadır. AVS vatandaşlık hukuku hükümleri gereğince devlet ile kişinin menfaati arasında denge kurmaya çalışmaktadır⁹⁴.

AVS’de, “herkesin yalnız bir vatandaşlığı olmalıdır” ilkesi gözardı edilmiştir. Sebebi, II.Dünya Savaşı’nın hemen ardından başlayan göç akınında vatandaşlık bağlarının bulunmadığı ülkelerde ikamet etmek zorunda kalan insan sayısını artmış olmasıdır.

AVS’nin beşinci bölümünde vatandaşlıktan bahsedilmektedir. Sözleşme’nin 14.maddesine göre çok vatandaşlık olaylarında taraf devlet şunlara izi verir⁹⁵:

- Doğum anı ile birlikte çocukların bizzat farklı vatandaşlıklar kazanması vesilesiyle vatandaşlıklarını elinde bulundurma olanağının olmasına,
- Başka devletin vatandaşlığının evlilik yolu ile kendiliğinden kazanılması halinde diğer devletin vatandaşlığına sahip olmalarına.

Sözleşme, akit devletleri kanun yolu dışında ortaya çıkan çok vatandaşlık hallerini düzenleme bakımından serbest bırakmakla beraber önceki vatandaşlıktan

⁹³ Aynı anda birden çok devletin diplomatik koruma uygulamak istemesi, hem doğum sırasında hemde sonradan kişinin kendi talebi ile çifte vatandaşlık elde etmesi halinde gündeme gelebilir. Çifte vatandaşlık halinde kişi hakkında hangi ülkenin diplomatik girişimlerde bulunmaya yetkili olduğunu saptamak güçlük arz eder.Uluslararası Adalet Divanı (“UAD”) 1955’te verdiği Nottebohm kararında çifte vatandaşlık hali hakkında karar vermiştir. Dava konusu olayda F.Nottebohm doğumla Almanya vatandaşı idi. 1905’te Guatemala’ya göç etmişti. 1939’da Alman vatandaşlığını kaybetmiş ve Lichtenstein vatandaşlığına geçmişti. Nottebohm’un Lichtenstein ile tek sosyal bağı orada yaşayan bir kardeşinin olmasıydı. Lichtenstein vatandaşlığını da oradaki bir belediyeye belli bir miktar para ödeyerek elde etmişti. Nottebohm, ülkesi Guatemala’ya döndüğünde 1941’de Guatemala Almanya’ya karşı savaş ilan etti ve bunun üzerine Nottebohm’un tutuklanarak mallarına el kondu. Lichtenstein, Guatemala’nın bu işlemine karşı 1951’de diplomatik koruma amacıyla UAD’a baş vurdu. UAD, Lichtenstein’in Nottebohm hakkında diplomatik koruma uygulamaya hakkı olabilmesi için bu kimsenin Lichtenstein ile inandırıcı ve fiili bir bağının bulunması gerektiğine dikkat çekmiştir. Sonuç olarak, Nottebohm ile Lichtenstein arasındaki vatandaşlık bağının kağıt üstünde kaldığını, bu nedenle Lichtenstein’in diplomatik koruma uygulayamayacağına karar vermiştir, bkz.İlyas Doğan, **Devletler Hukuku**, Genişletilmiş 2. Baskı, Astana Yayınları, Ankara, 2013, s.254.

⁹⁴ İşil Özkan ve Uğur Tütüncübaşı, ”Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:57, Sayı:3, 2018, ss.622-623.

⁹⁵ Aykaç, ss.365-366.

çıkma veya kaybın mümkün veya makul olmadığı hallerde önceki vatandaşlıktan ayrılma şartını aramalarını engellemektedir (m.16)⁹⁶.

Sözleşme uyarınca çok vatandaşlığa sahip olanlar, vatandaş olduğu ve oturduğu devletin vatandaşlarıyla aynı hak ve yükümlülüklerle sahip olacaklardır. Bu hükmün çok vatandaşlık halinde uygulanacak hukukun tesbitine yönelik milletlerarası özel hukuk kurallarıyla diplomatik ve konsüler korumaya ilişkin devletler hukuku kurallarını etkilemeyeceği de maddede belirtilmiştir (m.17).

AVS’de çok vatandaşlık halinde askerlik yükümlülüğü 21.maddede düzenlenmiştir. Sözleşme’ye göre çok vatandaşlığa sahip olanların akit devletlerden birinde askerlik yükümlülüğünü yerine getirmesi yeterli olup kural olarak çok vatandaşlık sahibi kişilerin askerlik yükümlülüğünü yerine getirmesi şekli akit devletlerin aralarında akdedecekleri sözleşmelerle düzenlenir⁹⁷. Bu hususa Türk hukukunda paralel bir düzenleme vardır⁹⁸.

Çok vatandaşlığa sahip Türk vatandaşlarının askerlik yükümlülüğü 1927 tarihli ve 1111 sayılı Askerlik Kanunu⁹⁹(AK) ile düzenlenmiştir. Kanun’un 2.maddesinin ikinci fıkrasına göre, Türk vatandaşlığını sonradan kazananlar askerlik yükümlülüğünü, vatandaşlığı kazandıkları zamandaki yaş ve öğrenim durumlarına göre aynı yaştaki Türk vatandaşları gibi yaparlar. Geldikleri devletlerde askerlik yükümlülüklerini yapmış ve vatandaşlığı kazandıkları yıl yirmi iki yaşını doldurmuş olanlar askerlik yapmış sayılırlar. Vatandaşlığı kazandıkları andan itibaren istemde bulunmaları halinde askerlik yükümlülüğünü yerine getirme ödevi iki yıl süreyle ertelenmektedir.

Çeşitli nedenlerle Türk vatandaşlığını kaybettikten sonra yeniden Türk vatandaşlığını kazananların, askerlik işlemleri, önceki askerlik aşamaları göz önünde bulundurularak AK’ya göre uygulanmaktadır (AK m.2/3).

AK’nın 2.maddesinin dördüncü fıkrası, aynı zamanda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti(KKTC) vatandaşlığını taşıyan Türk vatandaşları hakkındadır. Hüküm, ilgilinin KKTC ve Türk vatandaşlıklarını kazanma sırası konusunda bir belirleme

⁹⁶ Feriha Bilge Tanrıbilir, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni”, **Prof.Dr.Ergin Nomer’e Armağan**, Sayı:2, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, ss.811-812.

⁹⁷ Tanrıbilir, s.814.

⁹⁸ Tanrıbilir, s.815.

⁹⁹ RG:631-635- 17.07.1927, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1111.pdf> ,(19.07.2022).

yapmamaktadır. Aynı anda hem KKTC vatandaşı hem de Türk vatandaşı olan kişi, zorunlu askerlik yükümlülüğünü KKTC kanunlarını esas alarak yaptığını belgelerle ispat ettiği takdirde bu Kanun'da yer alan hususlara göre askerliğini yerine getirmiş sayılmaktadır. AK'nın 2.maddesinin beşinci fıkrasında, yurt dışında doğan ve ikamet edenler ile yasal olarak ergin olma yaşını tamamlama süresi içinde yabancı bir devlete gidenlerden bulundukları ülkenin vatandaşlığına alınan Türk vatandaşları konu edinmiştir. Bu kişiler, talep etmeleri ve aynı zamanda vatandaşı oldukları yabancı ülkede askerlik yapmış olduklarını belgelemeleri şartıyla, Cumhurbaşkanı kararıyla belirlenen esaslar dahilinde askerlik yükümlülüğünü yerine getirmiş sayılacaklardır¹⁰⁰.

Devletler kendi iç hukuk kuralları doğrultusunda benzer ve farklı hususlara değinmekle vatandaşlığa alınma koşullarını saptayarak istemde bulunan kişiye aynı zaman diliminde birçok devletin vatandaşlığına sahip olma imkanı tanımaktadır¹⁰¹. Geçen zaman dilimi içerisinde çok vatandaşlık durumunun önüne geçilmek istense de yaşanan küresel gelişmeler sebebiyle çifte vatandaşlık hususunda devletin değilde kişinin menfaatinin gözetilmesi esas alınmıştır. Çifte vatandaşlık durumu sonucu ortaya çıkan bir takım sorunlardan kaçmayıp da bireyin menfaatinin gözetilmesine ağırlık verilmiştir.

Çifte vatandaşlık, bireyin iki devlet vatandaşı olması anlamına gelmektedir. TVK'nın 44.maddesi uyarınca, herhangi bir nedenle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişilerin, bu durumlarına ilişkin belgeleri ibraz etmeleri ve yapılacak inceleme sonucunda kayden aynı kişi olduklarının tespiti halinde, nüfus aile kütüklerindeki kayıtlarına çok vatandaşlığa sahip olduklarına dair açıklama yapılır (TVK m.44).

TVK'nın 44.maddesinde düzenlenen çok vatandaşlık durumu ile ilgili Danıştay 10.Dairesi kararından bahsetmekte yarar vardır. Dava, Alman vatandaşlık yasalarının çifte vatandaşlık durumunu kabul etmemesi sebebiyle kişinin Türk vatandaşı olduğunun Alman yetkili makamları tarafından bilinmemesi amacıyla kendisine kapalı nüfus kaydı verilmesi yönünde müracaatının kabul edilmemesi ve açık nüfus kaydı varken kapalı nüfus kaydı oluşturulabileceği hususunda mevzuat

¹⁰⁰ Güngör, ss.30-31.

¹⁰¹ Ebru, Karademir, "Türk Hukukunda Çifte ve Çok Vatandaşlıktan Kaynaklanan Sorunlar", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:20, Sayı:1, 2018, s.248.

hükümlerinde bir düzenlemenin olmaması hakkındadır. Davacı tarafından Alman vatandaşlık mevzuatının kişinin çifte vatandaşlığa sahip olması halinde bu durumu kabul etmemesi sebebiyle Türk vatandaşı olmasının Alman yetkili devlet makamları tarafından anlaşılması için kendisine saklı nüfus kaydının verilmesi talebiyle yapmış olduğu başvurusunun reddedilmesine dair 5.1.2012 tarihli ve 132-2932 numaralı talebi hakkındaki, idare işleminin iptal edilmesi nedeniyle açılan dava sonucunda, Ankara 11.İdare mahkemesince; 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu¹⁰²'nin 14.maddesi gereğince nüfus kaydının hangi hallerde kapatılacağının düzenlendiği, nüfus kaydının açık olması halinde kapalı nüfus kaydının oluşturulabileceği hususunda mevzuatta bir düzenlemenin bulunmadığı anlaşıldığından, davacı kişinin bu husustaki başvurusunun reddine dair yapılan işlemde hukuk kurallarına ve mevzuatta düzenleme olmaması sebebiyle davanın reddedilmesi hakkında verilmiş kararın temyiz incelemesi sonucunda bozulmasına karar verilmesi istenmiştir. İncelenmiş karar usul ve hukuka uygun olduğundan ve temyiz talebi kararın bozulması yönünde olmadığından, yapılan temyiz isteminin reddi ile ilk derece mahkemesinin kararının onanmasına 7.6.2016 tarihinde oy birliğiyle karar verilmiştir¹⁰³.

Çok vatandaşlık halleri ile ilgili yapılan düzenlemeler arasında TVKUY'den de bahsetmek gerekir. Herhangi bir nedenle bir veya birden fazla yabancı devlet vatandaşlığını kazanan kişilerden ergin olanlar kendileri, ergin olmayanların ise veli ya da vasisi yurt içinde yerleşim yerinin bulunduğu nüfus müdürlüğüne, yurt dışında ise dış temsilciliklere yazılı bildirimde bulunur (TVKUY m.81).

Dış temsilciliklere çok vatandaşlığa ilişkin form dilekçe ile yapılan bildirim üzerine; kişiye ait form dilekçe ile belgeler, ilgilinin kaydına çok vatandaşlığa ilişkin gerekli açıklamanın yapılması için doğrudan kayıtlı olduğu yerin nüfus müdürlüğüne gönderilir (TVKUY m.82).

Herhangi bir nedenle yabancı bir devletin vatandaşlığını kazanan ve form dilekçe ile nüfus müdürlüklerine ya da dış temsilciliklere bildirimde bulunan Türk vatandaşlarının çok vatandaşlık işlemleri nüfus müdürlüğünce yürütülür (TVKUY m.83/1). Bildirim üzerine nüfus müdürlüğünce, ilgili kişilerin nüfus kayıtlarında yer

¹⁰² RG:26153-29.04.2006, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5490.pdf> ,(20.07.2022).

¹⁰³ Nuray Ekşi, **Vatandaşlık Hukuku ve Yabancılar Hukukuna İlişkin Seçilmiş Mahkeme Kararları**, Beta Basım, 3.Bası, İstanbul, 2016, ss .99-100.

alan adı, soyadı, doğum tarihi ve cinsiyet bilgileri ile, sahip oldukları diğer devlet vatandaşlığını gösteren belgelerde yer alan kimlik bilgileri karşılaştırılır (TVKUY m.83/2).

Karşılaştırma yapıldıktan sonra kişinin kimlik bilgileri ile ilgili belgelerinde bir eksikliğin olmaması durumunda gereken izah nüfus kaydına işlenir. Kimlik bilgileri farklı olması halinde bu kişilerin talepleri reddedilir (TVKUY m.83/4).

Yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması sırasında yabancı ad ve soyadının seçildiğini gösteren yetkili makamlarca verilmiş belge ibraz edilmesi halinde, çok vatandaşlık işlemi yapılan kişinin nüfus kaydına almış olduğu yabancı ad ve soyadı da işlenir (TVKUY m.83/5). Çok vatandaşlığa sahip olduğu halde bu yolda bildirimde bulunmayan Türk vatandaşlarının diğer devlet vatandaşlığı ile yapmış oldukları nüfus olayları, nüfus kayıtlarına işlenmez (TVKUY m.83/6).

Çok vatandaşlığa sahip Türk vatandaşının herhangi bir nedenle taşıdığı diğer devlet vatandaşlığını kaybetmesi halinde; ergin olanın kendisi, ergin olmayanların ise veli ya da vasisi yurt içinde yerleşim yerinin bulunduğu nüfus müdürlüğüne, yurt dışında ise dış temsilciliklere yazılı olarak bildirimde bulunur (TVKUY m.84/1).

Çok vatandaşlığa sahip olan kişinin vatandaşlık işlemleri için ibraz ettiği yabancı devlet vatandaşlığını gösteren kimlik belgesindeki bilgiler ile aile kütüğündeki kimlik bilgilerinin farklı olması halinde vatandaşlık işlemleri yapılmaz. Farklı kimlik bilgilerine sahip olan kişinin, aynı kişi olduğuna dair Türk mahkemelerince verilmiş tesbit kararını ibraz etmesi halinde talebi yeniden değerlendirilir (TVKUY m.85).

C. Hiç Kimseye Zorla Vatandaşlık Verilemez ve Kimse Sahip Olduğu Vatandaşlığını Zorla Terk Etmeye Zorlanamaz

Feodal devirlerde kabul edilmiş olan vatandaşlığın sürekliliği esası, doğum ile elde edilen vatandaşlığın uzun bir süre boyunca devam ettirilmesini öngörmekteydi. Bu husus 19.yüzyılın başlarına kadar devam etmiş, sonraları başka bir devlette yeni bir vatandaşlığa sahip olma ya da vatandaşlığı değiştirme hallerinde kişinin iradesine önem verilmesi fikrinin oldukça faydalı olacağı kanısına varılmıştır¹⁰⁴.

¹⁰⁴ Dolunay, ss.382-383.

Bu ilke günümüzde insan hakları kavramı içinde mütalaa edilmekte ve kişiye doğumla kendi iradesi dışında kazanmış olduğu vatandaşlığını değiştirebilme imkanı tanınmalıdır¹⁰⁵ denilmektedir. Bu ilke, bir anlamda da vatandaşlığın artık zorunlu ve sürekli bir sadakat bağı olmadığı görüşünü doğrulamaktadır¹⁰⁶.

Güngör'e göre "herkes vatandaşlığını değiştirme hakkına sahip olmalıdır" ilkesi, doğum sebebiyle kendiliğinden kazanma halleri (soybağı ve doğum yeri esasları) dışında, kişilere zorla vatandaşlık yüklenmesinin, terk ettirilmesinin ve vatandaşlıktan iradi olarak ayrılmak isteyen kişilere hukuki engeller çıkarılmasının önüne geçmeyi hedefler ve TVK'nın, Türk vatandaşlığından çıkma izni (TVK m.25-28) ve seçme hakkı yoluyla kaybını konu edinen hükümleri (TVK m.34-35) ile Türk vatandaşı ile evlenen yabancı ülke vatandaşı olan eşe evlenme nedeniyle Türk vatandaşlığını yüklemeyen yaklaşımının (TVK m.16) altında da bu ilkenin yattığı değerlendirilebilir¹⁰⁷.

İHEB'in 15.maddesi hükmünde, "Hiç kimse keyfi olarak vatandaşlığından veya vatandaşlığını değiştirme hakkından mahrum edilemez", düzenlemesi ile devletlere, kendi vatandaşlıklarından çıkmak isteyen vatandaşlarının çıkma izni taleplerini keyfi olarak reddetmemeleri gerektiği belirtilmiştir. Şüphesiz ki, İHEB'in bahsi geçen maddesi, ülkelere kendi milli vatandaşlık kanunlarındaki şartların yerine getirilmemesi halinde vatandaşlığı ile bağını kopartarak çıkmak isteyen kişiye onay vermek mecburiyetini öngörmemektedir. Örneğin, hakkında açılan bir cezai veya mali davadan kurtulmak amacı ile vatandaşlıktan çıkmak isteyen bir kişiye devlet, izin vermek zorunda değildir. Ancak 15.madde hükmü, devletlerin hukuka aykırı ve keyfi olarak hareket etmelerinin önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Hiç kimse hukuka aykırı olarak zorla vatandaş olarak tutulamaz veya vatandaşlığını değiştirmek ve başka bir devletin vatandaşlığına geçmek isterse bu isteğine engel olunamaz¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Doğan, Odabaşı, s.24.

¹⁰⁶ Turan, Tanrıbilir, s.37.

¹⁰⁷ Güngör, s.35.

¹⁰⁸ Erdem, ss.14-15.

V. VATANDAŞLIĞIN TÜRLERİ

Türk hukukunda vatandaşlığın kazanılması bakımından genel olarak iki türden bahsedilebilir. Bunlardan biri doğuştan kazanılan vatandaşlıktır. Bu vatandaşlığa asli vatandaşlık da denilmektedir. Diğer vatandaşlık türü ise sonradan(mükteseben) kazanılan vatandaşlıktır. Türk hukukunda her iki vatandaşlık türü bakımından kural olarak statüsel yönden herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Bununla beraber aslen türk vatandaşı olanlar, yani birinci grupta bulunanlar için Türk vatandaşlığının kaybı durumunda özel yabancılık statüsü öngörülmektedir. TVK 28.madde uyarınca aslen Türk vatandaşı olup da, yetkili makamlardan izin alarak Türk vatandaşlığından ayrılanlar(çıkanlar) için “Mavi Kart” statüsü olarak da ifade edilen özel-imtiyazlı bir yabancılık statüsü tanınmaktadır. Böyle bir statü sonradan vatandaşlık kazananlar için öngörülmüş değildir.

Aşağıda her iki vatandaşlık türü bakımından kısaca açıklamalar yapılacaktır.

A. Asli Vatandaşlık

Vatandaşlığın türleri vatandaşlığın kazanılma yöntemleri olarak, asli ve sonradan kazanılan vatandaşlık olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doktrinde genel olarak asli ve sonradan kazanılan vatandaşlık kabul edilmektedir. Ancak uygulamada sorun çıkma olasılığı göz önünde bulundurularak karma esas da vatandaşlığın türleri arasında kabul edilmektedir. Aslen kazanılan vatandaşlık, kişinin doğumu ile kazanılan vatandaşlık türüdür¹⁰⁹.

Asli vatandaşlık, soybağı ve doğum yeri esasları olarak iki değişik yoldan kazanılmaktadır. Her devlet, kan esasına(nesil esası) bağlı olarak veya kendi topraklarında doğmakla, toprak esasına bağlı olarak ya da her iki esasa da bağlı olarak doğan kişiye vatandaşlığını verme hakkına sahiptir¹¹⁰.

Asli vatandaşlığı meydana getiren sebepler, belirli vakıalar ve hukuki hadiseler genellikle doğum anına tekaddüm eder. Doğum anında babası Türk vatandaşı olan çocuk Türk vatandaşlığını kazanır veya Türkiye’de doğan bir çocuğun

¹⁰⁹ Turan, Tanrıbilir, s.30.

¹¹⁰ Erdem, s.8.

ana ve babası vatansız ise çocuk Türkiye’de doğmuş olması itibariyle Türk vatandaşlığını kazanır.

Soybağı esası, bireyin anne veya babaya kan bağı ile bağlı olması durumunda kazanılan vatandaşlıktır. Burada önemli olan, kişi ile ana veya babası yahut her ikisi arasında kurulan soybağı ilişkisi olup doğumun meydana geldiği yerin önemi yoktur. Çocuk, ana ve babasından veya bunların birinden vatandaşlığını kazanmaktadır.

Doğum yeri esası ise kişinin doğduğu veya doğumun gerçekleştiği devletin vatandaşlığını kazanma halidir. Doğum yeri esasını kabul eden ve kendi topraklarında doğan kişiye vatandaşlığını veren devletler bakımından kişi, o devletin vatandaşlığını kazanma hakkına sahiptir. Bununla beraber, yalnız soybağı esasını veya yalnız toprak esasını kullanan devletler de mevcuttur¹¹¹.

Soybağı ya da doğum yeri hallerinden birinin kabul edilmesiyle uygulamada sorun ortaya çıkması yüzünden devletlerin iki esasın beraber uygulanmasının sonucu olan karma esası kabul etmeye başladığı görülmektedir. Devletler, adı geçen karma esası benimserken soybağı ya da doğum yeri esasından birisine öncelik verebilecekleri gibi, bahsedilen iki sistemin beraber öngörülerek uygulanmasını da saptayabilirler. Örneğin, Türk vatandaşlık hukuk sistemine baktığımız zaman karma sistem kabul edilmiş olmasına rağmen soybağı esasına öncelik verildiğini söyleyebiliriz.

B. Sonradan Kazanılan Vatandaşlık

Sonradan kazanılan vatandaşlık, kişinin doğumundan sonra, doğumun haricinde gerçekleşen başka sebeple elde ettiği vatandaşlıktır. Kişinin doğumu dışında vatandaşlık kazanmasına yol açan hallerden:

- Kişinin hür iradesi ile,
- Yetkili devlet makam kararı,
- Yapılan hukuki işlemin kanuni sonucu,
- Milletlerarası sözleşmeler ile vatandaşlık kazanma gibi hususları örnek

gösterebiliriz¹¹².

¹¹¹ Nomer, TVH 1, s.51.

¹¹² Turan, Tanrıbilir, ss.30-31.

Evlenme, evlat edinme, vatandaşlığa alınma (telsik), muhaceret veya arazi terk ve ilhakları ile ahali mübadelesi genellikle sonradan elde edilen vatandaşlığı meydana getiren sebeplerdir¹¹³.

Kişinin doğumundan sonra ve doğumundan farklı bir nedenle vatandaşlık kazanabilmesinde vatandaşlığını kazanacağı devlet ile kişi arasında sıkı bir irtibatın bulunması önem arz etmektedir. Belirtmek gerekir ki, sonradan kazanılan vatandaşlıkta vatandaşlığın kazanıldığı an, genellikle vatandaşlık kanunlarında belirtilmekte, vatandaşlığın ne zamandan başlayarak elde edilerek hüküm ve sonuçlarını doğuracağı açıkça düzenlenmekte ve kişi o andan itibaren vatandaş olmaktadır¹¹⁴.

VI. AZERBAIJAN HUKUKUNDA VATANDAŞLIK KAVRAMI

A. Genel Olarak

Dünyada pek çok insan, bir devletin vatandaşı olması sebebiyle belirli ayrıcalıklar ve haklara sahiptir. Vatandaşlık olgusu bireylere birtakım yükümlülükler getirmektedir. Böylece vatandaşlar devlete karşı sorumluluklarını yerine getirmekte ve devlet de vatandaşlarının çıkarlarını korumak zorundadır.

Yüzyıllar boyunca vatandaşlık tartışması yapılmış, ancak bugüne kadar net ortak bir sonuca varılamamıştır. Hukuki anlamda vatandaşlık, bir ulus-devlete ait olmakla ilgilidir ve bu, devletin yasaları tarafından belirlenir.

Vatandaşlık kavramı tarihsel süreç içerisinde değişime uğramıştır. Vatandaşlık teriminin kökeni eski Yunanistan Devleti'ne kadar uzanmaktadır. Burada vatandaşlar yalnızca kamu işlerine katılmak için yasaların sağladığı haklara sahip olmaktadır, köleler ve kadınlar itaat edenler olarak kabul edilmekteydi¹¹⁵.

Vatandaşlık, kişinin hukuki yönden statüsünün belirlenmesinde oldukça önemli bir kavramdır. Kişinin devletle ilişkisinin ve karşılıklı hak ve sorumluluklarının

¹¹³ Nomer, TVH 1, s.51.

¹¹⁴ Turan, Tanrıbilir, s.31.

¹¹⁵ İlqar Cəfərov, *Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına Şərh*, Hüquq Ədəbiyatı Nəşrləri, Bakı, 2010, s.230.

kapsamı bu kavram ile belirlenmektedir. Vatandaş, vatandaşı olduğu devletin mevzuatında öngörülen tüm hak ve yükümlülükten yararlanma hakkına sahiptir.

B. Vatandaşlık Kavramı

Azərbaycan hukukunda da vatandaşlık kavramına verilen anlam Türk hukukundan pek farklı değildir. Azərbaycan vatandaşlık hukuk sisteminde vatandaş kavramı *vətəndaş*¹¹⁶ kelimesi ile ifade edilmektedir. Vətəndaş, belirli bir devlete mensup olmakla, hak ve yükümlülükler sahip olan bir bireydir. Vətəndaşlıq¹¹⁷ (vatandaşlık), kişinin belirli devlete mensubiyeti ve onunla sabit hukuki bağılılığıdır.

Monarşi ile yönetilen devletlerde vatandaşlık terimi tebaalık terimi ile bağdaşmıştır. Vatandaşlık, aynı zamanda ülkenin hakimiyeti altında olan kişilerle devlet arasında karşılıklı ilişkilerden biri gibi de anlaşılmalıdır. Devlet, bireylerin hak ve yükümlülüklerini tanımakla ve teminat vermekle onları savunma görevini yerine getirmektedir. Vatandaşlar da mensup olduğu devletin kanunlarına uymalı ve yükümlülüklerine uygun davranmalıdırlar. Bu hak ve yükümlülükler, vatandaşın siyasi, hukuki statüsünü organize etmekle vatandaş yabancı ülke vatandaşlarından ve hiçbir devletin vatandaşı olmayan şahıslardan farklı kılmaktadır.

Esgerov'a göre kişinin bağlı olduğu devlet ile müşterek olarak sahip olduğu hak ve yükümlülüklerinin mevcudiyetini gösteren sabit, siyasi-hukuki bağlantıya vatandaşlık denmektedir¹¹⁸. Hüseynov'a göre ise siyasi bağıllık ifadesi başarılı kabul edilemez, onun yerine vatandaşlık hukuki bağlantı olarak kabul edilmelidir¹¹⁹. Aslında Azərbaycan Cumhuriyeti yasama sisteminde bu çelişki Sovyetler Birliği'nin vatandaşlık hukuku ile ilgili mevzuatından kalmadır. Şöyle ki siyasi bağıllık Sovyet hukukunda kullanılmaktaydı ve modern hukuk literatüründe bu ifadeye rastlanılmamaktadır¹²⁰.

¹¹⁶ Aqşin Quliyev, **Hüquq Ensiklopediyası**, Qanun Nəşriyyatı, Bakı, 2007, s.1055.

¹¹⁷ Quliyev, s.1055.

¹¹⁸ Ziyafət Əsgərov, **Konstitusiyə Hüququ**, Bakı Universiteti Nəşriyyatı, Bakı, 2011, s.286.

¹¹⁹ Lətif Hüseynov, **Beynəlxalq Hüquq**, 2.Nəşr, Qanun Nəşriyyatı, Bakı, 2012, s.83.

¹²⁰ Sahil Əliyev, **Azərbaycan Respublikasının Vətəndaşlıq Haqqında Qanunvericiliyi və Beynəlxalq Hüquq**, Doktorluq Dissertasiyası, Bakı, 2009, ss.51-52.

VII.VATANDAŞLIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

A. 11.08.1919 Tarihli Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Vatandaşlık Kanunu

İlk bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti 1918 yılında kurulmuş ve 1920 yılında Ruslar tarafından işgal edildikten sonra kendi bağımsızlığını kaybetmiştir. Bu iki yıl zaman süresi içinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin hukuk düzeninde köklü değişiklikler yapılmıştır. İlk bağımsız Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin (ADC) vatandaşlıkla ilgili mevzuatı 11 Ağustos 1919 yılında kabul edilmiştir. ADC'nin bağımsızlığının onaylanması hususunda Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Vatandaşlığı Hakkında Kanun'un (ADCVK) çok önemli rolü olmuştur.

Adı geçen kanun “Azerbaycan vatandaşı olabilecek kişiler”, “Azerbaycan vatandaşlığının kazanılması”, “Azerbaycan vatandaşlığının kaybı” başlığı altında üç bölüm şeklinde düzenlenmiştir¹²¹. Kimlerin Azerbaycan vatandaşı olabileceği hususu hakkında önem arz eden bilgilere birinci bölümde yer verilmiştir.

Kişinin kendisi veya aile bireylerinden birisi Azerbaycan'da doğmuşsa veya yaşamışsa onun farklı din, ırk veya kültürel özelliklerinin olmasına bakılmaksızın o kişi Azerbaycan vatandaşı olarak kabul edilmiştir (ADCVK m.1).

Bahsettiğimiz Kanun'un ikinci bölümünde Azerbaycan vatandaşlığının kazanılması düzenlenmiştir. Hüküm gereğince anne ve babası Azerbaycanlı olan kişilerden doğmuş çocuklar doğdukları andan itibaren Azerbaycan vatandaşı sayılırlar (ADCVK m.1/a). Anlaşılabacağı üzere doğum anında soybağı ile anne ve babasına bağlılığı olan çocuk Azerbaycan vatandaşlığını kazanmaktadır.

Azerbaycan vatandaşlığının evlenme yolu ile kazanılmasına da Kanun'da şu şekilde yer verilmiştir: “Bir Azerbaycanlı ile evlenen yabancı kadın, Azerbaycan vatandaşlığını kazanır” (ADCVK m.1/b). Bu hükümden anlaşılan evlenme hususu, Azerbaycanlı kadınla evlenen yabancı ülke vatandaşı olan erkeğin vatandaşlığına herhangi bir etki etmez. Görüldüğü üzere yabancı kadına evlenme yolu vatandaşlığın kazanılması hakkı sadece Azerbaycan vatandaşı erkekle evlenmesi durumunda ona tanınmaktadır.

¹²¹ Elnur Alekberov, **Türk ve Azerbaycan Hukuklarında Vatandaşlığın Kazanılması**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003, ss.67-71.

17 yaşını tamamlamayan yabancı çocukları Azerbaycan vatandaşı evlat edinirse ilgili bireyler, Azerbaycan vatandaşlığını kazanırlar (ADCVK m.1/c). Hükümden anlaşılacağı üzere, evlat edinme olayının çocuğun vatandaşlığına etki etmesi hali Vatandaşlık Kanun'u gereğince kabul etmiştir. Azerbaycan vatandaşı olacak çocuklar 17 yaşından küçük olması durumunda evlat edinme yolu ile bu haktan yararlanabilirler.

Kanun'da yetkili makam kararı ile vatandaşlığın kazanılmasına da yer verilmiştir. Yetkili makam kararı ile vatandaşlığı kazanmak istemi bulunan kişiler için iki sene ülke topraklarında yaşamış bulunmak ve Kanun'da öngörülen şartları taşımak gerekli kılınmıştır (ADCVK m.3).

Vatandaşlık kazanma isteminde bulunan yabancı ülke vatandaşının ikamet ettiği yerin Emniyet Müdürlüğüne ve İçişleri Bakanlığına yazılı olarak başvuruda bulunması gerekmektedir. Dilekçeyi ibraz eden yabancı kişiye kısa süreli ikamet için izin belgesi verilir. İki senelik sürenin tamamlanması ile söz konusu kişi Azerbaycan vatandaşlığını kazanmış olmaktadır. Bu kategoride kişiler için yukarda bahsettiğimiz Kanun'un 3.ve 4.maddelerindeki şartlar aranmamaktadır. Yabancı ülke vatandaşı Kanun'un kabul edildiği günden sonra vatandaşlığa kabul edilmek için dilekçe ile müracaat etmiş ve 28 Mayıs tarihinden başlayarak Azerbaycan'da ikamet etmişse başvuruda bulunan kişi Azerbaycan vatandaşı sayılacaktır (ADCVK m.5).

B. 527 Sayılı ve 30.09.1998 Tarihli Azerbaycan Vatandaşlık Kanunu

1920 yılından 1991 yılına kadar 71 yıllık aradan sonra Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Azerbaycan Cumhuriyeti 30 Eylül 1991 tarihinde yeniden kendi bağımsızlığını ilan etmiştir. Yeniden bağımsızlığını kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti yeni kanunlar kabul etmiştir. 30 Eylül 1998 tarihli Azerbaycan Vatandaşlık Kanun'u¹²² (AVK) yürürlüğe girmiştir. 2008, 2014, 2020 yıllarında AVK'ya değişiklikler yapılmıştır¹²³.

¹²² Azerbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu: 527-31.10.1998, <https://e-qanun.az/framework/3187> , (19.07.2022).

¹²³ "Azerbaycan" gazetesi 7 ağustos, 2008 tarihli, N:173, Azerbaycan Cumhuriyeti Yasaması, 2008, N:8, madde 701, "Cumhuriyet" gazetesi, 1 Haziran, 2014, N:137, Azerbaycan Cumhuriyetinin Yasaması, 2014 yıl, N:6, madde 620, "Cumhuriyet" gazetesi, 21 Kasım, 2015, N:256 Azerbaycan

AVK; “Genel Hükümler”, “Azerbaycan Vatandaşlığının Kazanılması”, “Azerbaycan Vatandaşlığının Kaybı”, “Anne veya Babanın Vatandaşlığının Değişmesi Durumunda Çocukların Vatandaşlığı Hali”, “Çocukların Evlat Edinilmesi Hallerinde Vatandaşlık Durumu”, “Vatandaşlık Kanunlarıyla İlgili Uluslararası Hukuk Normlarının Yürürlüğü” şeklinde 5 bölüm 26 maddeden oluşmaktadır.

AVK’nın 3. maddesi eşit vatandaşlık ilkesinden bahsetmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığı, vatandaşlığın kazanılması hususlarına bakılmaksızın herkes için eşittir.

Vatandaşlık Kanunu’nda bahsedildiği üzere vatandaşlıkla ilgili hususlara, anayasa, vatandaşlık kanunu ve vatandaşlık konularını ele alan ilgili mevzuat hükümlerinin yer aldığı düzenlemelerde rastlanılmaktadır (AVK m.4).

Kanun 5. maddesine göre Azerbaycan vatandaşlarının kimler olacağı ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Kısaca değinmek gerekirse aşağıdaki sıralamasını yaptığımız kişiler Azerbaycan vatandaşıdır:

- Vatandaşlık Kanun’u yürürlüğe girdiği tarihe kadar ülke arazisinde daimi ikamet yeri kaydının olması hakkına sahip olanlar, keza Azerbaycan vatandaşlığında bulunan kişiler,
- 1 Ocak 1992 tarihine kadarki zaman dilimi içerisinde ülke arazisinde daimi ikamet kaydı bulunan ancak Azerbaycan veya başka bir devletin vatandaşlığına sahip olması kaydına rastlanmayan kişiler,
- Karabağ sorunu nedeniyle 1 Ocak 1988¹²⁴ tarihinden 1 Ocak 1992 tarihi aralığına kadar Azerbaycan arazisine göç edip yerleşen göçmenler¹²⁵,
- Vatandaşlık Kanunu’un belirlediği kriterlere uygun olan ve öngörülen şartlara haiz olup Azerbaycan vatandaşlığını kazanmış kişiler.

cumhuriyetinin Yasaması, 2015, N:11, madde 1255, ”Cumhuriyet” gazetesi, 5 Ağustos, 2016 N: 168, Azerbaycan Cumhuriyetinin Yasaması, 2016, N: 8, madde 1367.

¹²⁴ 1988 yılında silahlı çatışmaya dönüşerek savaş haline gelen Karabağ sorunu kısa zaman dilimi içinde Dağlık Karabağ’ın sınırları dışına yayılmış ve cebhede Ermeni tarafın kazandığı sahadaki başarı sonucunda Ermenilerin Azerbaycan’ın şehirlerine kadar sokulmalarına olanak sağlamıştır. Savaşın sonunda Azerbaycan toprakları Ermenistan tarafından işgal edilmiştir. Bu durum dolayısıyla incelemelere esasen göç eden kişilerin %90’ı Karabağ’dan Azerbaycan’ın diğer bölgelerine sığınmıştır. Sonuç olarak, Karabağ savaşının getirdiği zorunluluklar nedeniyle ortaya çıkan sosyal, ekonomik, ve siyasal sorunlardan ülke topraklarında yaşayan tüm vatandaşlar etkilenmiştir, bkz. Rehman Seferov ve Adalet İbadov, “Ermenistan’ın Karabağ’ı İşgal Süreci ve Sonrasında Azerbaycan’da Yaşanan Zorunlu Göçler ve Sorunları” **Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, Cilt:0, Sayı:18, 2007, s.162.

¹²⁵ “Göçmenler” kelimesi ile kast edilmeye çalışılan kıstas 1988 yılında başlamış olan Karabağ savaşı yüzünden Ermenistan’dan çıkarılmış Azerbaycan vatandaşlarıdır, bkz. Alekberov, dipnot 123, s.76.

1 Ocak 1992 tarihine kadarki zaman dilimi içinde ülke arazisinde daimi ikamet kaydı bulunan, ancak Azerbaycan veya başka bir devletin vatandaşlığına sahip olması kaydına rastlanmayan kişiler, bahsi geçen Kanun'un yürürlük tarihinden başlayarak bir sene zaman süresi zarfında vatandaşlığa alınabilmek için dilekçe ile müracaat etmeleri durumunda Azerbaycan vatandaşlığına alınabilirler.

Karabağ sorunu nedeniyle 1 Ocak 1988 tarihinden 1 Ocak 1992 tarihi aralığına kadar Azerbaycan arazisine göç edip yerleşen göçmenlere, terk ettikleri devletlere tekrar geri dönme hakkı tanınmıştır. Bu kişilere zorunlu göçmenler için Azerbaycan mevzuat hükümlerinde öngörülmüş muafiyetlerin herhangi bir koşula gerek kalmadan uygulanması öngörülmüştür (AVK m.5/3).

27 Haziran 2014 yılında Azerbaycan Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilen 189 numaralı Karar'ın icrasını gerçekleştirmek için Bakanlar Kurulu "Kişinin Azerbaycan Cumhuriyeti Vatandaşlığına Mensubiyetinin Belirlenmesi"¹²⁶ ile ilgili Karar kabul etmiştir. Bahsettiğimiz karar, AVK'nın 5.maddesinin dördüncü fıkrasına uygun olarak hazırlanmıştır. Dördüncü fıkra Vatandaşlık Kanunu'nun belirlediği kriterlere uygun olan ve öngörülen şartlara haiz olup Azerbaycan vatandaşlığını kazanmış kişilerle ilgili ilgilidir.

Bahsi geçen Karar uyarınca kişinin devletin vatandaşlığına mensubiyeti Devlet Göç Müdürlüğü tarafından belirlenmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığına mensubiyetin tesbiti ile ilgili işlemler, kişinin Azerbaycan vatandaşlığını teyit eden belgelere sahip olmaması veya bu belgeleri yasa dışı yollardan elde ettiğine dair makul şüphelerin bulunması halinde yürütülmektedir.

Kişinin Azerbaycan vatandaşlığına mensubiyeti belirleme gerekçeleri aşağıdakilerdir:

- Kişinin AVK'nın yürürlüğe girmesinden önce (7 Ekim 1998 yılına kadar) Azerbaycan veya Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin vatandaşı olması,
- Azerbaycan'da doğması (her iki ebeveyni de Azerbaycan vatandaşı olduğu durumlar hariç),
- Her iki ebeveyni de Azerbaycan vatandaşı ise (doğumu Azerbaycan kayıtlı olanlar hariç),
- Ebeveynlerinden biri Azerbaycan vatandaşı ise,

¹²⁶ Azerbaycan Qəzeti:84- 10.04.2015, <https://e-qanun.az/framework/29815> ,(18.07.2022).

- Ebeveynlerinden biri veya her ikisi vatandaşlıklarını değiştirerek Azerbaycan vatandaşlığı kazanmışlarsa veya vatandaşlığı sona ermişse,
- Yabancı veya vatansız çocuğu evlat edinen eşlerden biri veya her ikisi Azerbaycan vatandaşı ise,
- 1 Ocak 1988'den 1992'ye kadar Azerbaycan'da ikamet eden göçmen ise,
- Her iki ebeveyn de bilinmeyen çocuk ise.

Kişinin Azerbaycan vatandaşlığına mensubiyetinin belirlenmesi ile ilgili olarak kendi talebi veya merkezi ve yerel yürütme makamları, Azerbaycan diplomatik temsilcilikleri ve konsoloslukları, savcılıklar ve mahkemelerin sorgusu esnasında yapılmaktadır.

Bireyin Azerbaycan Cumhuriyeti'nin vatandaşlığına mensup olması yetkili devlet kurumları tarafından belirlenmektedir. Bireyin Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığına mensup olması yetkili devlet kurumları tarafından onaylanmaktadır (AVK m.5).

Azerbaycan Cumhuriyeti'ni vatandaşlığına mensubiyetin tanınması ile ilgili Yargıtay'ın¹²⁷ (Ali Məhkəmə) 2021 tarihli kararını incelemekte fayda var. Dava, Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığına mensubiyetin tanınması hakkındadır. Davalı, Devlet Göç Müdürlüğü'dür. Davacı, dilekçe ile başvuruda bulunarak Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığına mensubiyetinin tanınması talebinde bulunmuştur.

Davalı konumunda olan Devlet Göç Müdürlüğü kişinin Azerbaycan vatandaşlığına mensubiyetinin tanınması istemini reddetmiştir. Davalı davacının 7 ekim 1998 tarihine kadar Azerbaycan'da ikametine dair kaydının olmadığını belirlemiştir. İddiası reddedilen kişi 26 Aralık 2019 tarihinde Bakü 1 No'lu İdari-Ekonomi(İnzibati-İqtisadi) Mahkemesi'ne dilekçe ile dava açarak Devlet Göç Müdürlüğü'nün kabul ettiği kararın iptal edilmesini ve kendisinin Azerbaycan vatandaşlığına mensubiyetinin tanınması isteminde bulunmuştur. Davacı iddiasında 1960 tarihinde Bakü'de doğduğunu, öğrenimini burada tamamladığını, 13 Ekim 1961 yılından 1991 yılına kadar Bakü'de ikamet ettiğini göstermiştir.

İlk Derece Mahkemesi, Devlet Göç Müdürlüğü'nün kabul ettiği kararı doğru bulmuş ve davacının talebini reddetmiştir. Davalı bu karardan İstinaf Mahkemesi'ne

¹²⁷ №2-1 (102)-1415/2021, <https://www.e-qanun.az> , (28.01.2022).

(Apellyasiya İnstansiya Məhkəməsi) başvuruda bulunarak karara itiraz ederek iptalini ve talebinin kabul edilmesi isteminde bulunmuştur. İstinaf Mahkemesi, İlk Derece Mahkemesi'nin kararını değiştirmeden onamıştır. Davacı, kabul edilen bu karara karşı temyiz başvurusunda bulunmuş kararın iptal edilmesini ve talebinin kabul edilmesi isteminde bulunmuştur.

Yargıtay yaptığı inceleme sonucunda davacının talebinin birtakım nedenlerden dolayı onanmaması kanısına varmıştır. Yargıtay'ın gerekçesi şu şekilde olmuştur;

- Davacı iddiasında 23 Ekim 1960-1991 yılları arasında ikamet kaydı ile yaşadığını belirtmiş ve 1991 yılından itibaren Moskova'da yaşamaya başlamıştır.

- Mahkemenin talebi üzerine İçişleri Bakanlığı Genel Pasaport Kayıt İdaresi ve Göç Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen soruşturmada davacının ikamet kaydı hakkında hiçbir bilgi bulunmamıştır.

- Konut ve Toplum Hizmetleri Dairesi tarafından yapılan araştırma sonucunda arşivde davacının 1960 yılından 1991 yılının Temmuz ayından itibaren kayıttan çıkartılması gösterilmiştir.

- Vatandaşlık Kanun'u yürürlüğe girdiği tarihe kadar Azerbaycan vatandaşlığında olmuş kişilerin vatandaş sayılması için ikamet kaydının olması esas şarttır. Kanun'un yürürlüğe giriş tarihine kadar daimi ikametgahı kayıtlı olan kişilerin Azerbaycan vatandaşlığına mensubiyeti tanınmaktadır.

- Davacı talep edilen süre zarfında Azerbaycan'da ikamet yerinde kayıtlı olmamıştır.

- Davacı AVK'nın 5.maddesinin 2,3,4 fıkralarında belirtilen kişiler kategorisinde değildir.

Tüm bu gerekçeleri göz önünde bulunduran Yargıtay, İstinaf Mahkemesi'nin dava ile ilgili vardığı sonucun doğru olduğunu ve talebin kabul edilmemesi için hiçbir sebep olmadığı kanısına varmıştır.

Kanun'un 6.maddesine göre Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşının nüfus cüzdanı ve Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşının pasaportu, Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığını onaylayan belgelerdir.

Nüfus cüzdanı, Azərbaycan Cumhuriyeti Vətəndaşının Nüfus Cüzdanı Hakkında Kanun¹²⁸ ve Uygulama Yönetmeliği¹²⁹ ile düzenlenmektedir. Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşının nüfus cüzdanı, ölkə sınırları içində Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşının kimliğini onaylayan belgedir. Nüfus cüzdanı iki yere ayrılır¹³⁰:

- 16 yaşına kadar vətəndaşa verilen nüfus cüzdanı,
- 16 yaşını doldurduktan sonra vətəndaşa verilen nüfus cüzdanı.

Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşının pasaportu, Pasaportlar Hakkında Kanun¹³¹ ve Uygulama Yönetmeliği¹³² ile düzenlenmektedir. Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşının pasaportu, Azərbaycan Cumhuriyeti'nin ölkə sınırlarından kənarda vətəndaşın kimliğini onaylayan, bunların yanı sıra vətəndaşa ölkədən girmək və ölkəyə dönmək hakkının gerçəkləşdirilməsi üçün verilen belgedir¹³³.

Pasaport Hakkında Kanun'un 7. maddesinde pasaportta yer alan bilgilerden bahsedilmektedir. Azərbaycan Cumhuriyeti'nin adı, devlet arması, ölkə kodu, pasaportun numarası, sahibinin soyismi, ismi, baba adı, vətəndaşlığı, doğduğu yer ve tarix, cinsi, kan qrupu, pasaportu verən qurumun adı, verilmə tarixi, keçərlilik süresi, pasaport sahibinin imzası və pasaporta dair talepler göstərilənməkdədir. Pasaportta yazılar Azərbaycan'ın rəsmi dili və İngilizcedir.

Yabancı devletin topraklarında ikamet etmə hali Azərbaycan vətəndaşının sahib olduğu temel hak olan vətəndaşlıqdan mahrum edilme sonucunu doğurmamalıdır. Başka bir ifade ile söyleyecek olursak sırf yabancı ölkədə ikamet etməsindən dolayı ölkənin vətəndaşları vətəndaşlıklarını kaybetmeyeceklerdir (AVK m.8).

¹²⁸ Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Məlumatı:817-30.09.1994, <https://e-qanun.az/framework/9009>, (14.07.2022).

¹²⁹ Respublika Qəzeti: 3-24.10.2013, <https://e-qanun.az/framework/27305>, (19.07.2022).

¹³⁰ 16 yaşına kadar vətəndaşa verilen nüfus cüzdanında nüfus cüzdanının numarası, vətəndaşın soyismi və ismi, ebeveynlərin soyismi və ismi, kişinin doğduğu yer və tarix, cinsi, kan qrupu, ikamet etdiyi yer, nüfus cüzdanını verən qurumun adı, verilmə tarixi kimi bilgiler yer almaktadır. 16 yaşını doldurduktan sonra verilen nüfus cüzdanında isə, 16 yaşını doldurmamış vətəndaşa verilən kimlikte yer alan bilgilerin yanı sıra, vətəndaşın gözələrinin rəngi, evli ya da bəkar olmağı ilə ilgili bilgiler, askəri qörevinin olup olmaması, kimlik sahibinin imzası və fotoqraf əklənir. Ebeveynlərin soyismi və ismi yerinə sadəcə babanın ismi yazılır, bkz.Şahbaz Xuduoğlu, **Vətəndaşlıq və Miqrasiya Haqqında Normativ-Hüquqi Sənədlər Toplusu**, Qanun Nəşriyyatı, Bakı, 2008, s.164.

¹³¹ Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Məlumatı:813-30.09.1994, <https://e-qanun.az/framework/9008>, (19.07.2022).

¹³² Respublika Qəzeti:908-13.06.2013, <https://e-qanun.az/framework/25944>, (16.07.2022).

¹³³ Xuduoğlu, s.166.

VIII. VATANDAŞLIĞIN HUKUKİ KAYNAKLARI

Sovyetler Birliği kurulduktan sonra Azerbaycan'ı da diğer devletler gibi işgal sonrası kendi bünyesine katmışdı. Yazılı olarak anayasacılığın temeli Azerbaycan'da Sovyetler Birliği'nin işgalinden sonra koyulmuştur. Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde 1921 tarihinden 1991 tarihine kadar toplam 70 yıllık zaman dilimi içerisinde dört anayasa kabul edilmiştir:

- 19 Mayıs 1921 tarihli Anayasa,
- 26 Mart 1927 tarihli Anayasa,
- 14 Mart 1937 tarihli Anayasa,
- 21 Nisan 1978 tarihli Anayasa¹³⁴.

Bahsettiğimiz 1921, 1927 ve 1937 tarihli anayasalarda kimlerin vatandaş sayılması ile düzenlemelere rastlanılmaktadır.

1960 yılların sonunda komünist topluma hızlı bir geçiş fikri yavaş yavaş çökmeye başlamıştı. 1970 yılların başında “gelişmiş sosyalizm” toplumu için yeni bir temel yasa geliştirmek ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nde yeni bir Anayasa taslağı üzerinde uzun süre çalıştıktan sonra, bahsi geçen Anayasa 7 Ekim 1977 yılında kabul edilmiştir. 21 Nisan 1978 yılında dördüncü Anayasa kabul edilmiştir. 11 bölüm, 22 alt başlık ve 185 maddeden oluşmaktaydı¹³⁵.

Sovyetler Birliği'nde belirlenen tek birlik vatandaşlık hususuna göre Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin her bir vatandaşı Sovyetler Birliği vatandaşıdır (ASSCA m.31/1). Sovyet Sosyalist vatandaşlığının kazanılması ve kaybedilmesinin usul ve esasları Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği(SSCB) Vatandaşlık Kanunu ile tesbit edilir (ASSCA m.31/2).

Azerbaycan SSCB vatandaşları ırkı ve etnik kökeni, cinsi, eğitimi, dili, mesleği ve ikamet ettikleri yere bakılmaksızın kanun önünde eşittirler (ASSCA m.32/1). Vatandaşların hukuki açıdan eşitliği ekonomik siyasi sosyal ve kültürel hayatın tüm alanlarında sağlanmaktadır (ASSCA m.32/2).

Sovyetlerin dağılmasıyla birçok devlet kendi bağımsızlığını ilan etti ve anayasalar kabul etti. Sovyetler dağıldıktan sonra 1991 yılında kendi bağımsızlığını ilan eden devletlerden biri de Azerbaycan'dı. Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin

¹³⁴ Cəfərov, s.6.

¹³⁵ https://files.preslib.az/projects/remz/pdf/atr_kons.pdf, (12.01.2022) .

Anayasası¹³⁶ 1995 yılında kabul edildi. Bahsedilen anayasasının kabul edilmesi, Azerbaycan için oldukça önemlidir. Azerbaycan halkının sahip olduğu manevi değerleri esas alan ve kendi bünyesinde barındıran 1995 Anayasası'nın hükümleri uluslararası hukukun normları doğrultusunda hazırlanmıştır¹³⁷.

Anayasa'da vatandaşlara özgürlük hakkı tanınmış ve bu hüküm ile ilgili ilkeler 28. maddede yer almıştır. Anayasa'nın 28.maddesine göre "Herkes özgürlük hakkına sahiptir ve bu hak yalnız kanunla öngörülen yakalama, tutuklama ve mahkumiyet hallerinde" sınırlandırılabilir. Azerbaycan topraklarında ülkenin kanunları doğrultusunda yasal olarak ikamet eden her bir birey rahatlıkla yaşama yeri belirlemekte ve yurt dışına çıkabilme hakkına sahip olmaktadır. Devletin, vatandaşlarına diledikleri zaman ülkelerine dönme hakkı da Anayasa ile tanınmıştır.

Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığı ile ilgili esas düzenlemelere Anayasa'nın 52 ve 53. maddelerinde yer verilmiştir. Anayasa'nın 52. maddesi vatandaşlık haklarından bahsetmektedir. Madde metninde Azerbaycan Cumhuriyeti ile hem yasal ve siyasi hem de müşterek hak ve ödevleri bulunan kişiler Azerbaycan vatandaşıdır hükmü düzenlenmiştir. Görüldüğü üzere Anayasa hukuk mevzuatı, vatandaşlığı kişinin devlete mensup olma yönünden yola çıkarak siyasi ve hukuki bir bağ olarak tanımlamaktadır¹³⁸.

Bahsi geçen Kanun'un 52.maddesinin ikinci fıkra hükmü gereğince "Azerbaycan'da doğan veya Azerbaycan vatandaşının çocuğu olarak dünyaya gelenler" Azerbaycan Cumhuriyeti'nin vatandaşıdır. Kişinin annesi veya veya babasının Azerbaycan vatandaşı olması durumunda yasal mevzuat hükümleri gereğince bahsi geçen kişi de Azerbaycan Cumhuriyeti'nin vatandaşı sayılmaktadır. Özetlemek gerekirse, Anayasa'da vatandaşlığın kazanılmasında soybağı ve doğum yeri esasına yer verilmiştir. Başka bir deyişle, Anayasa'yı incelediğimizde hem soybağı hem de doğum yeri esasları ile vatandaşlığın kazanılması durumu anayasal düzeyde teminat altına alınmıştır.

Anayasa'nın 53. maddesi hükümlerinde ise vatandaşa tanınan vatandaşlık ile ilgili hakların önem arz ettiği düşüncesi ile güvence altına alındığı görülmektedir.

¹³⁶ Azerbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu:00-31.07.1997, <https://www.e-qanun.az/framework/897>, (19.07.2022).

¹³⁷ Cəfərov, s.11.

¹³⁸ Alekberov, s.74.

Bahsettiğimiz madde hükmüne göre, Azerbaycan vatandaşı “kanunda düzenlenmiş kaybetme hakları istisna olmakla” Azerbaycan vatandaşlığından mahrum edilemez. Azerbaycan vatandaşı olağan hayat koşullarının getirdiği durumlar esas alınmakla hiçbir zaman Azerbaycan’dan gönderilemez veya herhangi bir yabancı devlete verilemez. Ülkenin toprakları dışında geçici veya daimi ikamet eden vatandaşların yasal yollar esas alınmakla savunma haklarının olduğuna Anayasa ile teminat verilmektedir.

527 sayılı ve 1998 tarihli AVK’nın 4.maddesine göre vatandaşlık hususları ile ilgili mevzuat Azerbaycan Anayasa’sı, bu Kanun ve Azerbaycan Cumhuriyeti’nde yürürlükte olan ilgili mevzuat düzenlemelerinden oluşmaktadır.

Ek olarak Azerbaycan Vatandaşlık Kanun’u Uygulama Yönetmeliği(AVKUY)¹³⁹ de vatandaşlık hukukunun kaynakları arasında sayılabilir.Tarihsel gelişimde AVK’ya ve Azerbaycan vatandaşlığının kazanılmasının usul ve esasları bölümünde de ilgili Kanunu’nun uygulama yönetmeliğine değindiğimiz için ilgili hususlara hukuki kaynaklar bölümünde yer verilmeyecektir.

IX. VATANDAŞLIĞIN GENEL İLKELERİ

Azerbaycan hukukunda vatandaşlık, belirlenmiş prensiplerle anılmaktadır¹⁴⁰. Vatandaşlık alanındaki bu prensipler eşit, tek ve bağımsız vatandaşlığın kişilere sağladığı hakların uygulanmasına hizmet etmektedir. Bu prensipler:

1) Vatandaşlığın bağımsız belirlenmesi: Kişiler vatandaşlıklarını kendileri saptamak hakkına sahiptirler¹⁴¹. Kişi sahip olmak istediği devletin vatandaşlığını sonradan vatandaşlığa alınma yollarına başvurarak kazanabilmektedir. Bunun yanı sıra kişi, dilediği an sahip olduğu devletin vatandaşlığından çıkabilme hakkına da sahiptir.

2) Ayrılmaz vatandaşlık: Bu ilke, Anayasa’nın 53.maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Bu maddeye göre vatandaşlıktan çıkarılma söz konusu değildir ve

¹³⁹ Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu:189-30.09.1999, <https://e-qanun.az/framework/5317> ,(31.07.2022).

¹⁴⁰ Əsgərov, s.293.

¹⁴¹ Ziyafət Əsgərov, Elşad Nəsirov, Mübariz İsmayılov, Hamiz Məmmədov, **Azərbaycan Dövlət və Hüququnun Əsasları**, Qapp- Poliqraf Nəşriyyatı, Bakı, 2003, s.83.

vatandaş yabancı devlete gönderilemez veya verilemez¹⁴². Kişinin sahip olduğu vatandaşlıktan mahrum bırakılması insan haklarının korunması hususunun temelden sarsılması sonucunu doğurmaktadır.

3) Tek vatandaşlık: İlk önce “Bağımsız Azərbaycan Cumhuriyeti’nin Anayasa Akit”inde¹⁴³ düzenlenmiştir. Anayasa Akti’nin 18.maddesine göre, Azərbaycan’da vahit vatandaşlığın belirlenmesi ve hiç kimsenin vatandaşlıktan veya vatandaşlığı değiştirme hakkından yoksun bırakılmayacağı tesbit edilmiş, Azərbaycan dışında olan her Azərbaycan vatandaşının haklarının korunması güvence altına alınmıştır¹⁴⁴. Tek vatandaşlık ilkesine göre, Azərbaycan Cumhuriyeti, kendi vatandaşının diğer devletlerde hak ve yükümlülüklerini tanımamaktadır¹⁴⁵. Kısaca söylemek gerekirse, Azərbaycan vatandaşı olan kişi aynı anda başka bir yabancı devletin vatandaşı olamaz. Azərbaycan devleti çifte vatandaşlığı kabul etmemektedir.

Siyasi, ekonomik ve sosyal nedenlerle herhangi bir devletin vatandaşı, diğer devletde yaşayabilir. Bunun sonucu olarak, hemen hemen her devlette vatandaşlığın kazanılmasında ortaya çıkan ve çağdaş uluslararası hukukta henüz çözümlenememiş sorunlardan biri çifte veya çok vatandaşlıktır. Çok vatandaşlık, kişinin iki veya daha çok vatandaşlığa sahip olmasıdır¹⁴⁶.

Azerbaycan’da çifte vatandaşlığa karşı negatif davranışlar sergilenmekteydi. Bu yaklaşımın nedeni, kişinin askerlik yükümlülüğü, çocukların vatandaşlığı ve diplomatik koruma gibi hususlarda ciddi sorunların oluşması ile bağlantılıydı¹⁴⁷.

Çifte veya çok vatandaşlık çeşitli yollarla kazanılabilmektedir; buna devletlerin vatandaşlığının kazanılması yöntemi ile çeşitli yasama kuralı, arazi değişikliği, göç sorunları, evlenme ve evlat edinme gibi hususlar örnek gösterilebilir.

30 Mayıs 2014’te 1998 tarihli AVK’da değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik ile, yabancı devletin vatandaşlığına mensubiyeti hali ibaresi kanundan çıkartılmıştır. Azərbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olan kişi çifte vatandaşlığa sahip olduğunda kişinin yabancı devletin vatandaşlığına mensubiyeti, Azərbaycan Cumhuriyeti’nin

¹⁴² Əsgərov, s.294.

¹⁴³ Azərbaycan Cumhuriyeti kendi bağımsızlığını ilan ettikten sonra vatandaşlıkla ilgili hususları düzenlemek için 18 Ekim tarihili 1991 yılında Bağımsız Azərbaycan Cumhuriyeti’nin Anayasa Akiti kabul edilmiştir, bkz. Xuduğlu, s.159.

¹⁴⁴ Xuduğlu, s.159.

¹⁴⁵ Əsgərov, Nəsirov, İsmayılov, Məmmədov, s.84.

¹⁴⁶ Hüseynov, s.87.

¹⁴⁷ Vəfa Ağayeva, **Müasir Beynəlxalq Hüquqda Diplomatik Müdafiə**, Doktorluq Dissertasiyası, Bakı, 2015, s.92.

uluslararası anlaşmalarda belirlenmiş veya anayasanın 109. maddesinin 32. fıkrasına¹⁴⁸ uygun olarak çözümlenmesi durumu istisna olmakla tanınmamaktadır (AVK m.10/1). Görüldüğü üzere kanun metnine yapılan değişiklik sonucunda, çifte vatandaşlığı olması halinde (Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olmasının yanı sıra diğer devletin, devletlerin vatandaşı olması) ibareleri getirilmiştir.

2014 yılında yapılan değişiklikten önce Azerbaycan vatandaşlık hukukunda çifte vatandaşlığa izin verilmesi mümkündü. Geçen zaman dilimi içerisinde ülkenin karşılaştığı göç sorunları, hangi ülkenin hukuk kurallarının uygulanmasının daha doğru olacağı, siyasi, demografik haller göz önünde bulundurulunca devlete zarar gelir düşüncesiyle artık çifte vatandaşlık durumuna izin verilmemektedir.

2014 yılında Vatandaşlık Kanunu'na yapılan değişiklik sonrası başka bir devletin vatandaşlığını kazanan kişilerin Azerbaycan vatandaşlığından çıkarılması ile ilgili Binegedi Bölge Mahkemesi'nin¹⁴⁹ (Bakı Şəhəri Binəqədi Rayon Məhkəməsi) kararı örnek niteliğindedir.

Dava, Alman vatandaşlığını kazanan kişinin Azerbaycan vatandaşlığından çıkartılması ile ilgilidir. Davacı, Devlet Göç Müdürlüğü'dür. Davalı ise Alman vatandaşlığını kazanmış Azerbaycan vatandaşıdır. Davacı Devlet Göç Müdürlüğü, dilekçe ile başvuruda bulunarak davalının Alman vatandaşlığını kazanmasından dolayı sahip olduğu Azerbaycan vatandaşlığından çıkartılması isteminde bulunmuştur.

Mahkemede yapılan incelenme sonucunda davalının 1968 tarihinde Azerbaycan'ın Şamahı ilinde doğduğu tespit edilmiştir. Son olarak, 2014 yılında ülkeyi terk etmiş ve geri dönmemiştir. 2018 yılında Alman vatandaşlığını kazanmıştır. Alman vatandaşlığını kazandıktan sonra Devlet Göç Müdürlüğü'ne başvuruda bulunarak Alman vatandaşlığına geçmesinin kayıt altına alınmasını ve Azerbaycan vatandaşlığının kaybedilmesi için işlemlere başlanması talebinde bulunmuştur. Devlet Göç Müdürlüğü, ilgili kişinin devletin öngördüğü hususlarda yükümlülüklerinin olup olmadığının tesbit edilmesi için Azerbaycan Kredi

¹⁴⁸ Azerbaycan Anayasası'nın 109.maddesinin otuzuncu fıkrasında belirtilmiş bu husus şöyle izah edilebilir; Milli Meclis ve yargı makamının yetkisine dahil olmayan hususlar Cumhurbaşkanı'nın yetkisi dahilinde icra edilmektedir. Cumhurbaşkanı idari usulle diğer konuları çözme yetkisine sahiptir.

¹⁴⁹ İş № 2(001) -6549/2021,
[http://e-mehkeme.gov.az/signed/ShowEdoc?guid=58523cefff77418f8cb796132dee8279,\(25.04.2022\).](http://e-mehkeme.gov.az/signed/ShowEdoc?guid=58523cefff77418f8cb796132dee8279,(25.04.2022).)

Bürosu'na, Ekonomi Bakanlığı'na bağlı olan Devlet Vergi İdaresi'ne, Küçük İşletmeler Ana Departmanı'na sorgu talebinde bulunmuştur. Yapılan inceleme sonucunda kişinin bahsi geçen yükümlülüklerinin olmadığı tespit edilmiştir.

AVK'nın 18.madde düzenlemesine göre bir Azerbaycan Cumhuriyeti'nin vatandaşının başka bir devletin vatandaşlığını gönüllü olarak kazanması halinde Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme hükümlerine tabi olarak kişinin Azerbaycan vatandaşlığını kaybetmesi sonucu doğmaktadır.

AVKUY'nin 25.maddesinin ikinci fıkrasına göre Azerbaycan vatandaşı olan kişinin başka bir devletin vatandaşlığını kazandığı yönünde bilgi alındığı zaman Devlet Göç Müdürlüğü bahsi geçen kişinin Azerbaycan vatandaşlığından çıkartılması için işlemleri başlatmaktadır.

Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili işlemler başladığı an Devlet Göç Müdürlüğü, devletin öngördüğü hususlarda kişinin yükümlülüklerini icra edip etmediği, gerçek ve tüzel kişilere yönelik mülkiyet yükümlülüklerinin olup olmadığı ile ilgili bir ay süre zarfında araştırma başlatır ve bu doğrultuda yetkili devlet makamlarına sorgu gönderilir.Yetkili devlet makamları bir ay içinde yapılan araştırma ile ilgili bilgileri Devlet Göç Müdürlüğü'ne iletmekle yükümlüdür. Alınan bilgiler sonucunda Devlet Göç Müdürlüğü kişinin Azerbaycan vatandaşlığından çıkartılması için mahkemeye başvuruda bulunur.

Yapılan inceleme sonucunda mahkeme, kişinin Azerbaycan vatandaşlığını kaybetmesi için tüm esasların mevcut olduğu kanısına varmıştır.

Azerbaycan devlet vatandaşı, diğer bir devletin vatandaşlığını kazanmak için gönüllü olarak başvuruda bulunması halinde, Azerbaycan vatandaşlığını kaybetmektedir (AVK m.18/1).Yabancı devlet vatandaşlığını kabul etmiş Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarının, bir ay süre içerisinde yetkili devlet kurumlarına yazılı bildirimde bulunmaları gerekmektedir. Kanun'da 2014 yılında değişiklik yapılmadan önce bildirimde bulunmayan kişilere, Azerbaycan Ceza Kanunu'nda¹⁵⁰ tesbit olunmuş cezai yaptırım uygulanmaktaydı (AVK m. 10/2).Yapılan değişiklik ile bir ay içerisinde bildirimde bulunmayanların cezai şart durumu Kanun'dan çıkartılmıştır.

¹⁵⁰ A.Q:390.010.000-01.09.2000, <https://www.e-qanun.az/framework/46947>, (21.07.2022).

AVKUY'nin 25.maddesine göre, Azerbaycan toprağında yaşayan vatandaşlar Devlet Göç Müdürlüğü'ne yabancı devlet toprağında yaşayanlar ise Azerbaycan Cumhuriyeti'nin diplomatik temsilcilik veya konsolosluk vasıtasıyla Dış İşleri Bakanlığı'na (Azerbaycan Cumhuriyeti'nin diplomatik temsilciliği bulunmayan ülkelerde ise kişiler doğrudan Dış İşleri Bakanlığı'na) bilgi vermelidirler. Bunun için Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmış dilekçe anket formunu doldurarak internet üzerinden ya da posta ile veya kendileri şahsen yetkili devlet kurumuna takdim etmeleri gerekmektedir. Dış İşleri Bakanlığı, yabancı ülke vatandaşlığını kabul etmiş kişiler hakkında bilgiyi, onların Azerbaycan vatandaşlığını kaybetme işlemlerine başlanması için Devlet Göç Müdürlüğü'ne gönderir ve yabancı ülke vatandaşlığını kabul eden kişinin bilgileri geldiğinde Devlet Göç Müdürlüğü kişinin vatandaşlığını kaybetmesi ile ilgili işlemleri başlatır (AVKUY m.25/1-2).

Bilindiği üzere herhangi bir devletin topraklarında sadece kendi vatandaşları değil, vatansızlar ve yabancılar da yaşamaktadır. Vatansızlık, tüm dünya devletlerinde olduğu gibi Azerbaycan Cumhuriyeti'nde de istenmeyen bir durum olarak nitelendirilmektedir.

Vatansız kişi¹⁵¹, herhangi bir devlet ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişidir. Vatansız kişilere hiçbir devlet tarafından diplomatik koruma gösterilmemektedir.

Yabancıların ve vatansızların hakları ile ilgili düzenlemeye Azerbaycan Anayasası'nın 69.maddesinde yer verilmektedir. Azerbaycan'da yaşayan yabancı kişiler ve vatansızlar, kanun hükümleri veya Azerbaycan'ın taraf olduğu uluslararası anlaşmalarda farklılık arz eden bir durum saptanmamışsa, Azerbaycan vatandaşları olan kişilere özgülenen bütün haklar ve özgürlüklerden yararlanarak görevlerini icra edebilirler.

Azerbaycan'da sürekli yaşayan yabancılar ve vatansız kişilerin hakları ile özgürlüklerinin, yalnızca uluslararası düzeyde kabul edilmiş hukuk kuralları ile Azerbaycan kanunlarına uygun olma koşulu ile de sınırlandırılması mümkündür.

AVK'nın 12.maddesinde yabancılar ve vatansızların Azerbaycan topraklarında doğmuş çocuklarının vatandaşlığı ile ilgili hususlar yer almaktadır. Azerbaycan topraklarında doğmuş ve her iki ebeveyni yabancı olan çocuklar Azerbaycan vatandaşı sayılmamaktadır. Azerbaycan topraklarında doğmuş ve

¹⁵¹ Hüseyinov, ss.88-89.

ebeveynlerinden biri yabancı, diğeri vatansız olan çocuk Azerbaycan vatandaşı sayılmamaktadır. Azerbaycan topraklarında doğmuş ve her iki ebeveyni vatansız olan çocuk Azerbaycan vatandaşıdır.

4) Kişinin vatandaşlığının korunması: Bu ilke ile anlatılmak istenilen en önemli husus, Azerbaycan topraklarında belirli bir sürede ikamet etmeyip de yabancı devlet topraklarında ikamet etmiş kişilerin sahip olduğu Azerbaycan vatandaşlığının korunmasıdır¹⁵². Kişi sahip olduğu ülke vatandaşlığından ülke dışında olması yüzünden mahrum edilemez. Azerbaycan Cumhuriyeti, ülke dışında ikamet eden vatandaşlarının haklarını sürekli olarak korumayı garanti vermektedir¹⁵³.

5) Vatandaşlıktan yoksun bırakılmanın kabul edilmemeziği: Kişinin vatandaşlıktan yoksun bırakılması, sahip olduğu vatandaş haklarının kısıtlanması anlamına gelmektedir. Vatandaşın iradesi olmadan kanunen kazanılan vatandaşlığın iptal edilmesi veya kaybedilmesi, kişiye tanınan hakların ihlal edilmesi sonucunu doğurmaktadır.

6) Eşit vatandaşlık: Kişiy e vatandaşlık hakkının tanınması ile ilgili önem arz eden ilkelerden biridir. Bahsettiğimiz ilkeye göre, vatandaşlığın kazanılması usullerine bakılmaksızın tüm vatandaşlar eşit haklara sahiptir. Tüm vatandaşlar etnik köken, ırk, din, eğitim, siyasi düşünce, ikamet ettiği yere bakılmaksızın kanun ve mahkeme önünde eşittir. Eşit vatandaşlık ilkesinin en önemli gayesi ayrımcılık yapmaya izin verilmemesidir. Devlet soybağı esas yoyuyla vatandaşlık kazanmış kişilerle doğum yeri esas yoyuyla vatandaşlık kazanmış kişilere eşit ölçüde hak ve yükümlölükler tanınmalı ve ayrımcılık yapmamalıdır¹⁵⁴.

T. Marşal'a göre, vatandaşlık toplumda insanın temel eşitlik kıstasıdır. Eşit vatandaşlık ilkesi, etnik köken, dil, din ve cinsiyet yönden ayrımcılığın istisnasını tespit ederek kişinin haklarının gerçekleştirilmesinin garanti vasıtasıdır. Bu ilke, kendi bünyesinde kanun önünde eşitlik ve eşit savunmayı barındırmaktadır. Eşit vatandaşlık ilkesinin gözetilmemesi vatandaşlığın kaybedilmesini olumsuz yönde etkileyen faktörleri de beraberinde getirmektedir.

AVK'nın 3.maddesinde eşit vatandaşlık ilkesinden bahsedilmektedir. Azerbaycan vatandaşlığı, vatandaşlığın kazanılması hususlarına bakılmaksızın herkes

¹⁵² Əsgərov ve diğ erleri, s.84.

¹⁵³ Əliyev, s.81.

¹⁵⁴ Əliyev, s.67.

için eşittir. Azerbaycan vatandaşlarının hak, hürriyet ve yükümlülükleri onların kökeni ırkı, dini, mezhebi, cinsi, eğitimi, dili, ikamet ettiği yer ve orada kalma süresi ve diğer hususları, eşit vatandaşlık ilkesinin her vatandaş için geçerli olma şartını kapsamaktadır. Eşit vatandaşlık ilkesine göre, kan veya toprak esasından vatandaşlığın kazanılmasına bakılmaksızın vatandaşlar eşit haklara sahiptirler¹⁵⁵.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde vatandaşlık konusunu esas alan ilkeler, vatandaşlık sorunlarını çözmeye yöneldiğinden sosyal, ırk, din ve dil hususu vatandaşlığa mensubiyeti kısıtlamaya olanak sağlamamalıdır. Vatandaşların bahsi geçen hususlar yönünden sınırlamalara tabii tutulması gelişen toplumda insan hakları yönünden kabul edilmez hal olarak görülmektedir.

X. VATANDAŞLIĞIN TÜRLERİ

A. Asli Vatandaşlık

Azerbaycan hukukunda vatandaşlığın türleri Türk hukukunda olduğu gibi iki gruba ayrılmaktadır: 1) asli vatandaşlık, 2) sonradan kazanılan vatandaşlık.

Azerbaycan vatandaşlık hukukunda asli vatandaşlık iki şekilde mümkündür: Soybağı esası (qan hüququ prinsipi) ve doğum yeri esası (torpaq hüququ prinsipi).

Soybağı esasına göre, doğan çocuğun vatandaşlığı hali, onun anne ve babasının veya onlardan birinin vatandaşlığı ile belirlenmektedir ki çocuğun doğduğu yer esas alınmamaktadır¹⁵⁶.

Doğum yeri esasına göre ise kişi nerede doğmuşsa o ülkenin vatandaşlığını kazanmış olacaktır¹⁵⁷.

Vatandaşlık hukuku mevzuatının ele aldığı hükümler doğrultusunda Azerbaycan vatandaşlığının kazanılması hali olarak soybağı ve doğum yeri esası prensip olarak kabul edilmiştir. Azerbaycan topraklarında veya Azerbaycan vatandaşından doğan çocuk Azerbaycan vatandaşlığını kazanmaktadır¹⁵⁸ (AVK m.11/a).

¹⁵⁵ Əsgərov, s.294.

¹⁵⁶ Hüseynov, s.84.

¹⁵⁷ Əsgərov, s.293.

¹⁵⁸ Elekberov, s.77.

B. Sonradan Kazanılan Vatandaşlık

Vatandaşlık Kanunu, doğum halinden sonra veya doğumdan başka sebeplerle de vatandaşlığın kazanılabileceği konusunda önem arz eden düzenlemelere de yer vermiştir¹⁵⁹. Başka bir ifade ile Azerbaycan vatandaşlığının doğumla kazanılmasının yanı sıra sonradan kazanılması da mümkün olabilmektedir. Sonradan kazanılan vatandaşlık da süreklilik arz etmektedir. Hak ve yükümlülükler bakımından aslen kazanılan ve sonradan kazanılan vatandaşlık arasında kanun koyucu farklılık yaratmamıştır.

Vatandaşlık Kanunu hükümleri doğrultusunda evlat edinme ile de vatandaşlığın kazanılması hali düzenlenmiştir. Vatandaşlık mevzuatında Azerbaycan vatandaşı ile evlenme dolayısıyla devletin vatandaşlığının kazanılması hali ayrıca bir başlık altında düzenlenmemiştir. Eğer yabancı bir kadın Azerbaycan vatandaşı erkekle evlenirse bu durumda kadının, evlenme sebebi ile Azerbaycan devletinin vatandaşlığını kazanması hali istisnai olarak kabul edilmiştir. Evlenme sonucunda Azerbaycan vatandaşı olan erkekle evlenen yabancı kadın, genel yoldan vatandaşlığı kazanma yolunu kullanarak sorumlu merci kararı ile vatandaşlığa alınabilecektir.

Evlilik ile ilgili olarak “nikah kıyıldığında veya sona erdiğinde vatandaşlığın saklı kalması” hususu düzenlenmiştir. 7.madde uyarınca, “Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olan erkek veya kadının yabancı vatandaşıyla veya vatandaşlığı bulunmayan bir şahısla evlenmesi veya evliliğin sona erdirilmesi karı veya kocanın vatandaşlık durumunun değişmesine sebep teşkil etmez”. Bahsedilen kanun maddesinden anlaşılacağı üzere, evlenme ile Azerbaycan vatandaşı olan erkek ve kadın sahip olduğu vatandaşlıktan mahrum bırakılamaz.

¹⁵⁹ Elekberov, ss.86-87.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA VATANDAŞLIĞIN KAZANILMASININ

USUL VE ESASLARI

I. TÜRK HUKUKUNDA VATANDAŞLIĞIN DOĞUMLA KAZANILMASI YOLU

A. Genel Olarak

5901 sayılı TVK'nın 5.maddesine göre Türk vatandaşlığının kazanılması doğumla ve sonradan kazanılma olarak iki grupta incelenmektedir.

Doğumla Türk vatandaşlığının kazanılması hali de soybağı veya doğum yeri esası olmak üzere göre iki gruba ayrılmaktadır. Soybağı veya doğum yeri esasına göre kişilerin vatandaşlık kazanmaları kendiliğinden olur (TVK m.6).

Türk vatandaşlığının kazanılmasında esas ana prensip “doğumla” kazanmadır¹⁶⁰. Vatandaşlığın doğumla kazanılması esasları olan soybağı esası ile doğum yeri esası kökleri antik hukuklara uzanan, günümüzde de vatandaşlık hukuku alanında pek çok medeni devlet tarafından kabul görmüş esaslardır¹⁶¹.

B. Vatandaşlığın Soybağı ile Kazanılması

Daha önce belirttiğimiz üzere soybağı esası ile vatandaşlığın kazanılmasında çocuğun doğum yeri hususuna yer verilmemektedir. Çocuk doğum olayı nedeniyle anne ile babasının veya bunlardan birisinin sahip olduğu ülke vatandaşlığını soybağı esası ile kazanabilmektedir¹⁶².

Soybağının hangi hallerde kurulabileceği Türk Medeni Kanunu'nun¹⁶³(TMK) 282. maddesinde düzenlenmiştir. TMK'nın hükmünde yer aldığı üzere çocuk ile annesi arasındaki soybağı doğumla kurulmaktadır. Çocukla babası arasındaki

¹⁶⁰ B. Erdem, s.99.

¹⁶¹ Güngör, s.56.

¹⁶² Turan, Tanrıbilir, s.52.

¹⁶³ RG: 24607- 08.12.2001, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> ,(19.07.2022).

soybağı ise çocuğun annesi ile evlilik, babalığın tanınması yahut hakim hükmü ile kurulmaktadır. Evlat edinme ile de soybağının kurulması mümkündür.

Bilindiği üzere, soybağı esasına göre vatandaşlığın kazanılmasında çocuğun doğduğu yer şartı aranmamaktadır. Çocuğun anne veya babası ile soybağı varsa çocuk soybağı esasına göre Türk vatandaşlığını aslen kazanacaktır.

1. Çocukların Evlilik Birliği İçinde Doğmuş Olması Hali

Evlilik kendine has maddi ve şekli şartları olan medeni hukuk akdi olarak nitelendirilmektedir¹⁶⁴. Kanunla öngörülen maddi ve şekil şartlarına sahip olan ve bunun sonucunda yapılan evlilikten doğmuş çocuklar ile anne ve baba arasında soybağı ilişkisinin kurulduğu kabul edilmektedir¹⁶⁵.

Türkiye'nin sınırları içinde veya dışında Türk vatandaşı anne veya babadan evlilik birliği içinde doğan çocuk Türk vatandaşıdır (TVK m.7). Değindiğimiz hükmün madde metninden çıkan sonuç; evlilik birliği içinde doğmuş olan çocuğun anne veya babasının Türk vatandaşlığına sahip olması, çocuğun Türk vatandaşı olması için yeterlidir.

Anne ile çocuk arasında soybağı ilişkisinin kurulması doğumla gerçekleşmektedir. Evlilik içi yahut dışında bunun yanı sıra Türkiye sınırları içinde veya dışında olmasına bakılmaksızın Türk vatandaşı olan anneden doğmuş çocuk , doğumu anı ve doğumu nedeniyle Türk vatandaşlığını kazanır¹⁶⁶. Bahsi geçen çocuk babasının yabancı ülke vatandaşı olması durumunda da doğumu anı ve doğumu nedeniyle Türk vatandaşlığını kazanır.

Doğmuş çocuk ile babası arasında soybağı ilişkisi ise çocuğun annesi ile evlilik, babalığı tanıma veya hakimın kabul ettiği mahkeme hükmü ile kurulur.

Kanun koyucu evlilik birliği içinde doğmuş çocuk ile babası arasında soybağı ilişkisinin kurulması hususunda babalık karinesini benimsemiştir.

Medeni Kanun'un "Babalık Karinesi" başlığını taşıyan 285.maddesi hükmü gereğince evlilik devam ederken veya evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün içinde doğan çocuğun babası kocadır (TMK m.285/1). Demek ki çocuk evlilik

¹⁶⁴ Doğan, Odabaşı, s.28.

¹⁶⁵ Doğan, TVH 3, s.41.

¹⁶⁶ Güngör, s.58.

birliği devam ederken doğmuşsa yahut evlilik bittikten sonra doğmuş olmasına rağmen doğum, evliliğin bitmesinden başlayarak üç yüz gün süre zarfında gerçekleşmişse koca bahsi geçen çocuğun babası sayılır yani çocuk, evlilik birliği içinde doğan çocuk olarak sayılmaktadır.

“Kocanın gaipliđi¹⁶⁷” ile ilgili karar verildiği durumda, tespit edilmiş üç yüz günlük süre zarfı, ölüm tehlikesi yahut koca hakkında son haber alma tarihinden kayda alınır (TMK m.285/3).

Karinelerin çatışması kenar başlığı altında düzenlenen TMK’nın 290.maddesinin birinci fıkrası uyarınca çocuk evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün içinde doğmuş ve annesi de bu süreçte yeniden evlenmiş olursa, ikinci evlilikteki koca baba sayılır¹⁶⁸ (TMK m.290/1). Bu karine çürütülürse ilk evlilikteki koca baba sayılır (TMK m.290/2).

Ayrıca, evlilik birliği dışında doğmuş çocuklar da anne veya babasının birbirleriyle evlenmesiyle re’sen evlilik birliği içerisinde doğmuş çocuklara ait hususlardan yararlanabilirler (TMK m.292)¹⁶⁹.

2. Çocukların Evlilik Birliği Dışında Doğmuş Olması Hali

TVK, çocuğun evlilik dışında dünyaya gelmesi durumunda, vatandaşlığın nasıl kazanılacağını ana ve baba yönünden ayrı ayrı düzenlemiştir¹⁷⁰.

Türk vatandaşı anne ve yabancı babadan evlilik birliği dışında doğan çocuk Türk vatandaşıdır (TVK m.7/2). Başka bir ifade ile söyleyecek olursak, Türk vatandaşlığına sahip olan çocuk, evlilik içinde veya dışında doğmuş olmasına

¹⁶⁷ Gaip olma durumu- Ölüm tehlikesi durumu içinde kaybolmuş yahut kişinin kendisinden uzun zaman boyunca herhangi bir bilgi ve haber alınamayan bir kimse hakkında ölmüş olabileceği düşünülerek “kayıp olduğu” konusunda mahkemece verilmiş karar. Kaybolma kararı (TMK m.32). İslam Hukukunda gaiplik, nerede olduğu bilinmeyen, su baskını, yangın, deniz kazası gibi olaylar içinde kaybolan ve ölüp ölmediği kesin olarak anlaşılmayan kişilerin durumunu ifade eder,bkz. Selahattin Bağdatlı, **Hukuk Sözlüğü**, Derin Yayınları, İstanbul, 2012, ss.225-226.

¹⁶⁸ Kanun koyucu genel hayat tecrubesini göz önünde bulundurarak, yapılan evliliği korumak gayesi ile ikinci evlilikteki kocanın babalığını tercih etmiştir.Ancak bahsi geçen karinenin aksi ispatlanabilirse ilk evlilikten doğan karine canlanır ve bu evlilikteki koca baba sayılır. Dolayısıyla, ikinci kocanın babalığı tercih edilmekle, ikinci koca çocuğun soybağını reddettiğinde veya mahkemede çocuğun bu kocadan olmadığına karar verildiği hallerde önceki kocanın babalığı kabul edilmelidir kanısına varılacaktır, bkz. Cem Baygın, “Kan Bağına Dayanan Soybağı” , **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1-4, 2002, s.260.

¹⁶⁹ Erdem, ss.103-104.

¹⁷⁰ Turan, Tanrıbilir, s.53.

bakılmaksızın Türk vatandaşlığını kazanma hakkına sahiptir. Özetle, evlilik birliği dışında doğmuş çocuğun Türk vatandaşlığına sahip olması için Türk vatandaşı anneden doğmuş olması gerekir.

Türk vatandaşı baba ve yabancı anadan evlilik birliği dışında doğan çocuk ise soybağı kurulmasını sağlayan usul ve esasların yerine getirilmesi halinde Türk vatandaşlığını kazanır (TVK m.7/3).

Değindiğimiz soybağı esası uyarınca doğum olayı ile Türk vatandaşlığının kazanılmasında soybağı ilişkisinin kurulması başlıca ölçüt olduğundan, evlilik dışında yabancı ülke vatandaşı olan anneden doğmuş çocuğun Türk vatandaşı babasının vatandaşlığını kazanabilmesi için en başta çocuk ile babası arasında soybağının kurulması gerekmektedir¹⁷¹.

Evlilik birliği dışında doğmuş çocuk ile yabancı bir erkek ile soybağı hususunun kurulması, ilgili çocuğun Türk vatandaşı anaya bağlı olarak kazandığı Türk vatandaşlığını etkilemez. Diğer yandan, yabancı anadan doğan çocuk ile Türk vatandaşı erkek arasında soybağının kurulması, çocuğun muhtemelen anaya bağlı olarak aldığı veya alabileceği yabancı devlet vatandaşlığını da Türk hukuku bakımından önemsiz kılar. Çocuk, Türk vatandaşlığını Türk babaya bağlı olarak kazanmış olur.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi çocuk ve baba arasındaki soybağı ilişkisi, çocuğun annesi ile evlilik, babalığı tanıma, ve hakimın kabul ettiği mahkeme hükmü ile kurulmaktadır. Bu üç ilke şu şekilde gerçekleşmektedir:

a. Çocuğun Annesi ile Evlilik

Evlilik dışında doğan çocuk, ana ve babasının birbiriyle evlenmesi halinde kendiliğinden evlilik içinde doğan çocuklara ilişkin hükümlere tabii olur (TMK m.292). Bu bağlamda evlilik dışında doğmuş çocuklar, anne ile babasının birbirleriyle nikah kıyması durumunda re'sen evlilik içerisinde doğmuş çocukların sahip olduğu hususlardan yaralanabileceklerdir.

Eşler, evlilik dışında doğmuş ortak çocuklarını, evlenme sırasında veya evlenmeden sonra, yerleşim yerlerindeki veya evlenmenin yapıldığı yerdeki nüfus

¹⁷¹ Erdem, s.106.

memuruna bildirmek zorundadırlar (TMK m.293/1). Bildirimin yapılmamış olması, çocuğun evlilik içinde doğan çocuklara ilişkin hükümlere tabi olmasını engellemez (TMK m.293/2). Nitekim, bildirimin yapılmaması sebebiyle çocuğun evlilik içinde doğan çocuklara ilişkin hükümlerden yararlanamayacağı sonucu doğmamalıdır.

b. Babalığın Tanınması

Tanıma, kişilerin evlilik dışı ilişkisi sonucunda dünyaya gelen çocuğun babası tarafından benimsenmesidir¹⁷². Tanıma, babanın, nüfus memuruna veya mahkemeye yazılı başvurusu ya da resmi senette veya vasiyetnamesinde yapacağı beyanla olur (TMK m.295/1). Tanıma beyanında bulunan kimse küçük veya kısıtlı ise veli veya vasisinin de rzası gereklidir (TMK m.295/2). Görüldüğü üzere, tanıma beyanı bildiriminde bulunan kişinin küçük veya kısıtlı olması durumunda ilgilinin veli veya vasisinin de rzası koşulu aranmaktadır.

Başka bir erkekle soybağı bulunan çocuk, bu bağ geçersiz kılınmadıkça tanınmaz (TMK m.295/3). Eğer çocuğun başka bir erkekle soybağının bulunması hali varsa, adı geçen bağ geçersiz sayılmaktadır. Geçersiz kılınan bu bağdan sonra tanıma işlemi gerçekleştirilebilmektedir.

c. Hakimin Kabul Ettiği Mahkeme Hükümü (Babalık Hükümü)

TMK uyarınca çocuğun evlilik dışında doğmuş olması halinde, babası ile çocuk arasında soybağının kurulmasını sağlayan son yol babalığın hükümle kurulmasıdır.

Anne ve çocuk, çocuğun babası ile soybağının mahkeme tarafından tespit edilmesi talebinde bulunabilirler (TMK m.301/1).

Dava babaya, baba ölmüşse mirascılara karşı açılır (TMK m.301/2). Açılan babalık davası cumhuriyet savcısı ve hazineye ihbar edilir. Dava ana tarafından açılmışsa kayyım; kayyım tarafından açılmışsa anaya ihbar edilir (TMK m.301/3).

Babası ile çocuk arasında açılan babalık davasının sonucu olarak ele alabileceğimiz soybağının kurulmasını sağlayan hakim hükmü, çocuğun doğum

¹⁷² Aybay, Özbek, s.98.

anından başlayarak babası ile talep edilen soybağının kurulmasını gerçekleştirmektedir¹⁷³.

C. Vatandaşlığın Doğum Yeri ile Kazanılması

TVK, öz vatandaşlığın elde edilmesinde esas ölçüt olması dolayısıyla soybağı (nesep) hususunu kabul etmekle beraber, bunun yeteri düzeyde olamayacağı nedeniyle, bazı hallerde uygulanmak suretiyle doğum yeri esasına da yer vermektedir¹⁷⁴.

Doğum yeri esası ile Türk vatandaşlık hukukunda vatansızlığı önlemek amaçlanmıştır¹⁷⁵.

Türkiye’de doğan ve yabancı anne ile babasından dolayı doğumla herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumundan itibaren Türk vatandaşıdır (TVK m.8/1).

Türkiye’de bulunmuş çocuk aksi sabit olmadıkça Türkiye’de doğmuş sayılır (TVK m.8/2). Görüldüğü üzere, TVK’nın 8.maddesi doğum yeri hususuna göre Türkiye’de doğmuş çocuklar ile Türkiye’de bulunmuş çocukların vatandaşlık kazanmalarına yer vermiştir.

1. Türkiye’de Doğmuş Çocuklar

Bilindiği üzere, Türkiye’nin sınırları içinde doğan ve yabancı ülke vatandaşı olan anne ve babanın çocuğu olması sebebiyle doğum olayı ile herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamayanlar doğumdan itibaren Türk vatandaşı sayılmaktadır. TVK’nın 8.maddesinin birinci fıkrasını incelediğimizde iki şartla karşılaşmaktayız. İlk şart Türkiye’de doğma şartıdır. Bu şarta göre çocuğun Türk vatandaşlığını kazanabilmesi için öncelikle doğumun Türkiye’de gerçekleşmesi gerekir. Kısaca, doğmuş olmakla kast edilen doğum olayının Türkiye’nin kara, hava sahası veya kara sularında gerçekleşmiş olmasıdır¹⁷⁶.

¹⁷³ Nomer, TVH 2, s.66.

¹⁷⁴ Aybay, Özbek, s.100.

¹⁷⁵ Turan, Tanrıbilir, s.58.

¹⁷⁶ Erdem, ss.111-112.

İkinci şart ise yabancı ülke vatandaşı anne ve babadan doğan çocuğun doğumla vatandaşlık kazanamaması şartıdır. Bu şarta göre çocuğun anne ve babasından dolayı doğum olayı ile herhangi devletin vatandaşlığını kazanamama hususunu önlemek için Türk vatandaşlığının kazanılması hali öngörülmektedir. Bu suretle hem vatansızlığı önleme hem çok vatandaşlığa engel olma amaçlanmaktadır¹⁷⁷.

Türkiye'nin sınırları içinde doğmuş bir çocuğun, yabancı devlet vatandaşı olan anne ve babasından dolayı doğum olayı ile vatandaşlık kazanamaması durumu bir takım hususlardan ortaya çıkmaktadır. Çocuğun anne ve babası, yalnızca doğum yeri esasını benimseyen devletin vatandaşıysa veya çocuğun anne ile babası vatansızsa yahut çocuğun anne veya babasından birisi, yalnızca doğum yeri esasını benimseyen devletin vatandaşı, diğeri ise vatansız kişiye değindiğimiz bu üç sebep doğum olayı ile vatandaşlık kazanamama durumuna örnek olabilir.

Türkiye'de¹⁷⁸ doğan çocuğun anne ve babası belli değilse ya da anne ve babası vatansızsa veya yabancı anne ve babası farklı devlet vatandaşı ise her iki devletin vatandaşlık kanunları uyarınca, doğan çocuğa Türkiye'de doğduğu için veya başka bir hukuki nedenden dolayı vatandaşlık verilmemesi halinde, Türkiye'de doğan çocuk doğumundan itibaren Türk vatandaşı olacaktır..

Türkiye'de doğan ya da Türkiye'de doğduğu kabul edilen çocuğun yabancı anne ve babasından doğumla yabancı devlet vatandaşlığını kazanamamasının nedeni söz konusu yabancı devlet veya devletlerin vatandaşlık hukuklarının “soybağı” esasına değil “doğum yeri esasına” göre doğumla vatandaşlık vermeleri olabileceği gibi, kimi zaman da doğan çocukla yabancı anne ,babası arasında doğum esasında soybağının kurulamaması da neden olabilir.

2. Türkiye’de Bulunmuş Çocuklar

Türkiye’de bulunmuş çocuk aksi ispat olmadıkça Türkiye’de doğmuş sayılır (TVK m.8/2). Vatandaşlık mevzuat hükümleri doğrultusunda kanun koyucu, Türkiye’nin sınırları içinde bulunan çocukların Türkiye’de doğmuş olduğu konusunda aksinin ispatı mümkün olabilecek olan karine kabul etmiştir. Dolayısıyla,

¹⁷⁷ Turan, Tanrıbilir, s.59.

¹⁷⁸ Erdem, ss.112-113.

Türkiye’de doğmadıkları ispat edilen çocuklar Türk vatandaşlığını kazanamayacaktır. Bununla birlikte, kanunda karinenin aksinin kimler tarafından ispat edilebileceği belirtilmediği gibi hangi sürede bu ispatın yapılması gerektiği hususunda da bir açıklık bulunmamaktadır¹⁷⁹.

II. TÜRK VATANDAŞLIĞININ SONRADAN KAZANILMASI YOLU

A. Yetkili Devlet Makamı Kararı ile Türk Vatandaşlığının Kazanılması

Bilindiği üzere kişinin doğum olayı ile aslen kazandığı vatandaşlığın yanı sıra ayrıma tabi tutulan ve başka bir takım hukuki sebepler dolayısıyla kazandığı vatandaşlığa, TVK’nın tabiri ile sonradan kazanılan vatandaşlık adı verilmektedir. Sonradan kazanılan vatandaşlık, TVK’nın ikinci bölümünün 9.maddesinden başlayarak 22.maddesi de dahil olmakla düzenlenmektedir. Kişiler yetkili makam kararı ile veya evlat edinilme yolu ile yahut da seçme hakkını kullanma yolu ile sonradan Türk vatandaşlığını kazanabilmektedirler. Vatandaşlığın sonradan kazanılmasında en önemli kriter olarak milli güvenlik ve kamu düzeni esas alınmıştır¹⁸⁰.

TVKUY’de yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kazanılması dört grupta incelenmektedir:

- 1) Türk vatandaşlığının genel olarak kazanılması,
- 2) Türk vatandaşlığının istisnai olarak kazanılması,
- 3) Türk vatandaşlığının yeniden kazanılması,
- 4) Türk vatandaşlığının evlenme yoluyla kazanılması.

1. Türk Vatandaşlığının Genel Olarak Kazanılması

Türk vatandaşlığını kazanma niyetinde olup istekte bulunan yabancılar, TVK’da öngörülen koşullara sahip olması halinde yetkili devlet makamı kararı ile Türk vatandaşlığını kazanabilmektedirler. Kişinin aranan koşullara sahip olduğu

¹⁷⁹ Doğan, TVH, ss.57-58.

¹⁸⁰ Özge Bilge, “Vatandaşlık Kavramı ve Vatandaşlık Hukukunu Etkileyen Faktörler Hakkında Değerlendirme”, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, Cilt.22, Sayı:1, Haziran 2020, s.147.

husussu, vatandaşlığın kazanılması konusunda ona mutlak hak sağladığı sonucunu çıkarmaz (TVK m.10).

Yetkili devlet makamı kararı ile vatandaşlığa alınma konusunda Kanun'un 11. maddesinde, başvuruda bulunmak için hangi şartların aranması hususu düzenlenmiştir. Şartlar aşağıdakilerdir:

- a) Vatandaş olduğu devletin milli kanunu, eğer vatansız ise de Türk kanunları hükmü uyarınca ergin ve ayırt etme gücünün olması şartı,
- b) Başvuru için müracaat tarihinden başlayarak Türkiye topraklarında aralıksız olarak beş sene ikamet etme şartı,
- c) Davranışları ile Türkiye'de yerleşmeye karar verdiğini doğrulama şartı,
- ç) Genel sağlığı hususu doğrultusunda tehlikeli sayılabilecek hastalığa sahip olmama şartı,
- d) İyi ahlaki kriterlere sahip olma şartı,
- e) Türkçe yeterince konuşabilme şartı,
- f) Kendisinin ve yakınlarının geçimini sağlayabilecek düzeyde geliri olma veya kazanç sağlayan mesleğe sahip olma şartı,
- g) Kişinin milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel oluşturacak bir durumunun olmaması şartları aranır (TVK m.11/1).

Yukarda bahsettiğimiz şartları kısaca da olsa incelemekte fayda bulunmaktadır.

a. Kişinin Ergin veya Ayırt Etme Gücüne Sahip Olması

Ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmakla kişi Türk vatandaşlığını genel yoldan kazanmak isteminde bulunabilmektedir¹⁸¹.

Bahsettiğimiz bu şart TMK'da şöyle düzenlenmiştir. Erginlik on sekiz yaşının doldurulmasıyla başlar. Evlenme ile kişi ergin kılınır (TMK m.11). On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkeme tarafından ergin kılınabilir (TMK m.12).

TMK'nın 13.maddesine göre yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde

¹⁸¹ Güngör, s.81.

davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu Kanun’a göre ayırt etme gücüne sahiptir.

Kişinin milli kanunu ile ergin ve ayırt etme gücünün varlığı saptanmaktadır. Eğer kişi vatandaşlığı olmayan birisi ise ergin ve ayırt etme gücü Türk hukukuna göre tespit edilecektir¹⁸².

b. Türkiye’de Kesintisiz Olarak Beş Yıl Süreyle İkamet Etmesi

Kişinin vatandaşlığa alınmak için başvuruda bulunduğu ülke ile uyum sağlamış olup olmadığı durumunun saptanmasında en önemli hususlardan birisi, ikametinin vatandaşlığını kazanmak istediği ülkede olmasıdır.

Belirli süre zarfı içinde vatandaşlık başvurusunda bulunulan devlette ikamet etme şartının amacı ve mantığı, vatandaşlık başvurusunda bulunan yabancı devlet vatandaşının müracaatta bulunduğu ülkeye ve onun toplumuna entegrasyonunun sağlanmasının gerçekleştirilmesidir¹⁸³.

Vatandaşlığa alınmanın kanuni şartlarından biri, vatandaşlığı kazanmak isteminde bulunan kişinin başvuru tarihinden başlayarak Türkiye’nin sınırları içinde beş yıl ikamet etmiş olması hususudur. Kanun, beş yıllık sürenin aranmasını, Türk vatandaşlığına alınmak isteminde bulunan kişinin, birlikte yaşayacağı toplum ile entegrasyon sağlayabilmesi hususunda, Türkiye devletini ikamet etmek istediği bir yer olarak seçmesi halini esas ölçüt olarak değerlendirmiştir¹⁸⁴.

İkamet kavramının tanımı ve sürelerin nasıl düzenleneceği TVK’nın 15. maddesinde şöyle ifade edilmiştir. Bir yabancı için ikamet, Türk kanunlarına uygun olarak Türkiye’de oturmaktır. Bu bağlamda yabancı devlet vatandaşlarının Türk mevzuat kanunlarında düzenleme esasına uygun olarak Türkiye’de oturması durumuna ikamet denmektedir. Türk vatandaşlığını kazanma talebinde bulunan bir yabancı başvuru için aranan ikamet süresi içinde toplam oniki¹⁸⁵ ayı geçmemek üzere Türkiye dışında bulunabilir (TVK m.15/1). Türkiye’nin sınırlarının dışında geçirilmiş süre zarfları, bahsi geçen Kanun’da saptanmış ikamet süreleri içinde dikkate alınıp

¹⁸² Tanrıbilir, s.36.

¹⁸³ Erdem, s.126.

¹⁸⁴ Nomer, TVH 2, ss.81-82.

¹⁸⁵ 19.10.2017 tarihli ve 7039 sayılı Kanunun 30.maddesi uyarınca daha önce “altı” ay olarak belirlenen ibare “oniki” ay şeklinde değiştirilmiştir.

değerlendirilmektedir. Bilindiği üzere yabancının yetkili devlet makamı kararı ile Türk vatandaşlığına alınması için talep edilen ikamet kesintisiz olmalıdır.

Yabancı ülke vatandaşının ikameti ve ikamet sürelerinin nasıl hesaplanması ile önem arz eden esaslar TVKUY'nin 71.maddesinde düzenlenmiştir.Yabancının Türkiye'de ne kadar süre ile ikamet ettiği il emniyet müdürlüğünce verilen ikamet tezkeresi¹⁸⁶ ve ülkeye giriş ve çıkış tarihlerini gösteren belge ile belirlenir (TVKUY m.71/a).

Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancı, aranan ikamet süresi içinde toplam altı ayı geçmemek üzere Türkiye'nin dışında bulunabilir. Türkiye dışında geçirilen toplam altı ayı geçmeyen süre, öngörülen ikamet süresi içinde değerlendirilir (TVKUY m.71/b). Hükümden anlaşılabacağı üzere, ülke sınırları dışında geçirilen sürelerin öngörülen ikamet süresi dahilinde kabul edilebilmesi için toplam altı ayı geçmemesi gerekir.

Yabancının ikamet süresi içinde toplam altı aydan fazlasını Türkiye dışında geçirmesi ya da geçerli ikamet izni olmaksızın veya ikamet izni almadan altı aydan fazla Türkiye'de bulunması ikamet süresini keser ve bu tarihten önceki ikamet süreleri dikkate alınmaz (TVKUY m.71/c).

Hükümden anlaşılabacağı üzere, verilen ikamet süresi zaman diliminde toplam olarak altı aydan fazlasını yurtdışında geçiren yabancının, ikamet süresi kesilecektir. Zira Kanun,Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancıların ülkedeki ikametinin kesintisiz olmasını aramıştır¹⁸⁷.

Bilindiği üzere, daha önce 5901 sayılı TVK'nın düzenlenme şekline göre Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancılara başvuru için aranan ikamet süresi içinde toplam altı aydan fazla olmamak şartıyla Türkiye dışında bulunabilme hakkı tanınmaktaydı. 2017 yılında yapılan değişiklikle talep edilen ikamet süresi altı aydan oniki aya çıkartılmıştır. Bahsi geçen Kanun'da oniki aydan fazla olmamak ibaresine vurgu yapılmıştır; ancak değindiğimiz Kanun'nun uygulama yönetmeliğinde altı ay ibaresi oniki ay şeklinde değiştirilmemiştir.Yönetmeliğin bu hükmü Kanun düzenlemesi ile uyumlu değildir.Yönetmelikteki düzenlenmenin Kanun'a uygun şekilde değiştirilmesi gerekmektedir.

¹⁸⁶ Yabancı uyruklu kişilerin Türkiye'de oturabilmeleri için gerekli belge, bkz.Bağdatlı, s.318.

¹⁸⁷ Doğan, TVH 3, s.69.

c. Yerleşme Niyeti

Türk vatandaşlığını kazanmak için başvuruda bulunan yabancı devlet vatandaşından Türkiye’de yerleşme niyeti olduğunu hareketleri ile doğrulamak şartı aranmaktadır. Kanun’un 11.maddesinin (c) bendinde aranan bu şartın da konuluş amacı yine başvuru sahibi yabancı devlet vatandaşının Türk toplumuna uyum sağlayarak Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlanmayı hür iradesi doğrultusunda istediğini ve bahsettiğimiz isteğinin geçici olmadığını belirlemekten ibarettir¹⁸⁸.

TVKUY’nin 15.maddesinde yerleşme niyetini tespit eden davranışlardan bahsedilmektedir. Bu davranışlar şu şekilde özetlenebilir:

- Karar verdiğini; Türkiye’de taşınmaz mal edinme,
- Kendisine iş kurma,
- Türkiye’de yatırım yapma,
- Ticaret veya iş merkezinin olması durumunda bunu Türkiye’ye aktarma
- Çalışma iznine sahip olmakla herhangi bir iş yerinde çalışmak ve bu durumu benzer hareketlerle belirtmiş olma,
- Türk vatandaşı ile evlenme,
- Aile bireyleri olarak topluca başvuruda bulunma,
- Önceden Türk vatandaşlığına alınmış olan anne, baba, kardeşi olmak ya da çocuğu olmak,
- Türkiye’nin sınırları içinde eğitimini tamamlamak.

İkamet izni bulunmakla birlikte; sığınma hakkı, öğrenim, turistik amaçlı, öğrenim gören çocuğuna refakat, tedavi maksadıyla verilen, ikamet izin belgesi olan kişilerin ise ikamet niyeti bulunmadığı varsayıldığından bu kişilerin başvurularının kabul edilmeyeceği bildirilmektedir (TVKUY m.16/2). Böylece, bir yandan aldığı eğitimini Türkiye’de tamamladığını, ülkede oturma kararını teyit eden bir gösteriş olarak gören yönetmelik (TVKUY m.15/1-c) diğer yandan, öğrenim amaçlı ikamet izin belgesi sahibi olan kişilerin yerleşme niyeti bulunmadığını varsayarak yaptıkları müracaatın olumlu sonuçlanmayacağını düzenlemektedir (TVKUY m.16/2-c)¹⁸⁹.

¹⁸⁸ Erdem, s.129.

¹⁸⁹ “Eğitimin” bir üst kavram olarak öğrenimini de kapsamı sebebiyle Yönetmeliğin m.15/1-c ve 16/2-c hükümlerinin çelişir görüldüğüne işaret edelim. Bu noktada, örneğin ülkeye dil, öğrenmek için gelmiş kişilerin Yönetmeliğin m.16/2-c hükmü, yüksek öğrenimini Türkiye’de tamamlamış kişilerin ise, Yönetmeliğin m.15/1-c hükmü kapsamında düşünülmüş olabileceği akla gelebilirse

ç. Tehlike Teşkil Eden Bir Hastalığın Bulunmaması

Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancının genel sağlık yönünden tehlike arz eden hastalığının bulunmaması koşulu aranmaktadır (TVKm.11/1-ç). Bu şartın düzenlenmesinde temel amaç tamamen sağlıklı olmak anlamında değil, yabancı kişinin bulunduğu çevre yönünden tehlike teşkil edebilecek düzeyde hastalığı bulunmamak biçiminde anlaşılmalıdır¹⁹⁰.

Bahsi geçen şarta ilişkin izlenecek yol ve hususlar Sağlık Bakanlığı tarafından düzenlenen sağlık raporu ile belgelendirilmektedir.

d. İyi Ahlak Sahibi Olması

Vatandaşlığın kazanılması için başvuru için aranan şartlardan biri de iyi ahlak sahibi olma şartıdır (TVK m.11/d). Kanun'un başvuran yabancıda aradığı iyi ahlak sahibi olma şartı hiç şüphesiz ki Türk toplumu bakımından iyi ahlak sahibi olmasıdır¹⁹¹.

Yönetmelikte iyi ahlaka sahip olma hususu, "Toplum içinde birlikte yaşamanın gerektirdiği sorumluluk duygusu ile davranarak iyi ahlak sahibi olduğunu göstermek, davranışları ile çevresine güven vermek, toplumca hoş karşılanmayan ve toplum değerlerine aykırı kötü alışkanlığı bulunmamak" olarak ifade edilmiştir (TVKUY m.15/d).

e. Yeteri Kadar Türkçe Konuşabilme Şartı

Vatandaşlığın genel olarak kazanılmasında başvuruda bulunan yabancidan aranan şartlardan biri kendini ifade edecek bir şekilde Türkçe konuşabilmedir (TVK m.11/e). Yeterince Türkçe konuşmayı bilme koşulu, Türkiye'nin sınırları içinde

de, bu ayrıma gitmek, kavramsal çelişkiyi gidermediği gibi, yerleşme niyetinin oluştuğu zamanın da sorgulanmasını gerektirir ki, böyle bir tesbitin sihhatli olarak yapılabilmesi hem güçtür, hem de bir ülkenin dilini öğrenmek başka faktörlerle desteklendiğinde kişinin Türkiye arazisinde yerleşme niyeti olduğunu ve bu yönde karar verdiğini davranışları ile teyit etmesi gibi de görülebilir, bkz.Güngör, ss.87-88.

¹⁹⁰ Aybay, Özbek, s.120.

¹⁹¹ Erdem, s.130.

yaşamak isteyen yabancı devlet vatandaşının toplumsal yaşam ile bağdaşmak maksadıyla aranmaktadır¹⁹².

Yürürlükteki mevzuat hükümleri uyarınca, Türk vatandaşlığına alınmak için kişinin Türkçe bilgisinin yeterli olup olmadığına inceleme komisyonu karar verecektir (TVKUY m.19/1-c). Komisyon kişinin Türkçe konuşabilme yeterliliğinin tesbiti için mülakata tabi tutmaktadır. Konuşamayan veya duyamayanların mülakatı, doktor raporu ile tesbit edilmesi durumunda, bu kişilerin işaretlerinden anlayan uzmanlar yardımıyla yapılmaktadır. Eğer bahsi geçen kişiler okuma ve yazma yeteneğine sahiplerse yazılı olarak mülakatları yapılır (TVKUY m.19/3).

f. Geçimini Sağlayacak Gelir ve Mesleğe Sahip Olmak Şartı

Vatandaşlığa alınmak için başvuruda bulunan kişi, “Türkiye’nin toprakları içinde kendisinin, yakınlarının geçimini sağlayabilecek gelir kaynağına veya mesleğe” sahip olmalıdır. Yabancı, yeterli düzeyde gelire veya mesleğe sahip olduğu hususunu belgelendirmek zorundadır. Bunun yanı sıra, yabancı devlet vatandaşının, ülkede kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişiler varsa onların geçimini, çalışma izni, vergi lehvası, taahhütname veya benzerlik teşkil eden belgeler doğrultusunda belgelendirerek başvuruda bulunması, zorunlu koşul olarak aranmaktadır.

g. Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni Açısından Engel Teşkil Edecek Hali Bulunmama Şartı

Kamu düzeni ve bu doğrultuda milli güvenlik hususu dolayısıyla engel oluşturacak herhangi bir hal bulunmamak koşulu 5901 sayılı TVK ile getirilmiştir. Önceki düzenlemede bu şart aranmamaktaydı.

Kanunun 11.maddesinin (g) bendinin gerekçesinde, “Bu şartın konulması ile milli güvenlik, bakımından tehlike teşkil eden ve milli menfaatler ve ülke bütünlüğünün aleyhine faaliyet gösterenlerle bu faaliyetleri destekleyenlerin bu gibi kişi veya kuruluşlarla ilişki içinde bulunanların ve herhangi bir isyan, sabotaj,

¹⁹² Tanrıbilir, s.39.

casusluk, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, evrakta sahtecilik gibi kamu düzenini bozan faaliyetlerde bulunanların Türk vatandaşlığını kazanmaları engellenmektedir” denilmektedir¹⁹³.

2. Türk Vatandaşlığının İstisnai Olarak Kazanılması

TVK, yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığına alınmak isteyen bir takım niteliklere sahip olan yabancılara, genel yoldan vatandaşlığa alınmak için gerekli olarak TVK’nın 11.maddesinde yer verdiği koşullara sahip olmadan Türk vatandaşlığını istisnai yoldan kazanabileceklerini düzenlemiştir.

İstisnai yolla vatandaşlığın kazanılması için yalnızca kamu düzeni ve bu doğrultuda milli güvenlik yönünden engel oluşturacak bir durumunun olmaması şartı aranmaktadır. Bahsedilen husus TVK’nın 12.maddesinin birinci fıkrasında şöyle düzenlenmiştir; “Milli güvenlik ve kamu düzeni yönünden engel oluşturacak bir durumunun olmaması koşuluyla” Cumhurbaşkanı¹⁹⁴ kararı ile aşağıda tesbit edilmiş yabancı kişiler Türk vatandaşlığına alınabilirler:

- Türkiye’de sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen yahut geçeceği düşünülen ve ilgili bakanlıklarca haklarında gerekçeli teklifte bulunulan kişiler,

- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 31.maddesinin birinci fıkrasının (j) bendi uyarınca ikamet izni alanlar ile Turkuaz Kart sahibi yabancılar ve bunların yabancı eşi, kendisinin ve eşinin ergin olmayan veya bağımlı yabancı çocuğu,

- Vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişiler,
- Göçmen olarak kabul edilen kişiler.

Görüldüğü üzere incelenen dört şarta sahip olan kişilerin istisnai yolla Türk vatandaşlığına kabul edilme imkanları olacaktır. Şimdi bahsettiğimiz şartları inceleyelim.

¹⁹³ Erdem, s.133.

¹⁹⁴ “2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 188 inci maddesiyle bu fıkra önceden yer verilen “*Bakanlığın teklifi, Bakanlar Kurulunun*” ibaresi Cumhurbaşkanı şeklinde değiştirilmiştir”.

Türkiye’de sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen yahut geçeceği düşünülen ve ilgili bakanlıklarca haklarında gerekçeli teklifte bulunulan kişiler hükmünün amacı, fevkalade hizmeti ve vasıfları dolayısıyla ülkeye faydalı olmuş veya faydalı olacağı düşünülen kişileri, genel yoldan vatandaşlığın kazanılması için aranan şartlar talep edilmeksizin Türk vatandaşlığına kazandırmaktır.TVK’da düzenleme esasına göre bahsettiğimiz gruba dahil olan yabancıların,vatandaşlık talebinde bulundukları zaman Türk devletine ve milletine faydalı olduğu veya olacağı hususu esas kıstas olarak görülmektedir¹⁹⁵.

Bu kişiler daha ilk vatandaşlık isteminde bulunmaları ile, vatandaş gibi millete faydası olacağı kabul edilen yabancılardır¹⁹⁶. Belirtmek gerekir ki bu yolla yabancı kişilerin vatandaşlığa alınması için ilgili Bakanlık tarafından İçişleri Bakanlığına teklifte bulunulması gerekmektedir.

TVK’nın 12.maddesinin birinci fıkrasının (b) bendine göre YUKK’un 31.maddesinin birinci fıkrasının (j) bendi¹⁹⁷ hükmü doğrultusunda öngörölmüş kıstaslara uyarak ikamet iznine sahip olanlar genel yoldan vatandaşlığın kazanılması için aranan şartlar talep edilmeksizin Türk vatandaşlığına alınabileceklerdir.

TVK’nın 12.maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi uyarınca Türk vatandaşlığını istisnai durumlar niteliğinde elde edebilecek diğer grup Uluslararası İşgücü Kanunu’nda¹⁹⁸ (UİK) düzenlenen Turkuaz Kart sahibi yabancılar ve bunların yabancı eşi, kendisinin ve eşinin ergin olmayan veya bağımlı yabancı çocuğudur.

UİK’nın 3.maddesinin (ğ) bendi uyarınca Turkuaz Kart, sahibine Türkiye’de süresi belli olmayan çalışma hakkı veren belgedir. Bu durumun yanı sıra mevzuat

¹⁹⁵ Çelik Kanun’da düzenleme şekli yönünden bu hükümle idareye geniş ölçüde takdir yetkisinin tanınmasının eleştiriye açık olduğu kanattındadır. Şöyle ki Türkiye’ye sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmet geçenlerin tesbiti somut bir şekilde mümkünken, hizmet geçeceği düşünülen kişilerin tespit edilmesinin belirsizliği hem idarenin yetkisini gereğinden fazla kullanıma açık hale getirmekte hem de Anayasa’nın 66/3.maddesiyle vatandaşlık hukukunda kabul edilen kanunilik ilkesiyle uyuşmamaktadır, bkz. Neşe Baran Çelik, “Güncel Gelişmeler Işığında Türk Vatandaşlığının İstisnai Haller Kapsamında Kazanılması,”**Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt:0, Sayı:130, 2017, s.367.

¹⁹⁶ Erdem, s.139-140.

¹⁹⁷ Türkiye’de çalışmayan ancak Cumhurbaşkanınca belirlenecek kapsam ve tutarda yatırım yapacaklar ile bunların yabancı eşi, kendisinin ve eşinin ergin olmayan veya bağımlı yabancı çocuğu.

¹⁹⁸ RG: 29800- 13.08.2016, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6735.pdf> ,(17.07.2022).

Turkuaz Kart’a sahip olan yabancı devlet vatandaşının eşi ve bakmakla mükellef olduğu çocuklarına da ikamet hakkına sahip olma hususunu tanımıştır.

2018 yılı itibariyle Türkiye’de mevduat yapılarak Türk vatandaşlığına istisnai yolla alınma şartlarında bir takım değişiklikler yapılmış ve yeni hususlar ilave edilmiştir. Aşağıdaki şartlardan her hangi birini sağlayan yabancı, Kanun’un 12.maddesinin birinci fıkrasının (b) bende kapsamında Cumhurbaşkanı kararı ile Türk vatandaşlığını kazanabilmektedir. Eklenen yeni hususlar şu şekildedir:

- 500.000 USD değerinde sermaye yatırımında bulunan kişiler,
- 250.000¹⁹⁹ USD değerinde gayrimenkul satın alan kişiler,
- 50 kişiyi işe alan kişiler,
- 500.000 USD değerinde yatırımı Türkiye’de bulunan bankalara yatıran kişiler,
- 500.000 USD değerinde Devletin borçlanma araçlarını satın alan kişiler,
- 500.000 USD değerinde gayrimenkul yatırım fonu katılma payı veya girişim sermayesi yatırım fonu katılma payını satın alan kişiler,
- 500.000 USD veya karşılığı döviz tutarında katkı payını, kapsamı Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından fonlarda tutan kişiler.

Tüm bahsedilen şartların yanı sıra, “milli güvenlik ve kamu düzeni yönünden engel oluşturacak” bir durumun olmayacağının tespit edilmesi koşulu da aranmaktadır. Parasal koşul olan Amerikan Doları değil de benzer bedel karşılığındaki döviz veyahut Türk lirası da bu şartın gerçekleşmesi için yeterlidir.

Bahsi geçen parasal koşulun tespitinde tespit tarihindeki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın belirlediği satış veya efektif kuru baz alınmaktadır (TVKUY m.20).

Bilindiği üzere yabancıların istisnai yoldan Türk vatandaşlığını kazanabilmesi koşullarından birisi 250 bin dolar değerinde gayrimenkul satın alma olarak belirlenmekteydi. 13 Nisan 2022 tarihinde Cumhurbaşkanlığı kabine toplantısı sonucunda, TVKUY’de değişiklik yapılmasına karar verildi ve bahsi geçen yönetmelik Resmi Gazete’de yayımlandı. 13 Mayıs’ta yayınlanan kararın bir ay sonra yürürlüğe gireceği saptanmıştır.

¹⁹⁹13.05.2022 tarihli ve 31834 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5554 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı’nın 1.maddesiyle bu bentte yer alan “250.000” ibareleri “400.000” şeklinde değiştirilmiştir.

Değişikliğe göre yabancılar 400 bin Amerikan doları bedelinde gayrimenkul satın alma ile vatandaşlık için hak kazanabilecekler. Belirlenen tutar değerinde mülk edinen yabancılar üç yıl boyunca taşınmazı satamazlar.

Sigortacılık ve özel emeklilik ile Türkiye vatandaşlığını kazanmak isteyen kişilerin en az 500 bin Amerikan doları veya karşılığındaki döviz tutarındaki katkı payını, bireysel emeklilik sisteminde yer alan Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından belirlenen fonlarda, üç yıl süre ile tutulması öngörülmüştür. Bahsettiğimiz konu ile alakalı uygulama esasları Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından belirlenmektedir.

Vatandaşlığı alınması zaruri görülen kişiler hükmü doğrultusunda TVK, herhangi bir yabancıya istisnai yolla vatandaşlığa alınabilme hakkı vermektedir. Yetkili makam, vatandaşlığa almayı gerekli gördüğü yabancılar için takdir yetkisini kullanarak, onlara kazanmak istedikleri Türk vatandaşlığını ön görme hakkını, kamu düzeninin önem arz eden hususlarına aykırılık olmayacak şekilde yerine getirmektedir.

Göçmen olarak kabul edilen kişiler de istisnai olarak Türk vatandaşlığını kazanabilmektedirler. İskan Kanunu'nda²⁰⁰(İK) göçmen kişiler şöyle ifade edilmektedir. Göçmenler, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bahsi geçen Kanun gereğince kabul olunan kişilerdir (İK m.3/d). Görüldüğü üzere, “milli güvenlik ve kamu düzeni yönünden engel oluşturacak bir durumunun olmaması” koşulu ile göçmen olarak onaylanan yabancı kişiler istisnai yolla Türk vatandaşlığını kazanabilecekler.

Göçmenlerin Türk vatandaşlığını kazanabilmeleri kolaylaştırılmıştır. İK'nın 8.maddesinin ikinci fıkrası uyarınca göçmenler “Vatandaşlığa Girme Beyanname'si” imzalayarak “Göçmen Belgesi” almaya zorunlu tutulmuştur. Bahsedilen belge iki yıl süre zarfında geçerli olmaktadır. Bu belge kısa süreli kullanılabilen kimlik belgesi yerine geçer.

Göçmen sayılanlar, zaruri olan işlemlerinin ilgili kuruluşlarca tamamlanmasından sonra Cumhurbaşkanı kararıyla vatandaşlık kazanırlar. Küçük çocuklar anne ve babalarına veyahut annelerinin olmaması halinde ise kan ve kayın

²⁰⁰ RG: 26301- 26.09.2006, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5543.pdf>, (16.07.2022).

hısımlarına bağı tutulurlar. Kimsesiz gelen küçükler, yaşlarına bakılmaksızın vatandaşlığa alınırlar (İK m.8/4).

İK uyarınca göçmen olarak belirlenen kişilerin vatandaşlığa alınma ile ilgili dosyası İl Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü tarafından düzenlenerek bakanlığa gönderilmektedir. Gönderilmiş dosya incelendikten sonra göçmen olarak kabul edilen kişinin Türk vatandaşlığına alınması için BK'ya teklifte bulunulur ve BK'nın kabul ettiği karar ile göçmen olarak kabul edilen kişiler Türk vatandaşlığına alınabilirler²⁰¹ (TVKUY m.21/1).

İstisnai yolla Türk vatandaşlığının kazanılması usulü TVKUY'de kapsamlı bir şekilde düzenlenmiştir. Türk vatandaşlığını istisnai yolla kazanmak isteyen kişiler, yurt içinde ikamet ettiği yerin valiliğine, yurt dışında ise dış temsilciliklere bizzat veya bu hakkını kullanılmasına ilişkin özel vekaletname ile yapılır. Posta yoluyla yapılan müracaatlar kabul edilmez (TVKUY m.64/1).

Bilindiği üzere istisnai yolla Türk vatandaşlığının kazanılmasında yetkili makam Cumhurbaşkanlığı'dır. Türk vatandaşlığına istisnai yolla alınmak istemi ile başvuruda bulunan yabancı kişi ile ilgili bakanlığın yazılı olarak öngördüğü yönerge doğrultusunda, müracaat makamları tarafından gerekli olan belgeleri kapsayan dosya düzenlenir.

İstisnai yoldan Türk vatandaşlığının kazanılmasında yabancının milli güvenlik yönünden engel oluşturacak bir durumunun olup olmadığının belirlenmesi için Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı(MİTM) ile Emniyet Genel Müdürlüğü(EGM) tarafından vatandaşlığa alınacak kişi ile ilgili arşiv araştırması istenir (TVKUY m.35/2).

İçişleri Bakanlığı yapılan inceleme sonunda durumu uygun görülenlerin, TVK. 12.maddesi uyarınca vatandaşlığın kazanılması ile ilgili Cumhurbaşkanı ona verilmiş takdir yetkisinden yola çıkarak göçmen olarak kabul edilen kişinin vatandaşlığı kazanma hususunda kesin olarak karar verir.

²⁰¹ Her ne kadar bazı kanun ve yönetmeliklerde vatandaşlığa alınma hususunda Bakanlar Kurulu yetkili makam olarak gösterilse de Türkiye Cumhuriyeti'nde Hükümet sistemi değiştiğinden dolayı vatandaşlığa alınma işlemlerinde karar merci Cumhurbaşkanındır.

3. Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması

Yeniden Türk vatandaşlığının kazanılması hususu, önceden sahip olduğu Türk vatandaşlığını kaybetmiş bireylerin tekrar sahip oldukları vatandaşlığa geri dönmelerini sağlayabilmek için düzenlenmiş bir kurumdur²⁰².

Yeniden vatandaşlığın kazanılması, istisnai yoldan Türk vatandaşlığının kazanılmasından farklıdır. Zira hem genel yoldan hem de istisnai yoldan yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazanan yabancılar, daha önceden Türk Cumhuriyeti'ne vatandaşlık hususunda bağlı olmayan ve vatandaşlığı kazanmak için gerekli şartları taşıdıkları tespit edildikten sonra Türk idaresi tarafından ilk defa Türk vatandaşlığına alınan kişilerdir. Halbuki yeniden Türk vatandaşlığına alınma yolu ile Türk vatandaşlığını kazanan yabancılar, daha önce Türkiye ile vatandaşlık bağları olan ve herhangi bir neden yüzünden Türk vatandaşlığını kaybetmiş kişilerdir.

TVK'nın 13.ve 14.maddelerinde Türk vatandaşlığının yeniden kazanılmasını, ikamet şartı talep edilmeyen (TVK m.13) ve ikamet şartı talep edilen(TVK m.14) olmak üzere iki türde düzenlenmiştir.

a. İkamet Şartı Talep Edilmemesi Suretiyle Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması

İkamet şartsız yeniden Türk vatandaşlığını kazanmada, kişinin Türkiye'de ikametinin bulunmasına gerek yoktur.

TVK'ya göre bu yolla Türk vatandaşlığını kazanmak isteyenler milli güvenlik yönünden engel oluşturacak bir durumu olmamak koşulu ile, Türkiye'nin sınırları içinde ikamet etme süresine bakılmaksızın Türk vatandaşlığını yeniden kazanabilirler (TVK m.13/1). İkamet şartı aranmaksızın yeniden Türk vatandaşlığına alınan kişiler iki gruba ayrılmaktadır (TVK m.13/a ve b).

- 1) Türk vatandaşlığını çıkma izni alarak kaybedenler,
- 2) Türk vatandaşlığını, anne veya babalarına bağlı olmalarından dolayı kaybetmeleri suretiyle üç yıl içinde seçme hakkını kullanmayanlar.

²⁰² Doğan, TVH 3, s.84.

(1) Türk Vatandaşlığını Çıkma İzni Alarak Kaybedenler

Türkiye’den izin alarak vatandaşlıktan çıkan eski Türk vatandaşları tekrardan Türk vatandaşlığını kazanmak isterlerse ikamet şartı aranmaksızın yeniden Türk vatandaşlığına alınabilirler. Yetkili makam İçişleri Bakanlığıdır²⁰³.

Vatandaşlık Kanunu’nda düzenlenen vatandaşlığın kayıp hallerinden ilki, kişinin Türk Devleti’nden izin almak suretiyle vatandaşlıktan çıkması halidir. TVK’nın 25.maddesinde düzenlenen bu kayıp halinden özellikle uzun yıllardan beri yabancı ülkelerde yaşadktan sonra bulunduğu ülkeye entegre olma ihtiyacı ve bazen de zorunluluk içindeki Türk vatandaşları yararlanmaktadır. 1970’li yıllardan itibaren Almanya’da çalışmaya giden ve geçen uzun ve zorlu seneler sonucunda Alman toplumu ve ekonomisi bakımından çok önemli bir yer edinen ve çifte vatandaşlığa kabul etmeyen Alman vatandaşlığını kazanmak amacıyla izin alarak Türk vatandaşlığından ayrılıp Alman vatandaşlığına geçen bu kişiler, izin almak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkanların başında gelmektedirler²⁰⁴.

(2) Türk Vatandaşlığını, Anne veya Babalarına Bağlı Olmalarından Dolayı Kaybetmeleri Suretiyle Üç Yıl İçinde Seçme Hakkını Kullanmayanlar

TVK’nın 21.maddesinde Türk vatandaşlığının seçme hakkı ile kazanılması hükmüne yer verilmiştir. Anne veyahut babalarına bağlı olmaları sebebiyle Türk vatandaşlığını yitiren çocuklar, ergin olmalarından başlayarak üç yıl süre zarfı içinde onlara kanunla tanınan seçme hakkı hususundan yararlanarak Türk vatandaşlığını kazanabilirler (TVK m.21).

Türk vatandaşlığını yitiren anne yahut babanın talep etmesi ve öbür eşin de muvafakatı²⁰⁵ ile çocukları da kendileri ile beraber Türk vatandaşlığını yitirirler. Bu duruma rıza gösterilmemesi durumunda hakimin kabul ettiği karar doğrultusunda işlem yapılır.

²⁰³ Aybay, Özbek, s.225.

²⁰⁴ Erdem, ss.146-147.

²⁰⁵ Rıza, uygun görülme, razı olma, bkz.Bağdatlı, s.478.

Anne ve baba beraber çıkma izni alarak Türk vatandaşlığını yitirdikleri durumda ilgililerin çocukları da Türk vatandaşlığını kaybetmektedirler (TVK m.27/2). Eğer bahsedilen husus doğrultusunda çocuklar vatansız kalacaksa değinilen madde hükümleri uygulanmayacaktır.

b. İkamet Şartı Talep Edilmesi Suretiyle Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması

Türk vatandaşlığının ikamet şartı talep edilmesi suretiyle yeniden kazanılmasına TVK'nın 14.maddesinde rastlanmaktadır. 29.madde uyarınca Türk vatandaşlığı kaybettirilen kişiler ile 34.madde uyarınca Türk vatandaşlığını kaybeden kişiler Cumhurbaşkanı kararıyla, milli güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir halinin bulunmaması ve Türkiye'de üç yıl ikamet etmek şartıyla Türk vatandaşlığını yeniden kazanabilirler (TVK m.14).

Türk vatandaşlığını yeniden kazanmak isteyen kişilerin müracaatı üzerine haklarında vatandaşlık dosyası düzenlenir ve talep olunan gerekli belgeler bakanlığa gönderilir (TVKUY m.23/1).

TVK'nın 14.maddesine göre Türk vatandaşlığını tekrardan kazanmak isteminde bulunan ilgilinin milli güvenlik yönünden engel oluşturacak bir halinin bulunup bulunmadığının tespiti için EGM'den arşiv araştırması istenir (TVKUY m.35/3)²⁰⁶.

4. Türk Vatandaşlığının Evlenme Yoluyla Kazanılması

Evlenme ile Türk vatandaşlığına alınma yetkili makam kararı ile aslen olmamak üzere sonradan elde edilmiş vatandaşlık olarak nitelendirilebilmektedir. TVK'nın 16.madde metni Türk vatandaşlığının evlenme yolu ile kazanılmasından bahsetmektedir. Türk vatandaşı ile evlenme durumu yabancı devlet vatandaşına doğrudan Türk vatandaşlığını kazanma hakkını vermez. Fakat yabancı kişi Türk vatandaşı olan kişi ile üç yıldan bu yana evliyse ve evlilik devam ediyorsa Türk vatandaşlığına alınmak için başvuru yapabilir (TVK m.16/1). Hükümden anlaşılacağı

²⁰⁶ Güngör, s.126.

üzere, Türk vatandaşı ile evli olup ve evliliği en az üç yıldan bu yana devam eden yabancılar başvuruda bulunmaya hak kazanırlar. Başvuru sahibi evlenme ile vatandaşlığa alınabilmek için bir takım şartlara sahip olmalıdır. Bu şartlar üç gruba ayrılmaktadır (TVK m.16):

- a) Başvuruda bulunan yabancı devlet vatandaşı ile evlendiği kişiyle aile birliği ortamında yaşama şartı,
- b) Evlilik ile uyuşmayan herhangi bir faaliyette bulunmama şartı,
- c) Milli güvenlik ve kamu düzeni yönünden engel oluşturacak bir durumu olmama şartı.

a. Başvuruda Bulunan Yabancı Devlet Vatandaşı ile Evlendiği Kişiyle Aile Birliği Ortamında Yaşama Şartı

TVK'ya göre evlenme yoluyla vatandaşlık kazanabilmeleri için ön koşullara sahip olan ve başvuru yapan kişilerin devam etmekte olan evliliklerinin “aile birliği kurma maksatıyla ”akdedildiğinin yetkili makam tarafından saptanması gerekmektedir²⁰⁷. Buradan kastedilen en önemli amaç, aile kurma niyeti olmayan ve muvazaalı evlilikle Türk vatandaşlığını kazanmak isteyenlere engel olmaktır.

Ancak kanun, yabancının yaptığı vatandaşlık başvurusundan sonra Türk vatandaşı eşin vefat etmesi durumunda, bahsettiğimiz koşulun aranmayacağına hükmetmiştir. “Başvurudan sonra Türk vatandaşı olan eşin ölümü nedeniyle evliliğin son bulması halinde birinci fıkranın (a) bendindeki şart aranmaz” şeklinde hükme bağlanmıştır (TVK m.16/1-a).

b. Evlilik Birliği ile Uyuşmayan Herhangi Bir Faaliyette Bulunmama Şartı

Karı kocadan oluşan topluluk olan evlilik ile bağdaşmayacak benzer faaliyette bulunmama Türk vatandaşlığının evlenme yolu ile vatandaşlığa alınmada aranan şartlardan biridir. Evlilik birliği ile bağdaşmayacak faaliyetlerin ne olduğu kanunda açıklanmasa da söz konusu faaliyetler ile kast edilen kuşkusuz olarak sahici bir

²⁰⁷ Turan, Tanrıbilir, s.98.

evlilik ile uyuşmayan bazı ahlak ve kanunda zıt olan fiillerdir²⁰⁸. Ahlaka aykırı fiiller sebebinden evlilikle bağdaşmayan faaliyetler olarak aşağıdakiler örnek olarak gösterebilir²⁰⁹:

- İlgili kişinin işlediği herhangi bir suç nedeniyle devam etmekte olan yargılamasının olması,
- İlgili kişinin tutuklu veya hükümlü olması,
- İlgili kişinin evlilik birliği ile uyuşmayacak biçimde fuhuş faaliyetinde bulunması veya aracılık etmesi.

c. Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni Yönünden Engel Oluşturacak Bir Durumu Olmamak Şartı

Türk vatandaşlığının evlenme yolu ile kazanılmasının şartlarından biri de başvuru da bulunan kişinin milli güvenlik ve kamu düzeni yönünden engel oluşturacak bir durumu olmama şartıdır. Yönetmelik hükümlerinde bahsi geçen hususun İl Emniyet Müdürlüğüne araştırılacağı hükme bağlanmıştır (TVKUY m.28/1-c).

Yine TVK'ya göre evlenme yoluyla vatandaşlığa alınma yetkili devlet makam kararı ile vatandaşlığı elde etme hallerinin çeşidi olduğu için öncelikle yabancı eşin vatandaşlık kazanma talebinde bulunması şarttır²¹⁰. Başvuru talebi yapmış yabancı devlet vatandaşı ile ilgili yetkili makam tarafından gerekli araştırma yapılır. Yapılan araştırma ile yabancı devlet vatandaşının aşağıdaki belirtilen şartları taşımadığının anlaşılması halinde yapmış olduğu başvuru kabul edilmez. Şartlara kısaca değinelim:

- Başvuruda bulunan kişinin herhangi bir Türk vatandaşı ile üç yıldan bu yana evli olmaması,
- Boşanma olayı nedeniyle veya başvuru tarihinden evvel evliliğin ölüm olayı sebebiyle sona ermesi,
- Bir suç işlemesi sebebiyle ilgili kişinin devam eden yargılamasının olması veya tutuklu ya da hükümlü olması,

²⁰⁸ Erdem, ss.164-165.

²⁰⁹ Nomer, TVH 2, s.98.

²¹⁰ Turan, Tanrıbilir, s.99.

- Talep edilen belgeleri ibraz edememesi.

Tüm bu hususlar incelendiğinde şartları taşımayan kişinin başvurusu onaylanmaz ve ilgiliye gereken bilgi verilir.

Türk vatandaşlığına alınma hususunda başvuru yapan yabancı devlet vatandaşı adına müracaat makamları tarafından öngörölmüş belgeleri kapsayan dosya hazırlanır (TVKUY m.26/1). Şartları taşıyan yabancı adına belgeler doğrultusunda dosya düzenlenerek ilgilinin ikamet ettiğı yerin il emniyet müdürlüğünde soruşturma yapılması istenir (TVKUY m.27).

Yapılan araştırma sonucunda yabancı kişinin:

- Yabancı kişinin evlendiğı Türk vatandaşı ile aile ortamı içinde yaşadığının doğru olup olmadığı,
- Yabancı kişinin evlilik ile uyuşmayacak biçimde “fuhuş yapmak ve fuhuşa aracılık etmek gibi davranışlarının olup olmadığı”,
- Yabancı kişinin “milli güvenlik ve kamu düzeni yönünden engel oluşturacak” bir durumu olup olmaması,

Yukarda belirtilen şartlar hususunda araştırma yapılarak olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilen kanı, soruşturma formuna aktarılır (TVKUY m.28/1).

Yapılan soruşturma sonucunda yabancı başvuru sahibinin dosyası, bulunduğu yerin il müdürlüğüne geri gönderilir. Alınan dosya zaruri tetkik ve teftiş için il müdürlüğü aracılığı ile vatandaşlıkla ilgili komisyona sevk edilir (TVKUY m.28/2). Türk vatandaşlığına sahip olmak için başvuruda bulunan yabancı kişi ve eşini, komisyon hem ayrı ayrı hem de beraber mülakata alınır. Mülakat yapılmasından maksat yapılan evliliğin sahici bir evlilik mi yoksa sadece vatandaşlığa alınmak sebebiyle mi yapılan evlilik olup olmadığını tesbit etmektir (TVKUY m.29/1). Mülakatın sonucunda hangi kanıya varıldığı, evlenme yoluyla Türk vatandaşlığına alınmaya dair yapılan mülakat formuna aktarılır. İl müdürlüğü tarafından evrakların olduğu dosya karar verilmesi için bakanlığa sevk edilir (TVKUY m.29/2).

Vatandaşlık başvurusunda bulunan yabancının durumu, uygun bulunması halinde Türk vatandaşı ile evli olan yabancı, İçişleri Bakanlığı kararıyla Türk vatandaşlığına alınabilir, şartları taşımayarak uygun görölmeyenlerin istemleri ise yine İçişleri Bakanlığı tarafından reddedilir (TVK m.19).

B. Evlat Edinme Yolu ile Türk Vatandaşlığının Kazanılması

Evlat edinilen ile evlat edinen arasında yapay soybağı kurulmasına neden olan bir medeni hukuk akdine evlat edinme denmektedir²¹¹. Kurulan bu soybağı ilişkisi kan bağı ile mahkeme kararıyla gerçekleştirilmektedir.

Evlat edinme kurumunun hem evlat edinenin hemde evlat edinilenin vatandaşlığına etki etmesi söz konusu olmaktadır; ancak evlat edinme prosedürünün daha çok evlat edinilenin vatandaşlığına etki ettiği görülmektedir. Bu bağlamda evlat edinmenin evlatlık edinilenin vatandaşlığına etkisi iki şekilde söz konusu olabilmektedir²¹²:

- Evlat edinilenin evlat edinenin vatandaşlığını kazanması sebebiyle, önceki vatandaşlığını kaybetmesi ile,
- Evlat edinilenin evlat edinenin vatandaşlığını kazanması ile.

Bu noktada evlat edinilen evlat edinme ile sahip olduğu vatandaşlığını kaybettiğinden, ilgilinin vatansız kalmaması için, evlat edinenin vatandaşlığını kazanabilmesi gerekir.

Bir Türk vatandaşı tarafından evlat edinilen ergin olmayan kişi, milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla, karar tarihinden itibaren Türk vatandaşlığını kazanabilir (TVK m.17).

Evlat edinme yoluyla Türk vatandaşlığının kazanılmasının ilk şartına göre evlatlığın küçük olması gerekli görülmektedir.

Kanunun aradığı ikinci şarta göre ise evlatlığın “milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel oluşturacak bir durumunun bulunmamasıdır.

5901 sayılı TVK’nın gerekçesi incelendiği zaman Kanun tasarısının ilk halinde evlat edinme yolu ile vatandaşlığa alınma otomatik olarak mümkün olabilmekteydi. Ancak bu hakkın kötüye kullanılabileceği ve istenmeyen sonuçların doğabileceğinden endişe duyulduğundan evlat edinme yolu ile vatandaşlık elde etme otomatik olmaktan çıkartılarak milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmama şartı getirilmiştir.

²¹¹ Doğan, s.105.

²¹² Musa Aygül, “ Evlat Edinme Yolu İle Vatandaşlığın Kaybedilmesi ve Kazanılması, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt:0, Sayı:99, 2012, s.75.

Öztürk ve Yazar'ın kanaatine göre evlat edinme yoluyla Türk vatandaşlığını kazanacak kişinin ergin olmadığı düşünüldüğünde milli güvenlik ve kamu düzeni yönünden engel oluşturacak bir durumun bulunmaması şartının sınırlı bir uygulama alanına sahip olacağı kabul edilmelidir²¹³.

Türk vatandaşlığının evlat edinme yoluyla kazanılması ile ilgili hükümler TVKUY'nin 32. ve 33.maddesinde düzenlenmiştir. Bir Türk vatandaşı tarafından evlat edinilen ve müracaat tarihinde ergin olmayan yabancı; milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla, Türk vatandaşlığını kazanabilir.

Evlat edinilen kişi, Türk vatandaşlığını kazandıktan sonra evlat edinen ile arasındaki evlatlık ilişkisinin herhangi bir şekilde son bulması halinde, Türk vatandaşlığını muhafaza eder (TVKUY m.32/2).

Başvuruda bulunulan yabancı adına müracaat makamları tarafından belirlenmiş evrakları kapsayan dosya düzenlenerek karara alınmak için bakanlığa gönderilir (TVKUY m.33). Bakanlık, önce henüz ergin olmayan evlatlık hakkında Türk vatandaşlığını kazanmasında, yabancının milli güvenlik yönünden engel oluşturacak bir durumunun olup olmadığının belirlenmesi için MİTM'den ve EGM'den arşiv araştırması istenir (TVKUY m.35/2). Eğer yapılan soruşturma sonunda herhangi bir engel bulunmadığı tespit edilirse İçişleri Bakanlığı evlatlığın Türk vatandaşlığını kazanmasına karar verecektir.

C. Seçme Yolu ile Türk Vatandaşlığının Kazanılması

Sonradan Türk vatandaşlığını kazanılması hallerinden biri olarak seçme yolu Türk vatandaşlığına alınmadan bahsedilebilir. Bahsi geçen kazanılma türünde, kanunla talep edilen şartları taşıyan kişinin vatandaşlığa alınma hususunda irade beyanını ifade etmesi, vatandaşlığın kazanılması yönünden kafi olmakta ve başkaca bir makamın iradesine ihtiyaç duyulmamaktadır. Başka bir ifade ile seçme hakkı ile Türk vatandaşlığının kazanılmasını, vatandaşlığın doğumla kazanılmasından ayıran unsur, kişinin vatandaşlığa geçmek için göstermesi gereken irade; vatandaşlığın yetkili makam kararı ile kazanılmasından ayıran unsur ise seçme hakkı ile

²¹³ Necla Öztürk ve Güven Yazar, "Türk Vatandaşlığının Evlat Edinilme Yoluyla Kazanılması", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, 2020, s.23.

vatandaşlığın kazanılmasında kişinin vatandaşlığı seçme iradesinin yeterli olması ve idarenin bu konuda herhangi bir takdir hakkının bulunmamasıdır.

Daha önce bahsettiğimiz üzere TVK uyarınca, Türk vatandaşları izin almak ve öngörülen şartları taşımak kaydıyla Türk vatandaşlığından çıkabilmektedir. Eşlerden herhangi birinin çıkma izni alması sebebiyle sahip olduğu Türk vatandaşlığını kaybetmesi halinde, bu durum diğer eşin vatandaşlığına etki etmezken, sahip olduğu Türk vatandaşlığını kaybeden anne yahut babanın talep etmesi ve diğer eşin de rıza göstermesi halinde çocuklar Türk vatandaşlığını kaybederler (TVK m.27/2). İşte bu gibi sahip olduğu Türk vatandaşlığından izin alarak ayrılan anne veya babalarına bağlı olmalarından dolayı sahip oldukları Türk vatandaşlığını kaybetmiş çocuklar, seçme hakkına sahip yabancılar grubunu teşkil etmektedirler²¹⁴. Değindiğimiz durumda olan çocuklar TVK'nın 21.maddesine göre ebeveynlerine bağlı olmaları sebebiyle Türk vatandaşlığını kaybetmeleri nedeniyle erginliklerinden başlayarak kanunla öngörülen üç yıl süre zarfında seçme hakkını kullanmakla Türk vatandaşlığına alınabilirler. Seçme hakkı için öngörülen üç yıllık süre hak düşürücü olduğundan dolayı kişiler ergin olmalarından başlayarak üç yıl süre zarfında seçme hakkını kullanmak zorundadırlar. Aksi takdirde bahsi geçen hak kaybedilir²¹⁵. Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığının kazanılması bu hakkın ileri sürülmesine ilişkin öngörülmüş koşulların saptanmasıyla karar tarihinden başlayarak hükme bağlanır (TVK m.22/1).

TVK'nın 34.maddesinin (d) bendi uyarınca herhangi bir yolla Türk vatandaşlığına alınmış anne veyahut babaya bağlı olmaları sebebiyle bahsi geçen vatandaşlığı kazanan kişiler reşit olma anlarından başlayarak üç yıl zaman dilimi içerisinde seçme hakkını kullanarak sahip oldukları Türk vatandaşlığından ayrılabilirler.

Bahsi geçen hakka sahip olan kişiler vatandaş olma konusundaki iradelerini yazılı bir şekilde açıklamaları gerekir²¹⁶. Seçme hakkı ile Türk vatandaşlığını kazanmak isteyenlerin müracaat makamlarına başvuruda bulunmaları gerekmektedir. Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığına alınma isteminde bulunan ve talep edilen koşulları sağlayanlar adına, müracaat makamları tarafından belgeleri kapsayan

²¹⁴ Nomer, TVH 2, s.119.

²¹⁵ Turan, Tanrıbilir, ss.112-114.

²¹⁶ Güngör, s.151.

dosya düzenlenerek karar alınması için bakanlığa gönderilir (TVKUY m.34/2).
İlgili,Türk vatandaşlığını bakanlığın kararından itibaren kazanır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN HUKUKUNDA VATANDAŞLIĞIN KAZANILMASININ USUL VE ESASLARI

I. VATANDAŞLIĞIN ASLEN KAZANILMASI YOLU

A. Genel Olarak

Geçtiğimiz yüzyıllar içinde kurulan her yeni devletin sahip olduğu unsur insan topluluğudur. Devletler uluslararası hukuk kurallarını kabul ederek kendi hukuk kurallarını da uygulayarak vatandaşlarına haklar ve yükümlülükler sağlamaktadırlar. Vatandaşın sahip olduğu haklardan biri de kendi ülkesinin vatandaşlığını kazanmasıdır.

Literatürde vatandaşlığın kazanılması birkaç yere ayrılmaktadır. Bunlara örnek olarak²¹⁷;

- *Filiyasiya*- doğumla vatandaşlığın kazanılması,
- *Naturalizasya*- kabul etme sonucunda vatandaşlığın kazanılması,
- Toprak değişikliği zamanı *transfert* veya *optasiya* yolu ile vatandaşlığın kazanılması,
- Vatandaşlığın *restore* edilmesi (yeniden kazanılma) yolu ile kazanılması.

Doğumla vatandaşlığın kazanılması kişinin doğduğu andan vatandaşlık kazanma halidir²¹⁸. Doğumla vatandaşlığın kazanılmasının 2 esası var:

- 1) Soybağı esası,
- 2) Doğum yeri esası.

Naturalizasya, kişinin gönüllü olarak kendi isteği ile devletin vatandaşlığını kazanmasıdır²¹⁹. Naturalizasiya belirli şartlarla hukuki prosedürden geçmekle gerçekleşmekte ve ülkeden ülkeye farklılık arz etmektedir. Kişi kendi özgür iradesi ile istediği devletin vatandaşlığına geçme isteminde bulunabilir.

²¹⁷ Əliyev, s.83.

²¹⁸ Əsgərov, s.295.

²¹⁹ Əsgərov və digərləri, s.85.

Toprak değişikliği zamanı *transfert* veya *optasiya* yolu ile vatandaşlığın kazanılması ise uluslararası anlaşmalarda öngörölmüş esaslara göre belirlenmektedir²²⁰.

Optasiya, yaşadığı arazinin başka devlete verildiği zaman kişinin yaşayacağı devletin vatandaşlığını gönüllü seçmesidir ki bu durumda kişi önceki vatandaşlığında da kalabilir²²¹.Transfert ise devletler arasında toprak değişikliği zamanı veya yeni devlet kurulduğunda o toprakta olan nüfusun bütününe yeni devletin vatandaşlığını kazanmasıdır²²².Transfert yeni devletin kurulması veya toprağının başka devlete geçmesi ile vatandaşlığın o anda kazanılması için esastır. Transfertte o topraklarda yaşayan kişilerin irade beyanı esas alınmamaktadır. Başka bir ifadeyle kişinin kendi isteğine bakılmaksızın devletler arasındaki anlaşma ile önceki vatandaşlık kaybedilip yenisi kazanılır.Transfertten farklı olarak optasiyada kişinin irade beyanı esas alınmaktadır. Optasiya kişinin bir kaç tane vatandaşlıktan birini seçme hakkını tanımaktadır²²³.

Vatandaşlığın restore edilmesinde ise kişi belirli bir nedenden dolayı vatandaşlığını kaybetmişse ve sonradan önceki vatandaşlığını kazanmak isterse vatandaşlığı yeniden kazanabilmektedir. Restore edilme naturalizasyadan farklıdır. Naturalizasiya yeni vatandaşlığın kazanılmasıdır. Restore ise kaybedilmiş vatandaşlığın yeniden kazanılma halidir. Bu kazanılma türüne sık sık rastlanmaktadır.Vatandaşlığın kazanılmasının bu usulünde kişinin başvuruda bulunması esas alınmaktadır.

AVK'da kazanılma yolları şöyle belirlenmektedir:

- 1) Aslen vatandaşlığın kazanılması ,
- 2) Evlat edinme yolu ile vatandaşlığın kazanılması,
- 3) Yetkili devlet makamı kararı ile vatandaşlığın kazanılması.

²²⁰ Xuduoglu, s.180.

²²¹ Hüseyinov s.86.

²²² Əsgərov, s.296.

²²³ Xuduoglu, s.180.

B. Aslen Kazanılan Vatandaşlık

Azerbaycan Vatandaşlık Hukuk Mevzuatı'nda vatandaşlığın aslen kazanılmasının iki şekli mevcuttur:

- 1) Soybağı esası
- 2) Doğum yeri esası

1. Soybağı Esası

Soybağı esasına göre anne ve babanın vatandaşlığı çocuğun vatandaşlık kazanmasında esas alınmaktadır. Kişinin doğduğu anda anne veya babasına soybağı ile bağlı olması soybağı esasına göre vatandaşlığın kazanılması halidir. Çocuğun soybağı esasına göre vatandaşlık kazanması halinde onun doğduğu yer önem taşımamaktadır. Çocuk ile anne ve babası arasında kurulmuş soybağı esasının hukuken tanınmış olması gerekmektedir.

Çocuğun evlilik içinde veya dışında anne ve babası ile soybağı olması ilkesi Azerbaycan Aile Kanunu'nun²²⁴ (Ailə Məcəlləsi) 44.maddesinde tespit edilmiştir. Çocuğun anne ile soybağı ilişkisi, annenin çocuğu poliklinikte doğurmasını onaylayan belge ile doğum poliklinikden başka yerde gerçekleşmişse doğuma yardımcı olmuş doktorun belgesi ile yetkili devlet makamları tarafından bu belgeler olmadığında ise tanık ifadesi ve diğer delillerle mahkeme tarafından belirlenmektedir.

Çocuğun babası ile soybağının kurulması hali bir takım şartlarla karşımıza çıkmaktadır. Evlilik birliği içinde doğmuş çocuğun babası ile arasındaki soybağının kurulması hususu "babalık karinesi" olarak düzenlenmiştir²²⁵.

AAK'nın 44.maddesinin ikinci fıkrası kanunda öngörülen bir takım şartlar sebebi ile çocuğun babasını annenin kocası olarak kabul etmektedir. Çocuk evlilik içinde doğarsa, devam eden evlilik varsa veya evlilik sona ermişse, evlilik geçersiz kabul edilmişse, çocuğun babanın ölüm tarihinden itibaren üç yüz gün içinde doğmuş olması hali varsa ve bu durumu ispat eder nitelikte diğer kanıtlar da yoksa bu gibi hallerde çocuğun babası annenin kocasıdır.

²²⁴ 030.010.000-01.06.2000, <https://e-qanun.az/framework/46946>, (18.06.2022).

²²⁵ Aleskerov, s.79.

Evlilik dışında doğan çocuğun annesi ile arasındaki soybağı yetkili devlet makamları tarafından onaylandıktan sonra kurulur (AAK m.44/1).

Çocuğun evlilik dışında doğması durumunda baba ile arasındaki soybağı, çocuğun annesinin ve babasının yetkili devlet makamına beraber dilekçe vermeleri ile belirlenir (AAK m.44/3). Anne fiil ehliyetini kaybetmiş, ölmüş, ebeveynlik haklarından feragat ettirilmişse veya annenin nerede olduğu bilinmiyorsa çocuğun babası yetkili devlet makamının rızası doğrultusunda dilekçe ile yazılı başvuruda bulunabilir. Eğer yetkili devlet makamının rızası yoksa babalık mahkeme kararı ile belirlenir (AAK m. 44/4).

Eğer çocuk reşit ise babalığın belirlenmesi çocuğun kendi isteğine bırakılmıştır. Sınırlı ehliyetlilerde ise vasisi veya yetkili makamların onayı ile çocuğun babasının babalığının ispat edilmesine izin verilir (AAK m.44/6). Çocuk evlilik içinde değilse evlilik dışında doğduktan sonra ve ebeveynlerin birlikte dilekçesi veya çocuğun babasının dilekçesi olmazsa babalık çocuğun vasisinin, eğer çocuk reşit ise kendisinin dilekçesi ile mahkeme tarafından belirlenir (AAK m.45/1). Görüldüğü üzere, çocuğun reşit olması durumunda kendisi öz isteğine bağlı olarak babalığın belirlenmesi halinin tespit edilmesini isteyebilmektedir. Eğer reşit çocuğun bu doğrultuda isteği yoksa hiç kimse onun dilekçe yazması için iradesine zıt davranışta bulunamaz.

Çocuğun annesi ile nikahı olmayan ancak kendisini çocuğun babası olarak kabul eden kişinin ölmesi durumunda babalığın tanınması hususunun, Azerbaycan Medeni Hukuk hükümleri gereğince mahkeme tarafından belirlenmesi öngörülmüştür.

AVK'nın dördüncü bölümünde, ebeveynlerin vatandaşlığı değiştiği zaman çocukların vatandaşlık durumunun nasıl düzenleneceği hususuna yer verilmiştir. Ebeveynlerin vatandaşlığının değişmesi durumunun sonucu olarak anne ve babanın Azerbaycan vatandaşlığını kazanması halinde onların on dört yaşını doldurmamış çocukları da Azerbaycan vatandaşlığını kazanmış olur (AVK m.19/1). Çocuğun ebeveynlerinden biri biliniyor ve o Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığını kazanmışsa onun on dört yaşını doldurmamış çocuğu da Azerbaycan vatandaşlığını kazanmış olur.

Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında ikamet ederek yaşayan çocuğun anne babasının veya anne babadan birisinin Azerbaycan vatandaşlığından kendi isteği ile çıkması durumu varsa veya vasisi çocuğun büyütülmesi ile ilgilenmiyorsa ebeveynlerin veya vasisinin başvurusu ile çocuk Azerbaycan vatandaşlığında kalır (AVK m.20).

Ebeveynlerinden biri Azerbaycan vatandaşlığını kazanmışsa diğeri yabancı ülke vatandaşı ise çocuk, Azerbaycan vatandaşlığını kazanmış anne veya babanın müracaat etmesi ve yabancı ülke vatandaşı olan ebeveynin rızasının olması koşulu ile Azerbaycan vatandaşlığını kazanabilir (AVK m.21/1). Maddenin metninden anlaşılacağı üzere, en önemli şart çocuğun Azerbaycan vatandaşlığını kazanabilmesi için vatandaşlığı kazanmış ebeveynin rızasının alınmasıdır. Bu iki şartı esas aldığımızda çocuğun vatandaşlık kazanması onun ikamet ettiği yere bakılmaksızın uygulanmaktadır²²⁶. Azerbaycan'da ikamet edip yaşayan çocuğun anne veya babasından biri vatandaşlık elde etmişse diğeri ise vatansız kişi ise çocuk, Azerbaycan vatandaşlığını kazanmış olur (AVK m.21/2).

Azerbaycan'ın toprakları dışında yaşayan çocuğun anne veya babasından biri Azerbaycan vatandaşlığını kazanmışsa diğeri ise vatansız kişi ise çocuk, vatandaşlığı kazanmış ebeveynin başvurusu ve vatansız kişinin rızası ile Azerbaycan vatandaşlığını kazanmış olur (AVK m.21/3). Görüldüğü üzere, bu durumda da Azerbaycan vatandaşlığını kazanmış kişinin başvurusu esas alınmaktadır. Eğer ebeveynlerden birinin Azerbaycan vatandaşlığına son verilirse diğeri ise Azerbaycan vatandaşlığında kalırsa çocuk Azerbaycan vatandaşlığında kalır. Vatandaşlığına son verilmiş ebeveynin başvurusu ve vatandaşlıktan çıkmayan anne veya babanın rızası ile çocuğun Azerbaycan vatandaşlığından çıkması işlemine onaylama yapılmak suretiyle izin verilmektedir (AVK m.22). Vatandaşlıkta kalan ebeveynin rızası mutlaka noter onaylı olması gerekmektedir.

Bahsettiğimiz Kanun'un 19-24 maddelerinde öngörölmüş hallerde on dört yaşından on sekiz yaşına kadar olan çocukların vatandaşlığı ancak onların rızası ile değişebilir (AVK m.25).

²²⁶ Xuduoglu, s.198.

2. Doğum Yeri Esası

Doğum yeri esasına göre vatandaşlığın kazanılması çocuğun doğduğu yere göre belirlenmektedir. Şöyle ki çocuğun vatandaşlığı anne ve babanın vatandaşlığına göre değil doğduğu yere göre kazanılmaktadır. Günümüzde vatansızlık istenmeyen bir durum olduğu için doğum yeri esası ilkesine yer verilmesi bir nevi vatansızlığı önlemek için kabul edilmiştir.

Anayasa'nın 52.maddesi ve AVK'nın 1.maddesine göre Azerbaycan topraklarında doğan çocuk Azerbaycan vatandaşıdır.

Vatansız kişilerin Azerbaycan topraklarında doğmuş çocuklarının vatandaşlığı ile ilgili hükümler, AVK'nın 12.maddesinde şöyle düzenlenmekteydi; "Vatansız kişilerin Azerbaycan topraklarında doğmuş çocuğu Azerbaycan vatandaşıdır".

2014 yılında AVK'ya değişiklik yapıldı ve 12.maddeye yabancılar kelimesi ilave edildi. Bu maddeye göre Azerbaycan topraklarında doğan ve anne ile babası yabancı olan çocuk Azerbaycan vatandaşı sayılmamaktadır. Azerbaycan topraklarında doğmuş ve ebeveynlerden biri yabancı diğeri vatansız olan çocuk Azerbaycan vatandaşı sayılmamaktadır. Azerbaycan topraklarında doğmuş ve her iki ebeveyni vatansız olan çocuk Azerbaycan vatandaşıdır.

AVK'nın 13.maddesinde ebeveyeni tespit edilmemiş çocukların vatandaşlığı düzenlenmiştir. Azerbaycan topraklarında doğmuş her iki ebeveyn tespit edilmemiş çocuk Azerbaycan vatandaşıdır. Şöyle ki, çocuk Azerbaycan topraklarında doğmuşsa ve ebeveynleri tespit edilmemişse doğum yeri esası ile Azerbaycan vatandaşlığını kazanacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, çocuğun Azerbaycan'da doğmasının ispat edilmesidir. Çocuğun Azerbaycan'da doğmadığının ispat edilmesi halinde, çocuk Azerbaycan vatandaşlığını kazanmayacaktır.

Azerbaycan Nüfus Hizmetleri Kanunu'nda²²⁷, çocuğun doğduğu yerin Nüfus Müdürlüğü tarafından doğumu gösteren resmi belgenin ve çocuğun terk edilmesini onaylayan belgenin ilgili devlet kurumuna ibraz edilmesi hususuna yer verilmiştir (ANHK m.2/19).

²²⁷ Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu:145-31.10.2003, <https://e-qanun.az/framework/2426>, (19.07.2022).

II. EVLAT EDİNME İLE VATANDAŞLIĞIN KAZANILMASI YOLU

Evlatlık edinme; evlatlık edinenler ve evlatlık edinilenler açısından manevi boşluğu doldurma olarak nitelendirilebilmektedir. Evlatlık edinilen çocuk aile ortamında kendisine aile, aile eğitimi ve özen bulmaktadır.

Azerbaycan Devleti'nin vatandaşlıkla ilgili düzenlediği kanunları incelediğimizde evlat edinme yolu ile vatandaşlığın kazanılması ile ilgili iki husus karşımıza çıkmaktadır. Değindiğimiz bu husustan yola çıkarak evlat edinme yolu ile vatandaşlığın kazanılmasını iki grupta sıralayabiliriz:

- a) Azerbaycan vatandaşı tarafından evlat edinilen yabancı veya vatansız çocukların Azerbaycan vatandaşlığını kazanma hali,
- b) Yabancı veya vatansız kişiler tarafından Azerbaycan vatandaşı çocuğun evlat edinilmesi durumunda Azerbaycan vatandaşlığını kazanma hali.

Ele aldığımız şu iki husus, evlat edinilme ile vatandaşlığın edinilmesi durumu hem AVK hem de AAK'da düzenlenmiştir. Şimdi sıra ile bahsettiğimiz iki hususu inceleyelim.

A. Azerbaycan Vatandaşı Tarafından Evlat Edinilen Yabancı veya Vatansız Çocukların Azerbaycan Vatandaşlığını Kazanma Hali

AAK'ya göre, evlat edinme yalnızca çocuğun yararına olmalıdır. Evlat edinme zamanı çocukların kapsamlı gelişmesi için uygun olan hem maddi hem de manevi koşulların sağlanması gerekmektedir. Evlat edinilen çocuğun çıkarlarının daha eksiksiz bir şekilde korunması önemli bir sosyal sorunu da beraberinde getirmektedir. Evlat edinen ebeveynin ve çocuğa verilecek ailenin doğru seçimi, çocuğun geleceğinde önemli rol oynamaktadır. Evlat edinme sırasında yapılan hatalar, evlat edinilen çocukların, onların ebeveynlerinin ve evlat edinen ebeveynlerin haklarını ihmal edebilir. Değindiğimiz hususta bu denli sosyal sorunların ortaya çıkmaması için evlat edinme prosedürünün titizlikle yapılması gerekmektedir. AAK'ya göre, Azerbaycan topraklarında yabancı ülkenin vatandaşlığına sahip olan çocuğun Azerbaycan vatandaşı tarafından evlat edinilmesi durumunda, buna yabancı çocuğun yasal olarak belirlenmiş temsilcisinin ve evlat edinilmek istenen çocuğun

irade beyanından hareketle rzasının alınması zorunludur (AAK m.155/3). Başka bir ifadeyle çocuğun rzası olmaksızın onun evlat edinilmesine izin verilmemektedir. Ancak bunun bir istisnai hali bulunmaktadır. Şöyle ki evlat edinme hakkında dilekçe ile yazılı başvuru yapmadan önceki zaman dilimi içerisinde evlatlığa alınmak istenen çocuk, evlat edinmek isteyen kişinin ailesi ile beraber aile ortamında yaşamışsa ve birlikte aile ortamında yaşayan evlat edinilen, evlat edinmek isteyen kendi ebeveyni gibi benimsemişse çocuğun rzası şartı aranmayacaktır (AAK m.124/6).

Bu durumda evlatlık edinilen çocuğun formel olarak rzasını talep etmek evlatlık edinme sırrının açığa çıkması ile sonuçlanabilir²²⁸. Çocuğun Azerbaycan Cumhuriyeti kanunlarında ve taraf olduğu uluslararası anlaşmalarda belirlenmiş hakları evlatlık edinme sonucunda haleldar olursa, evlat edinme işlemine evlatlık edinenin vatandaşlığının kazanılıp kazanılmadığına bakılmaksızın izin verilmez, gerçekleştirilmiş evlatlık edinme ise mahkeme yolu ile hükümsüz kılınır (AAK m.155/4).

AVK'nın 23.maddesinde ise yabancı ve vatansız çocuğun, Azerbaycan vatandaşı tarafından evlat edinilmesi durumunda vatandaşlığı kazanabileceği kabul edilmiştir. Şöyle ki Azerbaycan vatandaşları, yabancı ülkenin vatandaşı olan çocuğu veya vatansız çocuğu evlat edinme halinde yabancı çocuk Azerbaycan vatandaşlığını kazanabilecektir.

AVKUY'nin 15.maddesinde evlat edinilme durumunda vatandaşlığın belirlenmesi konusuna ise biraz farklılık içeren durum eklenmiştir. Farklılık içeren durumu kısaca özetleyecek olursak, yabancı ülkenin vatandaşı olan veya vatandaşlığı bulunmayan çocuğu evlat edinen anne veya babadan biri Azerbaycan vatandaşı diğeri ise yabancıysa çocuk evlat edinenlerin müracaatı esasında Azerbaycan vatandaşlığını kazanabilir.

²²⁸ Etibar Orucov, **Ailə Qanunvericiliyi və Onun Tətbiqi**, Çınar-çap Nəşriyyatı, Bakı, 2004, s.103.

B. Yabancı veya Vatansız Kişiler Tarafından Azərbaycan Vatandaşı Çocuğun Evlat Edinmesi Durumunda Azərbaycan Vatandaşlığını Kazanma Hali

AAK'da yabancı ve vatansız kişilerin evlat edinmesi ile ilgili hükümler şöyle düzenlenmiştir. Azərbaycan Cumhuriyeti'nin taraf olarak kabul ettiği uluslararası anlaşmalarda saptanmış bazı haller istisna olmakla, Azərbaycan topraklarında yabancı veya vatansız kişiler tarafından evlat edinilen ve bunun sonucunda Azərbaycan vatandaşlığını elde eden çocuğun evlat edinilmesi hali ülkenin yasama sisteminin ön gördüğü kurallar çerçevesinde esas alınarak ivedilikle yürütülmektedir (AAK m.155/1). Bu hükümden anlaşılacağı üzere Azərbaycan vatandaşı olan çocuğun, yabancı veya vatansız kişiler tarafından evlat edinilmesi durumunda uygulanacak hukuk kuralları çocuğun ülkesinin hukuku olacaktır.

Evlatlık edinenin vatandaşı olduğu devletin yetkili makamları tarafından Azərbaycan Cumhuriyeti'nin yurtdışında yaşayan çocuğunun evlatlık edinilmesi, Azərbaycan Cumhuriyeti Aile, Kadın ve Çocuk Sorunları Devlet Komisyonu²²⁹ tarafından belirlenmiş kurala uygun ve önceden izin alma şartıyla geçerli sayılır (AAK m.155/5)²³⁰.

Azərbaycan vatandaşı olan çocukların veya Azərbaycan vatandaşı olmayan ancak bu kanun uyarınca vahit kaydı yapılan çocukların Azərbaycan'da daimi ikamet eden vatandaşlarının ailesinde terbiye etmek ve yetiştirmek mümkün olmadığında veya vatandaşlığına ve ikamet ettiği yere bakılmaksızın akrabaları tarafından evlat edinilmediğinde bahsi geçen çocukların yabancılar veya vatansız kişiler tarafından evlat edinilmesine izin verilir (AAK m.117/5).

Çocukların Azərbaycan sınırları dışında daimi olarak ikamet eden Azərbaycan vatandaşları, akraba olmayan yabancılar ve vatansız kişilere tarafından evlat edinilmesine vahit kayıt tarihinden itibaren altı aylık sürenin bitiminden sonra izin verilir (AAK m.117/6).

Azərbaycan vatandaşı olmayan, ancak vahit kaydı alınmış çocukların Azərbaycan toprakları dışında ikamet eden Azərbaycan vatandaşları, çocukların

²²⁹ Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi.

²³⁰ Məhəbbət Dəmirçiyeva, **Azərbaycan Respublikasının Ailə Hüququ**, Qanun Nəşriyyatı, Bakı, 2008, s.468 .

akrabası olmayan yabancılar ve vatansız kişiler tarafından evlat edinilmesine kayıt tarihinden itibaren bir yıl sonra izin verilir (AAK m.117/6-1).

Aralarında nikah olmayan yabancılar ve vatansız kişiler (akrabalar, kardeşler, büyükanne ve büyük babalar, anne ve babanın kız kardeşleri, erkek kardeşler tarafından çocuğun evlat edinilmesi hariç) tarafından çocukların evlat edinilmesine izin verilmez (AAK m.120/4).

Kendi ülkesinde evlat edinme ile ilgili eğitim almış yabancılar ve vatansız kişiler hariç, mülakattan geçmiş evlat edinmek isteyen kişiler ilgili yürütme makamı tarafından otuz günlük süreyi aşmamak kaydıyla evlat edinme eğitimlerine katılırlar. Kendi ülkelerinde evlat edinme eğitimini teyit eden belge sunan yabancılar ve vatansız kişilerden eğitime katılma talep edilmez (AAK m.118/6).

Azerbaycan vatandaşı olan çocuk, yabancılar ve vatansız kişiler tarafından evlat edinildiğinde çocuğu evlat edinmek isteyen kişiye (kişilere) hukuki yardım, akredite bir kuruluş tarafından sağlanır (AAK m.118/17).

Yabancı ve vatansız kişiler tarafından evlat edinilen çocukların vatandaşlıklarının belirlenmesi hali AVK'nın 24.maddesinde düzenlenmiştir. Bahsedilen Kanun'un maddesine göre yabancılar Azerbaycan vatandaşı olan çocuğu evlat edindiğinde, onların başvurusu üzerine çocuğun Azerbaycan vatandaşlığına son verilir. Azerbaycan vatandaşlığına sahip olan çocuğu evlatlık edinen karı kocadan biri Azerbaycan vatandaşı, diğeri yabancı ülke vatandaşı olması durumunda ise evlat edinilen çocuk Azerbaycan vatandaşlığında kalabilir. Evlat edinenlerin başvurusu üzerine çocuğun Azerbaycan vatandaşlığına son verilebilir. Azerbaycan vatandaşı olan çocuğu evlat edinen karı kocadan her ikisi de vatansız kişi ise yahut biri Azerbaycan vatandaşı diğeri vatansız kişi ise çocuk Azerbaycan vatandaşlığında kalabilir.

AVK, yabancı veya vatansız çocukların anne babasından birinin yabancı veya vatansız kişi, diğerin ise Azerbaycan vatandaşı olması halinde evlat edinme yolu ile vatandaşlığın kazanılmasının karma yolunu da düzenlemiştir. Yabancı ülke vatandaşı olan çocuğu evlat edinen eşlerden biri Azerbaycan vatandaşı öbürü vatansız kişi ise çocuk Azerbaycan vatandaşlığını kazanmış olur (AVK m.23/2). Yabancı ülke vatandaşı olan çocuğu evlat edinen eşlerden biri Azerbaycan vatandaşı öbürü yabancı ise, çocuk evlatlık edinenlerin rızası ile Azerbaycan vatandaşlığı

kazanmış olur (AVK m.23/3). Vatandaşlığı bulunmayan çocuğu evlat edinen eşlerden biri Azerbaycan vatandaşı, öbürü ise vatansızsa çocuk Azerbaycan vatandaşlığını kazanmış olur (AVK m.23/4). Vatandaşlığı bulunmayan çocuğu evlat edinen eşlerden biri Azerbaycan vatandaşı öbürü yabancı ise çocuk evlat edinen eşlerin rızası ile Azerbaycan vatandaşlığını kazanmış olur (AVK m.23.5). Değindiğimiz dört halde yabancı veya vatansız çocuk, evlat edinmeyle Azerbaycan vatandaşlığını kazanabilir.

Bahsettiğimiz 23.maddenin (b) fıkrası içeriğinde öngörülen hallerde Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı adına dilekçe anket formu ile başvuru yapılır ve aşağıdaki belgeler eklenir (AVKUY m.17):

- Ebeveynlerin (evlatlık edinenlerin, vasisinin) vatandaşlığını onaylayan belgelerin kopyası,
- Evlatlık edinme hakkında vasi veya himayecilik belgesinin kopyası,
- Ebeveynin (evlat edinen yabancı veya vatansız kişinin ve 14-18 yaşında olan çocuğun) noterde onaylanmış rızası,
- Çocuğun dört tane fotoğrafı,
- Çocuğun doğum belgesinin kopyası.

III. YETKİLİ DEVLET MAKAMI KARARI İLE VATANDAŞLIĞIN KAZANILMASI YOLU

Yetkili devlet makam kararı ile Azerbaycan vatandaşlığının elde edilmesi iki hususta düzenlenmektedir:

- a) Vatandaşlığa genel yoldan alınma,
- b) Yeniden vatandaşlığa alınma.

A. Vatandaşlığa Genel Yoldan Alınma

Yaşam mücadelesinin getirdiği bir kaç sebepten dolayı insanlar sonradan yerleşip yaşamaya başladıkları devletin vatandaşlığını kazanmak için başvuruda bulunmaktadır. Bu durumda, vatandaşlığını kazanmak istedikleri devletin aradığı birtakım şartları yerine getirme gibi yükümlülükler ortaya çıkmaktadır. Azerbaycan vatandaşlık hukukunda vatandaşlığın kazanılma yollarından biri yetkili makam kararı

ile vatandaşlığın kazanılmasıdır. Kişi ile vatandaşlığını seçmek istediği devletin arasında özgür irade ifadesi ile tanımlanan sıkı irtibatın olması gerekmektedir.

Yetkili devlet makamı kararı ile vatandaşlığın elde edilmesi halinin bir adı da Azerbaycan hukukunda naturalizasiya olarak ifade edilmektedir²³¹. Naturalizasiya yolu ile kişi kendi özgür iradesini kullanmakla gönüllü olarak vatandaşı olmayı istediği devletin vatandaşlığını kabul edebilmektedir. Bu zaman kişinin kendi isteği ve gönüllü olması esas alınmaktadır. Kimse kendi isteği olmaksızın başka bir devletin vatandaşlığına kabul edilemez.

Vatansız olan ve bu durumun yanı sıra başka bir devletin vatandaşlığına alınmak istemi bulunan kişinin müracaatı veya yabancı devletin vatandaşlığına sahip olan çocuğun evlat edinmesiyle naturalizasiya usulü ile vatandaşlığın kazanılması hali mümkün olabilmektedir.

Kişinin yetkili devlet makamı kararı ile vatandaşlık kazanması isteği kanun koyucunun belirlediği ve devletin de kabul ettiği kurallar doğrultusunda kişinin vatandaşlık beyanının olması şartı ile kabul edilmektedir.

Azerbaycan vatandaşlığını kazanma şartları dört gruba ayrılmaktadır:

- 1) İkamet şartı,
- 2) Azerbaycan dilinde konuşabilme şartı,
- 3) Geçimini sağlayabilmek için gelir şartı,
- 4) Azerbaycan Anayasası ve Kanunları'na uyma şartı.

1. İkamet Şartı

Vatandaşlığa alınmak için en önemli unsurdur. Şöyle ki Azerbaycan hukukuna göre vatandaşlığı kazanmak isteyen kişi ülke arazisi sınırları içinde beş yıl kesintisiz olarak ikamet etmiş olmalıdır (AVK m.14). Azerbaycan sınırları içerisinde beş yıl kesintisiz ikamet şartını olumlu olarak değerlendirmekte fayda var. Çünkü beş yıl zaman dilimi içinde kişi ile ilgili istenilen kadar bilgi edinmek mümkündür. Kişinin Azerbaycan sınırları içerisinde beş yıl kesintisiz olarak ikamet etmesi Devlet Göç Müdürlüğü tarafından denetlenmektedir.

²³¹ Elekberov, s.93.

Yabancınn veya vatansız kişinin Azerbaycan arazi sınırları içerisinde kesintisiz yaşama süresi, kanunda tespit edilmiş kurala uygun olarak daima yaşamak için izin veya göçmen statüsünün verildiği günden hesaplanır (AVK m.14/2). Şöyle ki kişi yıl içerisinde ülke dışında üç aydan çok olmayan sürede bulunmamışsa, kesintisiz yaşama süresi aralıksız olarak kabul edilir (AVK m.14/3).

Yabancılar ve vatansızlar üç durumda vatandaşlık kanunun 14.maddesinin birinci fıkrasında tespit edilmiş husus ile beş yıl ikamet süresi şartına bakılmaksızın Azerbaycan vatandaşlığını kazanabilirler (AVK m.14/4):

- Kişinin bilim, teknik, kültür veya spor alanında başarısı olduğu durumlarda,
- Kişinin Azerbaycan devleti için özel anlam taşıdığı istisnai durumlarda,
- Bazı müstesna hallerde.

Bu durumlarda yabancınn veya vatansız kişilerin Azerbaycan vatandaşlığını kazanması yetkili devlet makamları tarafından belirlenir (AVK m.14/5).

Kişinin Azerbaycan Cumhuriyeti adına önem arz eden hususi hizmetleri olduğunda 14.maddenin birinci fıkrasına bakılmaksızın Azerbaycan vatandaşlığını kazanabilme hali mevcuttur (AVK m.14/6). Bu husustan yola çıkarak madde içeriğini gözden geçirdiğimizde kişinin Azerbaycan Cumhuriyeti adına önem arz eden hizmeti oldukça onun son beş yıl içinde kesintisiz ikamet etme, kendi geçimi sağlayabilmesi için yeteri düzeyde gelire sahip olma, Azerbaycan devlet dilini bilme ve Azerbaycan Anayasa ve kanunlarına uyacağı ile ilgili yükümlölük üstlenme gibi hususlar baz alınmamaktadır. Aslında bu denli düzenleme tartışmaya biraz açık olmalıdır. Her ne kadar kişinin devlet adına önem arz eden hususi hizmetleri olma hali mevcut olsa bile kişi ülkenin Anayasa ve kanunlarına uyma şartından muaf tutulmamalıdır.

2. Azerbaycan Dilinde Konuşabilme Şartı

Dünya genelinde her devlet belirlenen hususlar doğrultusunda Anayasa veya Kanun ile kabul edilen resmi bir dile sahiptir. Devlet dili yönetim, hukuk, ticaret ve eğitimde devletin kullandığı dildir. Devlet dili yasal olarak düzenlendiği için devlet ve birey arasındaki ilişkilerde devlet dilinin zorunlu hale gelmesi önem arz etmektedir. Azerbaycan devletinde resmi dil Azerbaycan dilidir. Ülkenin

vatandaşları, vatandaşlığa alınacak olanlar ülke arazisinde yaşayıp ikamet eden her birey devlet dilini bilmelidir. Yabancı ve vatansız kişi Azerbaycan devlet dilini bildiğine dair belge vermelidir (AVK m.14). Kişinin Azerbaycanca konuşabildiğine dair belge Azerbaycan Milli Eğitim Bakanlığı tarafından verilmektedir. Kişinin Azerbaycan devlet dilini bilmesi çok önemlidir. Eğer kişi dili bilmezse devlet makamlarında görev alması onun için zorluklar yaratır²³².

3. Geçimini Sağlayabilmek İçin Gelir Şartı

Yaşam şartları insanların kendi geçimini sağlayabilmek için gelirinin olmasını ön plana çıkarmaktadır. İşi ve geçimini sağlayabilecek geliri olan kişi kimseye muhtaç olmadan kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin ihtiyaçlarını karşılayabilir. AVK'da kanun koyucu, kişinin gelirinin olmasını vatandaşlığın kazanılmasında en önemli unsurlardan biri olarak kabul etmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığını kazanmak isteyen kişi Cumhurbaşkanı adına yazılmış ve onaylanmış dilekçeye kanuni olarak gelirinin olmasını onaylayan belgeyi eklemelidir (AVKUY m.2).

4. Azerbaycan Anayasası ve Kanunlarına Uyma Zorunluluğu

Kişi vatandaşlığını kabul etmek istediği ülkenin Anayasası ve kanunlarına uymakla yükümlüdür. Azerbaycan vatandaşlığına kabul edilmek üzere müracaat etmiş kişi Anayasa'da belirlenmiş devlet kuruluşunu zoraki değiştirmeye çalışırsa, devlet güvenliğine, kamusal asayişin korunmasına, halkın sağlığına veya maneviyatına zarar vuran eylemde bulunursa ırkı, dini ve milli müstesnalığı tebliğ ederse terör teşkilatı ile bağlantısı varsa vatandaşlığa kabul edilmesi için müracaat red edilir (AVK m.14/8).

Azerbaycan vatandaşlığını kazanabilmek için yasaklanan hallere sahip olunmaması gerektiğine daha önce değinildi. AVK'nın 14.maddesinin sekizinci fıkrasından bilindiği üzere kişinin dini müstesnalık tebliğ etme ve terör ile bağlantısı olma durumu varsa Azerbaycan vatandaşlığını kazanamayacaktır. Bahsettiğimiz

²³² Əsgərov və digərləri, s.85.

husus ile ilgili Bakü şəhri Binəgedi Bölgə Məhkəməsi'nin²³³ (Bakı şəhəri Binəqədi Rayon Məhkəməsi) kabul etdiyi kararı incelemekte fayda olur düşüncəsindəyiz.

Dava Azərbaycan vətəndaşı olan kişinin yurtdışına qaçıp dini fəaliyətlərə katılma adı altında tərör təşkilatına üzə olup bağlantı kurması ilə ilgilidir. Davacı, Dövlət Göç Müdürlüyüdür. Davalı isə tərör təşkilatına üzə olan Azərbaycan vətəndaşıdır. Davacı dilekçə ilə başvuruda bulunaraq davalının tərör təşkilatına üzə olması dolayısıyla sahib olduğu Azərbaycan vətəndaşlığından çıxartılması talebinde bulunmuşdur.

Dövlət Güvenlik Hizmeti tarafından yapılan araştırma sonucunda davalının ölkə dışında dini ve tərör təşkilatına üzə olduğu təsbit edilmişdir. Dövlət Güvenlik Hizmeti gerekli işlemlərə başlanması için durumu Dövlət Göç Müdürlüyü'ne bildirmişdir.

Yapılan araştırma sonucunda edinilmiş bilgilərə görə Azərbaycan vətəndaşı olan kişi 2013 yılında yasadışı ölkəyi tərk edərək Suriyə Arap Cümhuriyyəti'ne gədərək İŞİD tərör təşkilatına üzə olmuş, silahlı çatışma ve tərör fəaliyyətində iştirak etdiyi belirlənmişdir.

Giriş-çıkış ve kayıtlı bölümlərarası otomatik bilgi erişim sistemindən²³⁴ alınan bilgiler doğrultusunda bahsi geçen kişinin 29.10.2013 tarihinden ölkəyi tərk etdiyi ve belirtilen tarihtən sonra ölkəyə girişinə rastlanmadığı ortaya çıkmışdır.

AVK'nın 18.maddesinin birinci fıkrasına görə 30.08.1961 tarihli Vətənsizliğin Azaltılmasına Dair Sözləşmə hüğümləri de diqqəte alınaraq Azərbaycan vətəndaşının dini fəaliyətlərə katılma, mezhep yayma veya dini ayinlər adı altında yabancı bir dövlətdə silahlı çatışmalarda yer alaraq sabit qrup kurup qrupa daxil olan kişiləri de silahlı çatışmaya daxil edərək din eğitimi kisvesi ilə yabancı bir dövlətdə askeri eğitim alma gibi fəaliyətlərdə bulunan kişinin vətəndaşlıqdan çıxartılması yoluna gidilmektedir.

AVKUY'nın 25.maddesinin yedinci fıkrası uyarınca ölkə sınırları içərsində bulunmayan Azərbaycan vətəndaşının yurtdışında dini fəaliyətlərdə yer alması ilə ilgili Dışışleri Bakanlığı, Dövlət Güvenlik Hizmeti ve Dış İstihbarat Hizmeti'nden

²³³ İş № 2(001) -4111/2019,
<https://e-mehkeme.gov.az/signed/ShowEdoc?guid=1c2116e3a06b4a3f9e13323d01700243>,
(01.05.2022).

²³⁴ Giriş-çıkış və qeydiyyat idarələrərarası avtomatlaşdırılmış məlumat-axtarış sistemi (İAMAS).

alınan veya diğer kanıtlar temelinde Devlet Göç Müdürlüğü'nden kişinin Azerbaycan vatandaşlığından çıkartılması ile ilgili işlemlerin başlatılması istenir. Devlet Göç Müdürlüğü toplanmış belgelerle birlikte gerekçeli rapor hazırlayarak Azerbaycan vatandaşı olan kişinin vatandaşlıktan çıkartılması ile ilgili davaya bakılması için mahkemeye dilekçe ile başvuruda bulunur.

Tüm olgular göz önünde bulundurulduğunda mahkeme başvurunun kabul edilmesi gerektiğini ve ülke dışında dini aşırılık yanlı faaliyetlere katılması ile ilgili yeterince sebep olduğundan bahsi geçen Azerbaycan vatandaşının vatandaşlıktan çıkartılması isabetli olur kanısına varmıştır.

Yönetmelikte düzenlenme esasına göre, Azerbaycan vatandaşlığını kazanmak isteyen kişi Cumhurbaşkanı adına yazılmış ve onaylanmış dilekçe anket ile Devlet Göç Müdürlüğü'ne başvuruda bulunabilmektedir. Vatandaşlığını kazanmak, kaybetmek veya yeniden kazanmak isteyen kişi başvuruda bulunarak dosyayı işleme alması için Devlet Göç Müdürlüğü'ne gönderebilmektedir.

İbraz edilmiş dosyayı Devlet Göç Müdürlüğü işleme aldıktan sonra inceleyip rapor vermek için Devlet Güvenlik Hizmeti'ne, Dış İstihbarat Hizmeti'ne ve İçişleri Bakanlığına gönderir. Gönderilmiş dosya incelenip yeniden raporla birlikte Devlet Göç Müdürlüğü'ne iade edilir. Devlet Göç Müdürlüğü hazırladığı yazıyla birlikte dosyayı, Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı bünyesindeki Vatandaşlık İşleri Genel Komisyonu'nda detaylı bir şekilde incelenmek için Azerbaycan Cumhurbaşkanlığına gönderir (AVKUY m.3). Yapılan inceleme sonucunda Komisyonun kabul ettiği kararla Azerbaycan vatandaşlığını kazanma, kaybetme, veya yeniden vatandaşlığa alınma hakkında olan belge Azerbaycan Cumhurbaşkanı tarafından imzalanır (AVKUY m.4).

AVK'nın 15.maddesinin birinci fıkrasında Azerbaycan vatandaşının yemin etmesi ilkesi düzenlenmiştir. Azerbaycan vatandaşlığına kabul edilmiş veya yeniden vatandaşlığa alınmış ve on dört yaşını doldurmuş kişi Azerbaycan devlet diline ve ülkeye sadık olacağına yemin etmektedir (AVK m.15-1/1). Yeminin metni şöyledir:

“Ben, (soyismi, ismi, baba adı) Azerbaycan vatandaşı olarak herhangi bir yabancı devletin vatandaşlığı ile ilgili yükümlülüğüm olmadığına, Azerbaycan Anayasa'sı ve kanunlarına uyacağıma ve Azerbaycan devletine sadakatla hizmet

edeceğime, onun bağımsızlığı, egemenliği ve arazi bütünlüğünü koruyacağıma, halkın örf, adetleri ve kültürüne saygı duyacağıma yemin ederim” (AVK 15-1/2).

Yemin etme, Azerbaycan devlet bayrağı önünde Azerbaycan Anayasası’na el basmakla gerçekleştirilir (AVK m.15-1/3). Yemin eden Azerbaycan vatandaşı yeminin metnini imzalar ve bu belge Devlet Güvenlik Hizmeti idaresinde saklanır.

B. Yeniden Vatandaşlığa Alınma

Vatandaşlığa yeniden alınma genellikle vatandaşlığı kazanma kuralları esas alınmakla ve bazı basitleştirilmiş prosedürlerle gerçekleştirilmektedir.

Yeniden vatandaşlığa alınma Azerbaycan hukukunda *vətəndaşlığın bərpası* şeklinde ifade edilmektedir. Azerbaycan vatandaşlığını herhangi bir nedenle kaybetmiş kişiler *vətəndaşlığın bərpası* yolu ile yeniden kendi vatandaşlığını geri kazanabilmektedirler. AVK’nın 15.maddesinde yeniden vatandaşlığa alınma hükmü düzenlenmiştir.

Bahsi geçen 15.madde uyarınca Azerbaycan vatandaşlığında bulunan veya vatandaşlığına son verilen kişilerin, müracaatı halinde 14.maddenin sekizinci fıkrasında öngörülen şartlar göz önünde bulundurulmak suretiyle Azerbaycan vatandaşlığına yeniden alınabilirler. Sekizinci fıkra gereğince Azerbaycan vatandaşlığına alınmak üzere müracaat eden kişinin, Anayasa ile belirlenen bir takım kıstasların tespit edilmesi halinde vatandaşlık başvurusu reddedilecektir. Bu kıstaslar şu şekilde sıralanabilir:

- Devlet rejimini cebren değiştirmeye çalışma,
- Ülkenin arazi bütünlüğünü bozma eyleminde bulunma,
- Devletin güvenliğini ve toplumsal huzurunu bozmaya yönelik davranışlar sergileme,
- Halkın sağlığı veya manevi değerlerine zarar veren faaliyetlerde bulunma,
- Etnik, din, ve milli ayrımcılığı yayma,
- Terör teşkilatları ile bağlantılı faaliyetlerde bulunma.

15. maddenin birinci fıkrasında belirtildiği üzere önceleri Azerbaycan vatandaşı olmuş veya vatandaşlığına son verilmiş kişinin yeniden vatandaşlığa alınması için son beş yıl süre zarfı içinde Azerbaycan’da yaşaması ve devlet dilini

bilmesi ile ilgili her hangi bir belge sunma zorunluluğu aranmamaktadır. Anlaşıldığı üzere kişi ikamet ettiği yerden bağımsız olarak Azerbaycan vatandaşlığına alınabilmektedir.

Çeşitli nedenlerin yanı sıra demokratik olmayan rejimlerde ülkeden göç eden kişiler için basitleştirilmiş bir şekilde vatandaşlığa yeniden alınma işleminin gerçekleştirilmesine rastlanılmaktadır.

Aliyev yabancı vatandaşla evlenen ve sonradan dul kalan veya boşanması sebebiyle önceki vatandaşlığını kaybeden kadınlar için yeniden vatandaşlığa alınma hususunun öngörülmesi sorunların çözülmesinde önem arz eden etkenlerden biri olacağı kanaatindedir²³⁵.

Eskiden Azerbaycan vatandaşı olmuş veya vatandaşlığını kaybetmiş kişi başvuruda bulunarak Azerbaycan vatandaşlığını yeniden kazanabilir. Bunun için kişi Azerbaycan Cumhurbaşkanı adına yazılmış anket dilekçe ile başvuruda bulunabilir. Dilekçeye dört tane fotoğraf (3x4), nüfus cüzdanının kopyası, sağlık kontrolünden geçtiğini beyan eden belge (eğer başvuruda bulunan kişi yurtdışında değilse bu belge istenmemektedir) ve verilen hizmetin sonucunda belirlenmiş bedelin tutarının vezneye yatırıldığını gösteren makbuz eklenir (AVKUY m.10).

Azerbaycan vatandaşlığına yeniden alınma için başvuruda bulunan kişilerin, Cumhurbaşkanı adına yazılmış dilekçesini ülke arazisinde ikamet edenler için Devlet Göç Müdürlüğü'ne yurt dışında ikamet edenler açısından ise Azerbaycan Cumhuriyeti'nin diplomatik temsilcilik veya konsoloslughuna, eksikliklere yer verilmeyecek şekilde ibraz etmeleri gerekli görülmektedir (AVKUY m.11).

Azerbaycan vatandaşlığına yeniden alınma ile ilgili yurtdışında olan diplomatik temsilcilik veya konsoloslughu gönderilmiş belgeler Azerbaycan Dışişleri Bakanlığına gönderilir (AVKUY m.12).

Devlet Göç Müdürlüğü veya Dışişleri Bakanlığı belgeleri incelemek için Devlet Güvenlik Hizmeti, Dış İstihbarat Hizmeti ve İçişleri Bakanlığına gönderir. Belgeler incelenerek raporla birlikte tekrar geri gönderilir. Devlet Göç Müdürlüğü veya Dışişleri Bakanlığı incelenmiş raporu aldıktan sonra Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı bünyesindeki Vatandaşlık İşleri Genel Komisyonu'nda detaylı bir şekilde incelenmesi için raporu Azerbaycan Cumhurbaşkanı'na gönderir. Eğer

²³⁵ Əliyev, s.101.

yasaklanmış haller tespit edilirse kişinin başvurusu bahsi geçen komisyon tarafından reddedilir (AVKUY m.13).

Yasaklanmış haller şöyle sıralanabilir: Yeniden vatandaşlığa kabul edilme başvurusunda bulunan kişi, Anayasa ile tesbit edilmiş, devlet kuruluşunu zoraki değiştirmeye, devlet güvenliğine, kamusal asayiş bozmaya, halkın sağlığına, maneviyatına zarar verebilecek eylemlerde bulunursa ve ırk, din, dini müstesnalığı yayarsa terör teşkilatı ile bağlantısı varsa kişinin Azerbaycan vatandaşlığını yeniden kazanma ile ilgili müracaatı yetkili devlet organları tarafından inceleme sonrasında başvuru reddedilir. Başvurular ve onun sonucu ile ilgili Devlet Göç Müdürlüğü veya Dışişleri Bakanlığı tarafından yazılı bilgi verilir. Azerbaycan vatandaşlığına yeniden alınma ile ilgili karar Anayasa'nın 109.maddesinin yirminci fıkrası doğrultusunda Azerbaycan Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmektedir.

IV. FAHRİ VATANDAŞLIK YOLU İLE AZERBAYCAN VATANDAŞLIĞININ KAZANILMASI

Dünya genelinde birçok ülkelerde olduğu gibi Azerbaycan Cumhuriyeti'nin mevzuatında da fahri vatandaşlık hususuna rastlanılmaktadır. Kişiyi fahri vatandaşlık yolu ile Azerbaycan vatandaşlığının tanınması 2000 yılında Haydar Aliyev tarafından onaylanan "Fahri Vatandaşlık Hakkında Karar"²³⁶ ile düzenlenmiştir.

Fahri vatandaşlık, Azerbaycan vatandaşı olmayan kişilere verilmektedir. Fahri vatandaşlığa kabul edilen kişinin bu yönde rızasının alınması esas kıstas olarak aranmaktadır. Bahsi geçen kişiyi fahri vatandaşlık verildiği zaman Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı bünyesindeki Vatandaşlık İşleri Genel Komisyonu'nun tavsiyesine ihtiyaç duyulmamaktadır.

Azerbaycan fahri vatandaşlığı dünya toplumuna, Azerbaycan devletine veya halkına özel hizmetlerde bulunmuş kişilere verilmektedir. Fahri vatandaşlığı kazanan kişi Azerbaycan vatandaşlarının sahip olduğu aynı haklara sahiptir. Fahri vatandaşlığı kazanmış kişi Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın özel koruması altındadır.

²³⁶ Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu:315-30.04.2000, <https://e-qanun.az/framework/12>, (25.07.2022).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin icra makamları, fahri vatandaşın kendilerine başvurması halinde kişiye mümkün olan her türlü yardım ve desteği sağlamakla yükümlüdür. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yurt dışında bulunan diplomatik temsilcilikleri ve konsoloslukları fahri vatandaşlara mümkün olan tüm yardım ve desteği sağlamakla yükümlüdür.

2000 yılında merhum Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev Türkiye, Azerbaycan dostluk ve kardeşlik ilişkilerinin gelişmesine ve yaygınlaşmasına büyük katkılarından, Azerbaycan'ın bağımsızlığının güçlendirilmesine ve ulusal sorunların çözümüne özel ilgi ve özenden, Azerbaycan'a olan sadık dostane tavrından dolayı karar imzalanmış ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin fahri vatandaşlığı unvanı Süleyman Demirel'e verilmiştir²³⁷.

V. TÜRK HUKUKU İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Vatandaşlık, geçmişten günümüze kadar hem uluslararası hem de milli hukuk normları vasıtasıyla düzenlenmektedir ve her devlet vatandaşlığın kazanılma ve kaybedilme hususunda önem arz eden kuralları saptamaktadır²³⁸.

Vatandaşlık hukuku ile ilgili düzenlemeler yaparken devletler temel ilkeler yönünden saptanması gereken kurallar doğrultusunda yol çizmektedirler. Hemen hemen her devlette olduğu gibi Türkiye ve Azerbaycan hukukunda da vatandaşlık ile ilgili benzerlik ve farklılık açısından birtakım hususlarla karşılaşmaktayız. Her iki devletin hukuk sisteminde vatandaşlığın kazanılmasının benzer ve farklı yönlerini incelemeye almakta fayda var.

Öncelikle benzer olan esas nitelikler şunlardır:

- Her iki devlette vatandaşlıkla ilgili hususlar hem Anayasa da hem de Vatandaşlık Kanun'u ve onun Uygulama Yönetmeliği'nde düzenlenmiştir.
- Her iki devletin vatandaşlıkla ilgili ele alınan düzenlemelerinde vatandaşlığın türleri; a) asli vatandaşlık, b) sonradan kazanılan vatandaşlık olarak iki gruba ayrılmıştır.

²³⁷ <https://modern.az/az/news/213506/bakinin-fexri-vetendasi-adini-alan-meshurlar-onlari-siz-de-taniyin> , (26.01.2022).

²³⁸ Nazlı Töre, "Değişen Dünyada Vatandaşlık", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:10, 2017, s.579.

- Her iki devletin vatandaşlıkla ilgili saptanan düzenlemelerinde genel ilkeler başlığının bir alt kademesi olan temel prensipler göz önünde bulundurulmuş ve esas alınmıştır.

Benzer yönlerle kısaca değindikten sonra her iki devletin vatandaşlık ile ilgili kabul ettiği kanun ve yönetmelikten yola çıkarak farklılık arz eden kısımları gözden geçirelim. Türk hukukunun vatandaşlıkla ilgili genel olarak kabul ettiği deyimde vatandaşlığı gerçek kişi ve devlet arasında siyasi ve hukuki bağ olarak ele almıştır. Azerbaycan hukukunda ise vatandaşlık hususu şahısların belirlenmiş bir devlete bağlı olmasıyla karşılıklı hak ile yükümlülüklerin kendi bünyesinde barındıran hukuki bağ olarak nitelendirilmiştir. Hak ve yükümlülüklerin bulunması bizzat kanun metninde ele alınmıştır.

Türk hukukunda vatandaşlığın kazanılması genel olarak iki türde incelenmektedir. Asli ve sonradan kazanılan vatandaşlık olarak nitelelendirilen ayrım Azerbaycan hukukunda da benzer şekilde düzenlenmiştir.

Her iki devletin vatandaşlıkla ilgili düzenlediği mevzuat hükümlerinden yola çıkarak farklılık arz eden durumlara bakıldığında ilk olarak vatandaşlığı kazanma yolları 403 sayılı TVK’da nasıldı ona bakalım. Değindiğimiz TVK’da vatandaşlığın kazanılması hali, “kanun yolu ile vatandaşlığın kazanılması”, “yetkili makam kararı ile vatandaşlığın kazanılması”, “seçme hakkı yolu ile vatandaşlığın kazanılması” şeklinde olmakla üç ayrımda düzenlenmekteydi. Nitekim bu hususlar doğumla vatandaşlığa alınma ve sonradan vatandaşlığa alınma gibi iki başka kazanma yoluna işaret etmekteydi ama 5901 sayılı yeni Kanun’da, “kanun yolu ile kazanma” tabiri yerine “doğrudan” “doğum ve doğum yeri” ibareleri eklenmiş, önceki kanunda “nesep ile kazanma” kısmında düzenlenen “evlat edinme” “sonradan kazanma” adı altında tertip edilmiştir²³⁹. Bu husus doğrultusunda yeni TVK’da vatandaşlığın elde edinilmesi “doğumla ve sonradan kazanma” biçiminde düzenlenerek incelenmektedir. Doğumla kazanma hali soybağı veya doğum yeri esasını kapsamaktadır. Türk vatandaşlığının kazanılması halinin diğer grubu olan sonradan kazanma ise “yetkili makam kararı”, “evlat edinme” ve “seçme hakkının kullanılmasıyla” gerçekleştirilmektedir. Yetkili devlet makam kararı ile Türk

²³⁹ Şeniz Anbarlı Bozatay, ”5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’na göre Türk Vatandaşlığının Kazanılması”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:8, Sayı:2, 2010, s.173.

vatandaşlığının elde edilme hali ise dört grup altında düzenlenmiştir. Bu gruplandırma şu şekildedir:

- Türk vatandaşlığının genel olarak kazanılması,
- Türk vatandaşlığının istisnai olarak kazanılması,
- Türk vatandaşlığının yeniden kazanılması,
- Türk vatandaşlığının evlenme yoluyla kazanılması.

Azerbaycan hukukunda vatandaşlığın kazanılması ile ilgili mevzuat hükümleri incelendiği zaman Türk vatandaşlık hukukundan farklılık arz eden kısımlar mevcuttur. Azerbaycan hukukunda vatandaşlıkla ilgili mevzuat derken 30 Eylül 1998 tarihli AVK esas alınacaktır. Kanuna göre vatandaşlığın kazanılma yolu üç gruba ayrılmaktadır:

- Azerbaycan vatandaşlığın aslen kazanılması hali,
- Azerbaycan vatandaşlığının evlat edinilme yolu ile kazanılması hali,
- Azerbaycan vatandaşlığının yetkili makam kararı ile kazanılması hali,

Kanun yolu vatandaşlığın aslen kazanılması kendi içinde ikiye ayrılmakta olup, “soybağı esası”, ve “doğum yeri” esası olarak düzenlenmiştir. Farklılık arz eden husus olarak Azerbaycan hukuku vatandaşlık hükümleri gereğince hem soybağı esası hem de doğum yeri esası asli esas olarak kabul edilmektedir. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak soybağı veya doğum yeri esasının şartlarını taşıyan her birey, Azerbaycan vatandaşlığını kazanma imkanına eşit koşulda sahip olabilmektedirler. Türk hukukunda ise doğum yeri esasının kabul edilmesinin en başlıca sebebi vatansızlığı önlemeye hizmet etmektedir ve bu doğrultuda soybağı esası Türk hukukunda asli esas olarak kabul edilmektedir.

Azerbaycan hukuku vatandaşlık hükümleri gereğince sonradan vatandaşlığın kazanılması evlat edinme ve yetkili devlet makamının kararı ile kazanma şeklinde mümkündür. Azerbaycan vatandaşlık hukuku hükümleri gereğince seçme yolu ile vatandaşlığın elde edilmesi hali benimsenmemiştir. Bilindiği üzere, Türk vatandaşları izin almak ve öngörülen şartları taşımakla istemde bulunma suretiyle sahip oldukları Türk vatandaşlığından çıkabilmektedirler. Kanunun öngördüğü şartlar doğrultusunda Türk vatandaşlığından çıkan anne ve babanın çocukları ergin olmalarından başlayarak üç yıl içinde seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını

kazanabilmektedirler. AVK hükümlerini incelediğimiz zaman seçme hakkını kullanmakla vatandaşlığa alınma yoluna yer verilmemiştir.

Türk vatandaşlık hukukunda evlenme yolu ile vatandaşlığın kazanılması hususu ele alınmış, önem arz eden gerekli noktalara değinilmiştir. Türk vatandaşı ile evlenme yabancı devlet vatandaşına doğrudan Türk vatandaşlığını kazanma hakkı sağlamaz. Fakat yabancı kişi Türk vatandaşı olan kişi ile üç yıldan bu yana evliyse ve evlilik devam ediyorsa Türk vatandaşlığına alınmak için başvuru yapabilmektedir. Azerbaycan hukukunda ise evlenme yolu ile vatandaşlığın kazanılması yolu ayrıca başlık altında düzenlenmemiştir. Yabancı devlet vatandaşı Azerbaycan vatandaşı ile evlenmesi halinde ancak yetkili makama başvuru yapmak yolu ile vatandaşlığa alınabilmektedir.

Yetkili makam kararı ile Azerbaycan vatandaşlığının kazanılmasının iki yolla mümkündür. Bu iki yol; vatandaşlığa genel yoldan alınma ve vatandaşlığa yeniden alınma olarak ikiye ayrılmaktadır.

Türk vatandaşlık hukuku düzenlemelerine bakıldığı zaman Azerbaycan vatandaşlık ile ilgili ele alınan düzenlemelerde istisnai yolla vatandaşlığın kazanılması yoluna rastlamıyoruz. TVK'da istisnai yolla vatandaşlığın kazanılması hali yetkili makam kararı ile vatandaşlığa alınmanın bir çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanun'un 11.maddesinde öngörülen şartlar talep edilmeden yalnızca kamu düzeni ve milli güvenlik yönünden engel oluşturacak bir halinin bulunmaması şartı ile Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancılar istisnai yoldan Türk vatandaşlığına alınma başvurusunda bulunabilmektedirler. 2018 yılında Türk vatandaşlığını istisnai yolla kazanma için talep edilen şartlara yenileri eklenmiştir. Bu şartlardan en yaygın olanı 250.000 Amerikan doları değerinde gayrimenkul satın alma durumudur. 13 Mayıs'ta yapılan değişiklikle bahsi geçen tutar 400.000 Amerikan dolarına çıkartıldı. Özetle, Türk vatandaşlık hukuku düzenlemelerine bakıldığı zaman Azerbaycan vatandaşlık ile ilgili ele alınan düzenlemelerde istisnai yolla vatandaşlığın kazanılması yoluna rastlamıyoruz. Başka bir ifade ile söyleyecek olursak, istisnai yolla vatandaşlık kazanılması durumuna özellikle de yatırım yaparak yabancıların vatandaşlık kazanılmasına yer verilmemesi birtakım sebeplerden kaynaklanmış olabilir. Birtakım sebeplerden kastımız, Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığını kazanabilmek için yabancı devlet vatandaşlarının aşırı ilgisinin

olmaması, ülkenin diğer ülkelere kıyasla sosyal iktisadi yönden zayıf olması, savaşın getirdiği zorunluluklar gibi durumlar göz önünde bulundurulduğunda Kanun'a böyle bir düzenlemenin getirilmesinin şuanki koşullar doğrultusunda güçlük yaratabileceğidir. Dolayısıyla son yıllarda devletin vatandaşlarının sahip olduğu Azerbaycan vatandaşlığından vazgeçerek yabancı devlete vatandaşlık talebinde bulunmalarının ülkenin nüfusundaki dengeyi bozmasını önlemek için en etken yolun yatırım yaparak yabancı devlet vatandaşlarının Azerbaycan vatandaşlığını kazanmasının AVK'ya getirilmesinin sorunu çözmeye yardımcı olabileceği düşüncesi çıkarılabilir.

Her iki devlet açısından fahri vatandaşlık konusunu incelemeye aldığımız zaman Türk hukukunda fahri vatandaşlıkla ilgili genel bir düzenlemeye ve uygulamaya rastlanılmamaktadır. Her ne kadar bu konuda Türk hukukunda genel bir düzenleme ve uygulama bulunmasa da Türk hukukunda da fahri vatandaşlık statüsü verilebilir. Zira bunu engelleyen herhangi bir kanuni düzenleme bulunmamaktadır.

Türk hukukundan farklı olarak Azerbaycan hukukunda ise fahri vatandaşlık ile ilgili genel bir düzenleme ve uygulama bulunmaktadır. Kişiye fahri vatandaşlık yolu ile Azerbaycan vatandaşlığının tanınması 2000 yılında Haydar Aliyev tarafından onaylanan Fahri Vatandaşlık Hakkında Karar ile düzenlenmiştir. Azerbaycan fahri vatandaşlığı dünya toplumuna, Azerbaycan devletine veya halkına özel hizmetlerde bulunmuş kişilere verilmektedir.

Farklılık arz eden noktalardan birisi de çifte vatandaşlık durumu ile ilgilidir. Türk vatandaşlık hukuku, Türk vatandaşlarının Türk vatandaşlığının yanı sıra başka bir devletin vatandaşlığına sahip olması durumunu kabul etmektedir. Şöyle ki Türkiye birden fazla vatandaşlığa izin veren ülkeler sıralamasında yer almaktadır. Türk vatandaşlık mevzuat hükümleri gereğince çifte vatandaş olmak için talep edilen belgeleri sağlayıp ibraz eden kişilerin talepleri incelenerek aynı şahıslar olduklarının saptanması durumunda nüfus aile kütüklerinde özlük dosyasına çok vatandaşlık hususuna sahip olmaları ile ilgili tanımlama yapılmaktadır.

Azerbaycan hukukunda vatandaşlık ile ilgili saptanan hükümler incelendiğinde 2014 yılında AVK'da yapılan değişiklikten önce çifte vatandaşlığa izin verilmesi hali mümkündü. Kanun metnine yapılan değişiklikle, kişinin çifte vatandaşlığı olması (AC vatandaşı olmasının yanı sıra diğer devletin, devletlerin

vatandaşı olması) ve kişinin yabancı devletin vatandaşlığına mensubiyeti, Azərbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası anlaşmalarda belirlenmiş veya Anayasası'nın 109.maddesinin otuz ikinci fıkrasına uygun olarak çözümlenmesi durumu istisna olmakla tanınmamaktadır şeklinde düzenleme getirildi (AVK m.10/1).

30 Mayıs 2014 tarihinde AVK'ya yapılan değişiklikle işbu Kanun'un 10.maddesinin ikinci fıkrası²⁴⁰ ile 18.maddesinin birinci fıkrası²⁴¹ uyarınca bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce başka bir devletin vatandaşlığını kazanmış kişiler hakkında uygulanmamaktadır.

2014 yılı öncesinde ortaya çıkan çifte vatandaşlık hususlarında kişilerin hak ve yükümlülüklerinin kullanılması sırasında ortaya çıkan sorunların nasıl çözüleceği veya nasıl çözüme kavuşturulacağı oldukça önem arz etmektedir. Çifte vatandaşlığa sahip olan Azərbaycan Cumhuriyeti vatandaşının askerlik hizmeti ile ilgili yükümlülükleri ve bu yönde sorunların çözüme kavuşturulması yollarını incelemekte fayda vardır.Uzun zamandır yurt dışında yaşamakta olan Azərbaycan vatandaşı 2004 yılında on sekiz yaşında Azərbaycan'dan ayrılmış 2009 yılında yabancı ülkenin vatandaşlığını kazanmıştır. Bahsi geçen kişi Azərbaycan'a tatil için gelmeyi planlamış, ancak Azərbaycan'da askere alınıp alınmayacağı konusunda tereddütte kalmıştır. Bu gibi durumlarda kişinin askeri yükümlülüğünü nasıl yerine getireceği ile ilgili önem arz eden hususlar vardır. Bilindiği üzere 2014 yılına kadar çifte vatandaşlığı olan kişilerin de Azərbaycan devletine karşı belirli yükümlülükleri bulunmaktadır. Azərbaycan Anayasası'nın 76.maddesine göre vatanı savunmak her bir vatandaşın borcudur.Kanunla belirlenmiş şekilde vatandaşlar askeri hizmetde bulunurlar.

Askeri Hizmet ve Askeri Görev²⁴² (Hərbi Xidmət və Hərbi Vəzifə) hakkında Kanun'un 12.maddesine göre ise yabancı bir devletin vatandaşlığını kazanmış, ancak Azərbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığı sona ermemiş olan askere çağırılan kişiler, genel gerekçelerle aktif askerlik hizmetine çağırılmaktadırlar. Askerlik hizmetinden

²⁴⁰ Yabancı bir devletin vatandaşlığını kazanmış olan Azərbaycan Cumhuriyeti'ni vatandaşı bir ay içinde ilgili yürütme makamına yazılı olarak bildirmek zorundadır.

²⁴¹ Azərbaycan Cumhuriyeti vatandaşının gönüllü olarak başka bir devletin vatandaşlığını kazanması.

²⁴² Azərbaycan Qəzeti:274-IVQ-11.02.2012, <https://e-qanun.az/framework/23021>, (21.07.2022).

muafiyet ancak geçerli sebepler varsa gerçekleşebilir. Kişinin hapsedilmiş olması ve sağlığın yerinde olmaması geçerli sebep olarak nitelendirilmektedir.

Bahsi geçen Kanun'un 12.maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca vatandaşların askerliğe çağırılması ile ilgili yürütme makamı vatandaşların askere alınmasına ilişkin kararının yürürlüğe girmesinden sonra aktif askerlik hizmeti yapmayan, aktif askerlik hizmeti için zorunlu askerliği erteleme hakkına sahip olmayan veya aktif askerlik hizmetinden muaf olmayan askerlerin ikamet yeri veya mahallinde kaydı olup da kaydı yapılmayan askerlerin, ikamet yerindeki ilgili yürütme dairesine gelmeleri gerekmektedir.

Azerbaycan Ceza Kanunu'nun²⁴³ 321.maddesinde kişilerin askerlik hizmeti için bir sonraki çağrıya katılma gibi yükümlülükler belirlenmiştir. Bahsi geçen Askerlik Hizmet ve Askeri Görev Kanun 23 aralık 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu nedenle Ceza Kanunu'nun ilgili normu o tarihe kadar çağrıya gelmemiş kişiler için geçerli olacaktır.Yani bu tarihten önce yurt dışına çıkan kişi ile ilgili kovuşturma yapılmayacaktır.

Dolayısıyla, bahsettiğimiz kişi 2004 yılında ülkeden ayrıldığı ve 2009 yılında yabancı devlet vatandaşlığını kazandığı için Askeri Hizmet ve Askeri Görev hakkında Kanun da 2011 tarihinde yürürlüğe girdiği için yabancı ülke vatandaşlığını kazanıp yabancı ülkede askerlik hizmetini yerine getiren kişi Azerbaycan'a geldiği zaman bu sorumluluktan muaf tutulacaktır. Kişi için herhangi bir cezai yaptırım uygulanması söz konusu olmayacaktır.

Geçen zaman dilimi içerisinde ülkenin karşılaştığı göç sorunları, hangi ülkenin hukuk kurallarının uygulanmasının daha doğru olacağı, siyasi ve demografik haller göz önünde bulundurulduğunda devlete zarar gelir düşüncesiyle, çifte vatandaşlık durumu Azerbaycan hukukunda artık kabul edilmemektedir.

²⁴³ 390.010.000-01.09.2000, <https://www.e-qanun.az/framework/46947> ,(21.07.2022).

SONUÇ

Devletler düzenlediği iç hukuk kuralları aracılığıyla, vatandaşlık bağı ile devlete bağlılığı bulunan kişilere hak ve yükümlülükler sağlama gereği duymaktadırlar. Devlet kendisini oluşturan insan topluluğunun haklarını gözetmek ve onlara daha iyi hukuki koruma araçlarını sağlamakla görevlidir.

Araştırmada Türk ve Azerbaycan hukukunda vatandaşlığın kazanılmasında her iki devletin hukuk kuralları detaylı bir şekilde incelemeye alınmıştır. Vatandaşlığın kazanılma yolları incelenirken yürürlükte bulunan Türk Vatandaşlığı Kanunu ve Uygulama Yönetmeliği ile Azerbaycan Vatandaşlık Kanunu ve Uygulama Yönetmeliği'ndeki hususlara değinilmiştir.

Türk hukukuna göre vatandaşlık gerçek kişi ile devlet arasında hukuki ve siyasi bağ olarak ele alınmaktadır. 5901 sayılı TVK'nın 3.maddesine göre Türk vatandaşı, Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağı ile bağlanan kişiyi ifade etmektedir.

Kanuna göre Türk vatandaşlığına alınma doğumla veya sonradan kazanılma olarak iki grupta incelenmektedir. Doğumla kazanılma “soybağı ve doğum yeri” esasına göre kazanma olarak düzenlenmiştir. Değindiğimiz hususlardan yola çıkarak Türk vatandaşlık hukuku, soybağı esasını asli esas olarak kabul etmektedir ve doğum yeri esasının kabul edilmesinde de asıl amaç vatansızlığın önlenmesine yöneliktir. Türk vatandaşlığına sonradan alınma ise kişinin aslen kazandığı vatandaşlıktan farklı olarak başka hukuki nedenlerle kazanılma halidir. Sonradan Türk vatandaşlığının kazanılması “yetkili makam kararı” veya “evlat edinme” ya da “seçme hakkının kullanılmasıyla” gerçekleştirilmektedir. “Yetkili makam kararı” ile kazanma da dört başlık halinde düzenlenerek Türk vatandaşlığının kazanılması TVK ve ilgili Uygulama Yönetmeliği'nde tespit edilmiştir. Şu şekilde sıralanabilir:

- Türk vatandaşlığının genel olarak kazanılması,
- Türk vatandaşlığının istisnai olarak kazanılması,
- Türk vatandaşlığının yeniden kazanılması,
- Türk vatandaşlığının evlenme yoluyla kazanılması.

Evlat edinme yolu ile Türk vatandaşlığının sonradan kazanılması kapsamlı bir şekilde kanunda düzenlenmiştir. TVK'ya göre ergin olmayan ve milli güvenlik ile kamu düzeni bakımından engel teşkil eden hali bulunmayan kişi, Türk vatandaşı tarafından evlat edinilmesi durumunda yetkili makamın karar tarihinden başlayarak Türk vatandaşlığını kazanabilmektedir.

Seçme yolu ile Türk vatandaşlığının kazanılması da sonradan Türk vatandaşlığını kazanma yoludur. Bahsedilen kazanma yolunda kanuni şartlara sahip olan kişinin bu yönde iradesini belli etmekle beyanda bulunması yeterli olmaktadır. Şöyle ki başvuruda bulunan kişinin irade beyanı esas alınarak başka bir makamın iradesine ihtiyaç duyulmamaktadır.

Azerbaycan hukukunda vatandaşlık, gerçek kişilerin bir devlete mensup olmasıyla karşılıklı hak ve yükümlülüklerin esas alındığı siyasi ve hukuki bağ olarak nitelendirilmiştir. 30 Eylül 1998 tarihli AVK'ya göre vatandaşlığın kazanılma yolları 3 gruba ayrılmaktadır:

- Aslen vatandaşlığın kazanılması ,
- Evlat edinme yolu ile vatandaşlığın kazanılması,
- Yetkili makam kararı ile vatandaşlığın kazanılması.

Kanun yolu vatandaşlığın aslen kazanılması iki gruba ayrılarak soybağı ve doğum yeri esası olarak düzenlenmiştir. Azerbaycan hukuku vatandaşlık hükümleri gereğince hem soybağı hem de doğum yeri esası asli esas olarak ele alınmaktadır. Bahsettiğimiz husus doğrultusunda soybağı veya doğum yeri esasının şartlarını taşıyan her birey Azerbaycan vatandaşlığını kazanma imkanına eşit koşulda sahip olabilmektedirler.

Azerbaycan hukuku vatandaşlık hükümleri uyarınca sonradan vatandaşlığın kazanılması “evlat edinme” ve “yetkili makam kararı ile kazanma”, şeklinde düzenlenmiştir. Evlenme yolu ile vatandaşlığın kazanılması yolu ayrı başlık altında ele alınmamıştır. Bunun yanı sıra Azerbaycan vatandaşlık hukuk sisteminde seçme yolu ile vatandaşlığın kazanılması hali seçeneğine yer verilmemiştir.

Yetkili makam kararı ile Azerbaycan vatandaşlığının kazanılmasının iki yolla mümkündür. Bu iki yol; vatandaşlığa genel yoldan alınma ve vatandaşlığa yeniden alınma olarak iki yere ayrılmaktadır. Türk vatandaşlık hukuku düzenlemelerine baktığımız zaman Azerbaycan vatandaşlık ile ilgili ele alınan düzenlemelerde istisnai

yolla vatandaşlığın kazanılması yoluna rastlamıyoruz. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak Azerbaycan vatandaşlık hukukunda istisnai yoldan vatandaşlığın kazanılması yolu kabul edilmemiştir.

Devletin düzenlediği vatandaşlık hukuku kuralları bireye daha faydalı bir düzeyde, olumsuzluklarla karşılaşmadan milli güvenlik ve kamu düzenine aykırı davranışta bulunmaktan ve vatandaşlığını kabul ettiği devletin zararına olabilecek her türlü eylemlerden kaçınmayı kendine borç bilmelidir. İncelemeye alınan her iki devletin vatandaşlık hukuk kurallarını ve düzenlemelerini gözden geçirdiğimiz zaman, Azerbaycan vatandaşlık hukuk kuralları yabancı vatandaşlık hukuk doktrini göz önünde bulundurulmakla daha kapsamlı bir biçimde ele alınmalı ve mevcut olan hukuki boşlukta karşılaşılan sorunlar çözüme kavuşturulmalıdır. Bunun için Azerbaycan vatandaşlık mevzuatında, vatandaşlık kanunu ve onun uygulama yönetmeliği ile en önemli hususlardan biri olan çifte vatandaşlık durumu hususunda ele alınan kısımlar yeniden incelemeye tabi tutularak devletin vatandaşlığını kazanmak isteyen bireylere bir takım kolaylıklar sağlanması açısından daha kapsamlı şartlar oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

Ağayeva, Vəfa. **Müasir Beynəlxalq Hüquqda Diplomatik Müdafiə**, Doktorluq Dissertasiyası, Bakı, 2005.

Alekberov, Elnur. **Türk ve Azerbaycan Hukukunda Vatandaşlığın Kazanılması**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.

Aslan, Cahit. **Birey-Toplum-Devlet (Etnisite)**, Karahan Yayınları, Adana, 2004.

Aybay, Rona. **Yurttaşlık Hukuku**, A.Ü.S.B.F Basım ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara,1982.

Aybay, Rona. **Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

Aybay, Rona ve Nimet Özbek.**Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 2015.

Aygül, Musa. “Evlat Edinme Yolu İle Vatandaşlığın Kaybedilmesi ve Kazanılması”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt:0, Sayı:99, 2012, ss.45-80.

Aykaç, Alper Can. “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt:0, Sayı:77, 2008, ss.359-383.

Bağdatlı, Selahattin. **Hukuk Sözlüğü**, Derin Yayınları, İstanbul, 2012.

Baygın, Cem. “Kan Bağına Dayanan Soybağı”, **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1-4, 2002, ss.255-284.

Bilge, Özge. “Vatandaşlık Kavramı ve Vatandaşlık Hukukunu Etkileyen Faktörler Hakkında Değerlendirme”,**Güvenlik Çalışmaları Dergisi**, Cilt.22, Sayı:1, 2020, ss.129-150.

Bozatay, Şeniz Anbarlı. “5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’na göre Türk Vatandaşlığının Kazanılması”,**Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt:8, Sayı:2, 2010, ss.169-182.

Cəfərov, İlqar. **Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına Şərh**, Hüquq Ədəbiyyatı Nəşrləri, Bakı, 2010.

Çelik, Neşe Baran. “Güncel Gelişmeler Işığında Türk Vatandaşlığının İstisnai Haller Kapsamında Kazanılması”,**Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt:0, Sayı:130, 2017, ss.357-418.

Derek, Heater.**Yurttaşlığın Kısa Tarihi**, çev.Meral Delikara Üst, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2007.

Dəmirçiyeva, Məhəbbət. **Azərbaycan Respublikasının Ailə Hüququ**, Qanun Nəşriyyatı, Bakı, 2008.

Doğan,Vahit. **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, 5.Baskı, Ankara, 2005.

Doğan,Vahit. **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, 7.Baskı, Ankara, 2007.

Doğan,Vahit. **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Savaş Yayın Evi, Güncellenmiş 5. Baskı, Ankara, 2017.

Doğan, Vahit ve Hasan Odabaşı. **Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara,2004.

Doğan,Vahit, Feriha Bilge Tanrıbilir ve Banu Şit.**Türk Vatandaşlığı Kanun Tasarısı Sempozyumu**, Seçkin Yayıncılık, Ankara,2018.

Doğan, İlyas. **Devletler Hukuku**, Astana Yayınları, Genişletilmiş 2.Baskı, Ankara, 2013.

Dolunay, Ayhan. “Vatandaşlık Hukuku Temel İlkelerinin Türk Hukuku ve Kıbrıs Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”,**Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt:0, Sayı: 122, 2016, ss.370-416.

Düzenli, Kubilay. **Yurttaşlığın Tarihsel Dönüşümü ve Türkiye’de Yurttaşlık**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020.

Ekşi, Nuray.**Vatandaşlık Hukuku ve Yabancılar Hukukuna İlişkin Seçilmiş Mahkeme Kararları**, Beta Basım, 3.Bası, İstanbul, 2016.

Erdem, Bahadır.**Türk Vatandaşlık Hukuku**, Beta Yayıncılık, 5.Bası, İstanbul, 2016.

Erten, Rıfat. “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı’nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirme”, **Ankara Barosu Dergisi**, Cilt:4, Sayı:12, 2008, ss.36-61.

Əsgərov, Ziyafət. **Konstitusiyə Hukuku**, Bakı Universiteti Nəşriyyatı, Bakı, 2011.

Əsgərov, Ziyafet, Elşad Nəsirov, Mübariz İsmayılov ve Hamiz Məmmədov.

Azərbaycan Dövlət və Hüququnun Əsasları, Qapp-poligraf Nəşriyyatı, Bakı, 2003.

Əliyev, Sahil. **Azərbaycan Respublikasının Vətəndaşlıq Haqqında Qanunvericiliyi və Beynəlxalq Hüquq** ,Doktorluq Dissertasiyası, Bakı, 2009.

Güngör, Gülin. **Tabiiyet Hukuku**, Yetkin Yayınları, 5.Baskı, Ankara, 2017.

Hüseynov, Lətif. **Beynəlxalq Hüquq**, Qanun Nəşriyyatı, 2.Nəşr, Bakı, 2012.

Xuduoğlu, Şahbaz. **Vətəndaşlıq və Migrasiya Hakkında Normatif-Hüquqi Sənədlər Toplusu**, Qanun Nəşriyyatı, Bakı, 2008.

Karademir, Ebru. “Türk Hukukunda Çifte ve Çok Vatandaşlıktan Kaynaklanan Sorunlar”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:20, Sayı:1, 2008, ss.239-264.

Keyman, Fuat. **Türkiye’de Çokkültürlü Anayasal Vatandaşlık, Vatandaşlığın Dönüşümü Üyelikten Haklara**, Metis Yayınları, İstanbul, 2012.

Quliyev, Aqşin. **Hüquq Ensiklopediyası**, Qanun Nəşriyyatı, Bakı, 2007.

Nomer, Ergin. **Vatandaşlık Hukuku Dersleri**, Fakülteler Matbaası, 5.Bası, İstanbul, 1982.

Nomer, Ergin. **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Filiz Kitabevi, 19.Baskı, İstanbul, 2012.

Nomer, Ergin. **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Filiz Kitabevi, 22.Baskı, İstanbul, 2016.

Orucov, Etibar. **Ailə Qanunvericiliği ve Onun Tətbiqi**, Çınar-çap Nəşriyyatı, Bakı, 2004.

Özkan, Işıl ve Uğur Tütüncübaşı. “Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:57, Sayı:3, 2018, ss.599-634.

Öztürk, Necla, Güven Yazar. “Türk Vatandaşlığının Evlat Edinilme Yoluyla Kazanılması”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, 2020, ss.18-26.

Polat, Ezgi Güzel. “Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı”, **Ankara Barosu Dergisi**, Cilt:3, Sayı:3, 2011, ss.128-157.

Polat, Ezgi Güzel. **Anayasal Vatandaşlık**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

Schrijer, Bilge Bingöl. “Vatandaşlık Hakkının Kapsamı ve Egemenlik İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:22, Sayı:1, 2018, ss.199-265.

Seferov, Rehman, Adalet İbadov. “Ermenistan’ın Karabağ’ı İşgal Süreci ve Sonrasında Azerbaycan’da Yaşanan Zorunlu Göçler ve Sorunları”, **Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Dergisi**, Cilt:0, Sayı:18, 2007, ss.159-173.

Tanrıbilir, Feriha Bilge. “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni”, **Prof.Dr.Ergin Nomer’e Armağan**, Sayı:2, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.

Topuzkanamış, Şafak Evran. **Türk Hukukunda Anayasal Gelişmeler Işığında Vatandaşlık**, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2013.

Töre, Nazlı. “Değişen Dünyada Vatandaşlık”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:10, 2017, ss.553-595.

Turan, Turgut ve Feriha Bilge Tanrıbilir, **Vatandaşlık Hukuku**, Yetkin Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2017.

Unat, İlhan. **Nottebohm Kararı ve Tabiiyetin Gerçekliği İlkesi**, Sevinç Matbaası, Ankara,2006.

EKLER

EK 1: Azərbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın Vatandaşlıkla İlgili Hükümleri

Madde 28. Özgürlük hakkı

III. Yasal bir şekilde Azərbaycan'da bulunan herkes, serbest dolaşabilir, kendine ikamet yeri seçebilir ve Azərbaycan toprakları dışına çıkabilir.

IV. Azərbaycan vatandaşları diledikleri zaman engelsiz bir şekilde kendi ülkelerine dönme hakkına sahiptirler.

Madde 52. Vatandaşlık hakkı

Azərbaycan devletine mensup olan, onunla siyasi ve hukuki bağlılığının bulunmasının yanı sıra karşılıklı hak ve yükümlülükleri olan kişi Azərbaycan Cumhuriyeti vatandaşı sayılmaktadır. Azərbaycan sınırları içinde veya Azərbaycan vatandaşlarından doğan kişi Azərbaycan Cumhuriyeti vatandaşıdır. Ebeveynlerinden biri Azərbaycan vatandaşı olan kişi Azərbaycan Cumhuriyeti vatandaşıdır.

Madde 53. Vatandaşlık hukukunun teminatı

I. Azərbaycan vatandaşı hiçbir durumda Azərbaycan vatandaşlığından mahrum edilemez.

II. Azərbaycan vatandaşı hiçbir durumda Azərbaycan'dan gönderilemez veya yabancı devlete verilemez.

III. Azərbaycan sınırları dışında geçici veya daimi yaşayan Azərbaycan vatandaşlarının hukuki savunmasına teminat verir ve onlara hamilik eder.

EK 2: Azərbaycan Vətəndaşlıq Kanunu

Madde 1. Vətəndaşlıq hakki

Azərbaycan dövlətinə mənsub olan, onunla siyasi və hüquqi bağlılığının bulunmasının yanı sıra qarşılıqlı hak və yükümlülükleri olan kişi Azərbaycan Cümhuriyyəti vətəndaşı sayılmaktadır. Azərbaycan sınırları içərsində və ya Azərbaycan vətəndaşlarından doğan kişi Azərbaycan Cümhuriyyəti vətəndaşıdır. Ebeveynlərindən biri Azərbaycan vətəndaşı olan kişi Azərbaycan Cümhuriyyəti vətəndaşıdır.

Madde 2. Vətəndaşlıq hakının teminatı

Azərbaycan Anayasası'nın 53.maddəsi birinci fıkrasına görə Azərbaycan vətəndaşı heçbir durumda Azərbaycan vətəndaşlığından məhrum edilemez.

Azərbaycan Anayasası'nın 53.maddəsinin ikinci fıkrasına görə, Azərbaycan vətəndaşı heçbir durumda Azərbaycandan göndəriləmez və ya yabanc dövlətə verilemez.

Azərbaycan Anayasası'nın 53.maddəsinin üçüncü fıkrasına görə, Azərbaycan sınırları dışında geçici və ya daimi yaşayan Azərbaycan vətəndaşlarının hüquqi savunmasına teminat verir və onlara hamilik eder.

Vətəndaşlıq hakının sağlanması için Azərbaycan dövləti, kurum və yetkili organları Azərbaycan vətəndaşlarına qarşı sorumludur.

Madde 3. Eşit vətəndaşlıq

Azərbaycan vətəndaşlığı edinim şəkline baxılmaksızın herkes için eşittir.

Azərbaycan vətəndaşlarının hak, hürriyyət və yükümlülükleri onların kökeni, ırkı, dini, mezhebi, cinsi, eğitimi, dili, ikamet ettiği yer və orada kalma süresi və diğer durumlara baxılmaksızın herkes için eşittir.

Madde 4. Azərbaycan vətəndaşlıq mevzuatı

Azərbaycan Cümhuriyyəti'nin vətəndaşlığı ilə ilgili mevzuat Azərbaycan Anayasa'sı, bu Kanun və Azərbaycan Cümhuriyyəti'nde yürürlükdə ilgili mevzuat düzenlemelerinden oluşmaktadır.

Madde 5. Azərbaycan vətəndaşlığına mənsub olma hususu

Aşağıda belirtilen kişiler Azərbaycan vətəndaşı olarak kabul edilir

- 1) Vətəndaşlık kanunu yürürlüğe girdiği tarihe kadar ülke arazisinde daimi ikamet yeri kaydının olması hakkına sahip olanlar, keza Azərbaycan vətəndaşlığında bulunan kişiler,
- 2) 1 Ocak 1992 tarihine kadarki zaman dilimi içerisinde ülke arazisinde daimi ikamet kaydı bulunan ancak Azərbaycan veya başka bir devletin vətəndaşlığına sahip olması kaydına rastlanmayan kişiler,
- 3) Karabağ sorunu nedeniyle 1 Ocak 1988 tarihinden 1 Ocak 1992 tarihi aralığına kadar Azərbaycan arazisine göç edip yerleşen göçmenler
- 4) Vətəndaşlık Kanunun belirlediği kriterlere uygun olan ve öngörülen şartlara haiz olup Azərbaycan vətəndaşlığını kazanmış kişiler.

1 Ocak 1992 tarihine kadarki zaman dilimi içerisinde ülke arazisinde daimi ikamet kaydı bulunan, ancak Azərbaycan veya başka bir devletin vətəndaşlığına sahip olması kaydına rastlanmayan kişiler, bahsi geçen kanunun yürürlük tarihinden başlayarak bir sene zaman süresi zarfında vətəndaşlığa alınabilmek için dilekçe ile müracaat etmeleri durumunda Azərbaycan vətəndaşlığına alınabilirler.

Karabağ sorunu nedeniyle 1 Ocak 1988 tarihinden 1 Ocak 1992 tarihi aralığına kadar Azərbaycan arazisine göç edip yerleşen göçmenlere, terk ettikleri devletlere tekrar geri dönme hakkı tanınmıştır. Bu kişilere zorunlu göçmenler için Azərbaycan mevzuat hükümlerinde öngörülmüş muafiyetler herhangi bir koşula gerek kalmadan uygulanır.

Kişinin Azərbaycan vətəndaşlığına bağlılığı ilgili yürütme makamı tarafından belirlenir. Kişinin Azərbaycan vətəndaşlığını belirleme proseduru ise, ilgili yürütme makamı tarafından onaylanır.

Madde 6. Azərbaycan vətəndaşlığını təyit edən belgeler

Azərbaycan vətəndaşlığını təyit edən belgeler:

1. Azərbaycan vətəndaşının nüfus cüzdanı;
2. 15 yaşından küçük Azərbaycan vətəndaşının kişisel kimlik kartı;
3. Azərbaycan vətəndaşının pasaportu;

Madde 7. Evlenme veya boşanma durumlarında vatandaşlığın korunması

Azerbaycan vatandaşlığına sahip olan erkek veya kadının yabancı veya vatandaşlığı olmayan bir kişiyle evlenmesi veya nikahı sona erdirmesi halinde karı veya kocanın vatandaşlığında herhangi bir değişikliğe neden olmamaktadır.

Kocanın (karının) vatandaşlığını değiştirmesi karının (kocanın) vatandaşlığında değişikliğe sebep olmamaktadır.

Madde 8. Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışında ikamet eden kişilerin Azerbaycan vatandaşlığının muhafazası durumu

Azerbaycan vatandaşının yabancı bir devlette ikamet etmesi onun vatandaşlığının sona erdirmesine sebebiyet teşkil etmemektedir.

Madde 9. Azerbaycan'ının sınırları dışında ikamet eden Azerbaycan vatandaşlarının Azerbaycan devleti tarafından savunulması

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin devlet kurumları, yabancı ülkelerdeki diplomatik temsilcilik ve konsoloslukları ve uluslararası kuruluşlar ile bunların görevlileri Azerbaycan'ının sınırları dışında ikamet eden vatandaşlarının Azerbaycanın taraf olduğu uluslararası hukuk anlaşmalarına ve yabancı devletin mevzuatına, vatandaşı ikamet ettiği devletle akedilen anlaşmaya ve bunun yanı sıra teamüllüre uygun olmak şartıyla kendilerine tanınan tüm haklardan tam olarak yararlanmalarını sağlamak için önlemler almak, kanunen kendilerine verilen hak ve menfaatlerini madde uyarınca korumak, gereken durumlarda ise Azerbaycan vatandaşlarının ihlal edilen haklarının temin edilip eski haline getirilmesi için tedbir almakla yükümlüdür.

Madde 10. Azerbaycan vatandaşının yabancı devlet vatandaşlığına mensup olmasının tanınmaması

Azerbaycan vatandaşı olan kişinin çifte vatandaşlığı (Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olmasının yanı sıra diğer devletin (devletlerin) vatandaşı olması halinde kişinin yabancı devletin vatandaşlığına mensubiyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası anlaşmalarında belirlenmiş veya Anayasa'nın

109.maddesinin otuz ikinci fıkrasına uygun olarak çözümlenmesi durumu istisna olmakla, tanınmaz.

Yabancı devlet vatandaşlığını kabul etmiş Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı, bir ay süre içinde yetkili devlet makamlarına yazılı bildirimde bulunmaları gerekir.

Madde 11. Azerbaycan vatandaşlığının kazanılmasının esasları

Kişi aşağıdaki belirtilen durumlarda Azerbaycan vatandaşlığını kazanır:

- 1.Azerbaycan'da doğmuş (bu Kanunu'nun 12.maddesinin birinci ve ikinci fıkralarında belirtilen durumlar hariç) veya Azerbaycan vatandaşından doğma durumunda;
2. Azerbaycan vatandaşlığına alınma durumunda;
- 3.Azerbaycan'nın uluslararası anlaşmalarında yer alan gerekçelerin sağlanması durumunda;
4. Bu Kanun'da belirtilen diğer durumlarda.

Madde 12. Yabancıların ve vatansız kişilerin çocuklarının vatandaşlığı

Azerbaycan topraklarında doğan ve her iki ebeveyni yabancı olan çocuk Azerbaycan vatandaşı sayılmaz.

Azerbaycan topraklarında doğan ve ebeveynlerinden biri yabancı, diğeri ise vatansız olan çocuk Azerbaycan vatandaşı sayılmaz

Azerbaycan torpaklarında doğan ve her iki ebeveyni vatansız olan çocuk Azerbaycan vatandaşıdır.

Madde 13. Ebeveynleri belli olmayan çocukların vatandaşlığı

Azerbaycan topraklarında olan, her iki ebeveyni belli olmayan çocuk Azerbaycan vatandaşıdır.

Madde 14. Azerbaycan vatandaşlığına kabul

Azerbaycan sınırları içinde son beş yılı ikamet eden, yasal gelir kaynağı olan Azerbaycan Anayasa'sı ve kanunlarına uymakla yükümlü olan ve Azerbaycan devlet dilini bildiğine dair belge sunan yabancı ve vatansız kişi ırkı, milliyeti, cinsi, eğitimi,

siyasi ve dini inançları ne olursa olsun bu Kanun'a uygun olarak kendi yaptığı başvuru üzerine Azerbaycan vatandaşlığına kabul edilebilir.

Yabancınn veya vatansız kişinin Azerbaycan topraklarında daimi ikamet süresi, kendisine mevzuata uygun olarak daimi ikamet izni veya mülteci statüsü verildiği tarihinden itibaren hesaplanır.

Azerbaycan topraklarında daimi ikamet süresi, kişi yıl içinde üç ayı geçmeyen bir süre için Azerbaycan topraklarını terk ederse, kesintisiz olarak kabul edilir.

Azerbaycan'nın taraf olduğu uluslararası anlaşmaların öngördüğü hallerde eski SSCB vatandaşının pasaportu veya pasaport yerine geçen belge esasında 1 Ocak 2006 tarihine kadar Azerbaycan'a gelerek burada daimi ikamet eden, herhangi bir devletin vatandaşlığına sahip olmayan ve geçerli kimlik belgeleri bulunmayan bir kişinin, herhangi bir devletin vatandaşlığına mensup olmadığı ve Azerbaycan'da daimi olarak ikamet etmesi mahkame tarafından belirlenir. Bahsedilen bu husus sahip oldukları devletin vatandaşlığından kendi isteği çıkan kişiler hakkında uygulanır.

Aşağıdaki belirtilen durumlarda yabancılar ve vatansız kişiler bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen süre dikkate alınmaksızın Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığına alınabilirler.

- 1) Kişinin bilim, teknoloji, kültür veya spor alanında yüksek başarısı oldukça;
- 2) Kişinin Azerbaycan Cumhuriyeti için özel anlam taşıdığı istisani durumlar varsa;
- 3) Bazı müstesna hallerde;

Bahsedilen bu gibi durumlarda Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yabancıya veya vatansız kişiye vatandaşlık verilmesinin uygunluğu, ilgili yürütme makamı tarafından kanıtlanmalıdır.

Azerbaycan Cumhuriyeti için özel hizmetleri kişi bahsi geçen maddenin birinci fıkrasında belirtilen koşullar dikkate alınmaksızın Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığına alınır.

Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığına kabul edilmek için başvuruda bulunan kişi devlet rejimini cebren değiştirmeye çalışırsa, ülkenin arazi bütünlüğünü

bozma eyleminde bulunursa, devletin güvenliğini ve toplumsal huzurunu bozmaya yönelik davranışlar sergilerse, halkın sağığı veya manevi değerklerine zarar veren faaliyetlerde bulunsa, etnik, din ve milli ayrımcılığı yayarsa, terör teşkilatları ile bağlantılı faaliyetlerde bulursakişinin vatandaşlık başvurusu reddedilir.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin vatandaşlığının kazanılması kararı, Azerbaycan Anayasası'nın 109.maddesinin yirminci fıkrasına uygun olarak alınır.

Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığına kabul edilmek için başvuruda bulunan kişı ilgili, Azerbaycan Cumhuriyeti mevzuatında öngörölen şekilde ve tutarda devletin öngördüğü harç bedelini ödemekle yükümlüdür.

Madde 15.Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığının yeniden kazanılması

Daha önce Azerbaycan vatandaşı olan veya Azerbaycan vatandaşlığı sona erdirilen kişinin başvurusu üzerine bu kişinin Kanunun 14.maddenin sekizinci fıkrasında sıralanan sınırlamalar dikkate alınarak Azerbaycan vatandaşlığına yeniden alınabilir.

Azerbaycan vatandaşlığına yeniden alınmak için başvuruda bulunan kişinin devlete ödeyeceğı harçın miktarı Devlet Harçları Hakkında Kanun'la düzenlenir.

Azerbaycan vatandaşlığının yeniden kazanılması kararı, Azerbaycan Anayasası'nın 109.maddesinin yirminci fıkrasına uygun olarak alınır.

Madde 16. Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığının sona emesi için gerekçeler

Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığı aşağıdaki durumlarda sonlandırılır:

- 1) Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkma sonucunda;
- 2) Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlığını kaybetme sonucunda;
- 3) Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası anlaşmalarında öngörölen gerekçeler varsa;
- 4) Bu kanunun öngördüğü başka sebepler varsa.

Madde 17. Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşlığından çıxma

Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşlığından çıxma, bu kanunla belirlənən usule uyğun olaraq kişinin talebi üzərinə gerçəkləşdirilir.

Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşlığından çıkmak üçün başvuruda bulunan kişinin, devletin öngördüğü hususlarda icra edilmeyen yükümlülükleri varsa veya gerçək veya tüzel kişilərə yönelik mülkiyyət yükümlülüklerinin icra edilməməsi durumunda, vətəndaşlıqdan çıxma başvurusu rəddedilir.

Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşlığından çıkmak üçün dilekçe ilə başvuruda bulunan kişi ceza davasında sanık olaraq yer almışsa veya kanuni olaraq yürürlüğe giren və infaz edilməsi gereken bir məhkəmə qərarı varsa və ya kişinin Azərbaycan Cumhuriyeti dövlət təhlükəsinin mənfaətlərinə aykırı işə, bu hususlar ortadan kalkıncaya qədər vətəndaşlıqdan çıxmasına izn verilməz.

Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşlığından çıkmak üçün dilekçe ilə başvuruda bulunan kişinin dövlətə ödəyəcəyi harçın miqdarı Dövlət Harçları haqqında Kanunla tənzimlənir.

Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşlığından çıxma qərarı, Azərbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın 109.maddəsinin yirminci fıkrasına uyğun olaraq alınır.

Madde 18. Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşlığının kəybedilməsi

30 Ağustos 1961 tarixli Vətənsizliyin Azaltılmasına Dair Sözləşmə hüquqləri diqqətə alındığında, Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşlığının kəybı üçün aşağıdakı səbəblər kəbul edilir:

- 1) Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşının gönüllü olaraq başqa bir dövlətin vətəndaşlığını kəzənməsi;
- 2) Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşının yabancu bir dövlətin dövlət və ya belediye qurumlarında və ya silahlı qüvvələrində və ya digər silahlı birimlərində gönüllü xizmət etməsi;
- 3) Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşının dövlət təhlükəsinə ciddi şəkildə zədələyən davranışlarının olması;

3-1) Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşının terror fəaliyyətlərinə katılması və ya Azərbaycan Cumhuriyeti anayasal yapısını zorla dəyişirməyə yönəlik əməllərdə bulunulması;

3-2) Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşının, dini düşmanlıq təməlinə dini məzhəbləri yayma və ya dini ayinlərin yerinə gətirilməsi adı altında yabancısı bir dövlətdə silahlı bir çatışmaya katılmaq da daxil olmaq üzərə dini aşırılıq yanlısı fəaliyyətlərində bulunulması və ya başqa bir kişiyi bu fəaliyyətlərə daxil etməsi və ya bu amaçla istikrarlı bir qrup oluşturməsi, ayrıca yabancısı ölkədə din təlimi adı altında askeri təlim görməsi;

4) Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşlığını qazanmış kişi vətəndaşlığa qəbul üçün gərəklı bilgiləri kastən sahtələştirməsi və ya sahte belge sunmuş isə əldə etdiyi Azərbaycan vətəndaşlığını qayıbedər.

Azərbaycan Cumhuriyeti vətəndaşlığının qayıbedilməsi məsələsi, bu Kanunun 17.maddəsinin ikinci və üçüncü fıkralarında belirtilən sınırlamalar diqqətə alınaraq məhkəmə tərəfindən qərara bağlanır.

Madde 19.Ebeveynlərin vətəndaşlığı dəyişməsi halində qocukların vətəndaşlığının dəyişməsi durumu

Ebeveynlərin vətəndaşlıqlarını dəyişməsi halində hər ikisinin də Azərbaycan vətəndaşlığını qazanması durumunda, onların 14 yaşından kiçuk qocukları da Azərbaycan vətəndaşlığını qazanmış olurlar.

Qocugun ebeveynlərindən biri biliniyorsa, bu ebeveyn Azərbaycan vətəndaşlığını qazanması durumunda, 14 yaşından kiçuk qocugu da Azərbaycan vətəndaşlığını qazanmış olur.

Madde 21. Ebeveynlərindən birinin Azərbaycan vətəndaşlığını qazanması halində qocukların Azərbaycan vətəndaşlığını qazanması durumu

Ebeveynlərdən biri Azərbaycan vətəndaşlığını qazanmış kişi , diğəri yabancısı isə, qocuk Azərbaycan vətəndaşlığını qazanmış olan ebeveynin talebi üzərinə və yabancısı ebeveynin rızası doğrultusunda Azərbaycan vətəndaşlığını qazanabilir.

Azərbaycan sınırları içində yaşayan çocuğun ebeveynlərindən biri Azərbaycan vətəndaşlığını kazanmış kişi, digəri vətənsiz olan olan kişi isə, çocuk Azərbaycan vətəndaşlığını kazanabilir.

Azərbaycan sınırları dışında ikamet eden çocuğun ebeveynlerden biri Azərbaycan vətəndaşı kazanmış kişi, digəri isə vətənsiz kişi isə, çocuk Azərbaycan vətəndaşlığını kazanmış ebeveynin başvurusu ve vətənsiz olan ebeveynin rızası doğrultusunda Azərbaycan vətəndaşlığını kazanabilir.

Madde 22. Ebeveynlerinden birinin Azərbaycan vətəndaşlığının sona erdirilmesi durumunda çocukların Azərbaycan vətəndaşlığının muhafaza edilmesi

Ebeveynlerinden birinin Azərbaycan vətəndaşlığına son verilir ve digəri Azərbaycan vətəndaşlığında kalırsa, çocuk Azərbaycan vətəndaşlığı sona ermez saklı kalır. Azərbaycan vətəndaşlığı sona eren ebeveynin talebi ve Azərbaycan vətəndaşlığında kalan ebeveynin rızası doğrultusunda çocuğun Azərbaycan vətəndaşlığından çıkmasına izin verilebilir.

Madde 23. Evlat edinilmesi halinde çocuğun Azərbaycan vətəndaşlığını kazanması durumu

Azərbaycan vətəndaşları yabancı veya vətənsiz çocuğu evlat edinirse, bu çocuk Azərbaycan vətəndaşlığını kazanır.

Yabancı ülke vətəndaşı olan çocuğu evlat edinen eşlerden biri Azərbaycan vətəndaşı öbürü isə vətənsiz kişi isə çocuk Azərbaycan vətəndaşlığını kazanmış olur.

Yabancı ülke vətəndaşı olan çocuğu evlat edinen eşlerden biri Azərbaycan vətəndaşı öbürü yabancı isə çocuk evlatlık edinenlerin rızası ile Azərbaycan vətəndaşlığı kazanmış olur

Vətəndaşlığı bulunmayan çocuğu evlat edinen eşlerden biri Azərbaycan vətəndaşı, öbürü isə vətənsizsa çocuk Azərbaycan vətəndaşlığını kazanmış olur

Vətəndaşlığı bulunmayan çocuğu evlat edinen eşlerden biri Azərbaycan vətəndaşı öbürü yabancı isə çocuk evlat edinen eşlerin rızası ile Azərbaycan vətəndaşlığını kazanmış olur.

Madde 24. Yabancılar ve vatansız kişiler tarafından evlatlık edinilme halinde çocukların vatandaşlığının belirlenmesi

Yabancılar Azərbaycan vatandaşı olan çocuğu evlat edindiklerinde, onların başvurusu üzerine bahsi geçen çocuğun Azərbaycan vatandaşığı son verilir.

Azərbaycan vatandaşlığına sahip olan çocuğu evlatlık edinen karı kocadan biri Azərbaycan vatandaşı, diğerinin yabancı ülke vatandaşı, olması durumunda ise evlat edinilen ocuk Azərbaycan vatandaşlığında kalabilir.

Evlat edinenlerin başvurusu üzerine çocuğun Azərbaycan vatandaşlığına son verilebilir.

Azərbaycan vatandaşı olan çocuğu evlat edinen karı kocadan ikisi de vatansız kişi ise, yahut biri Azərbaycan vatandaşı diğer vatansız kişi ise ocuk Azərbaycan vatandaşlığında kalabilir.

Madde 25. Vatandaşlıklarını değiştirmek için çocukların kendi rızalarının gerekliliği

Bu Kanunun 19-24.maddelerinde öngörülen hallerde, 14 ile 18 yaş arasındaki çocukların vatandaşlıkları ancak kendi rızaları ile değişebilir.

EK 3: Azərbaycan Aile Kanunu'nun Vətəndaşlıqla İlgili Hükümləri

Madde 44. Çocuğun kökeninin belirlenmesi

Çocuğun anne ile soybağı ilişkisi, annenin çocuğu poliklinikte doğurmasını onaylayan belge ile, doğum poliklinikten başka yerde gerçekleşmişse, doğuma yardımcı olan doktorun belgesi ile yetkili devlet makamları tarafından, bu belgeler olmadığında ise tanık ifadesi ve diğer delillerle mahkeme tarafından belirlenir.

Çocuk evlilik birliği içinde doğduktan, devam eden evlilik varsa veya evlilik sona ermişse, evlilik geçersiz kabul edilmişse, çocuğun babasının ölüm tarihinden itibaren üç yüz gün içinde doğmuş olması hali varsa ve bu durumu ispat eder nitelikte diğer kanıtlar da yoksa bu gibi hallerde çocuğun babası annenin kocasıdır.

Çocuğun evlilik dışında doğması durumunda baba ile arasındaki soybağı, çocuğun annesinin ve babasının yetkili devlet makamına beraber dilekçe vermeleri ile belirlenir.

Anne fiil ehliyetini kaybetmiş, ölmüş, ebeveynlik haklarından feragat ettirilmişse veya annenin nerede olduğu bilinmiyorsa, çocuğun babası yetkili devlet makamının rızası doğrultusunda dilekçe ile yazılı başvuruda bulunabilir. Eğer yetkili devlet makamının rızası yoksa babalık mahkeme kararı ile belirlenir.

Eğer çocuk reşit ise babalığın belirlenmesi çocuğun kendi isteğine bırakılmıştır. Sınırlı ehliyetlilerde ise, vasisi veya yetkili makamlarının onayı ile çocuğun babasının babalığının ispat edilmesine izin verilir.

Madde 45 Babalığın tesbiti ve mahkeme yolu ile babalığın tanınması

Çocuk evlilik içinde değil de evlilik dışında doğduktan ve ebeveynlerin birlikte dilekçesi veya çocuğun babasının dilekçesi olmadıkta babalık çocuğun vasisinin, eğer çocuk reşit ise, kendisinin dilekçesi ile mahkeme tarafından belirlenir.

Çocuğun annesi ile nikahı olmayan ancak kendisini çocuğun babası olarak kabul eden kişinin ölümüne halinde babalığın tanınması, Azərbaycan Medeni usul mevzuatına göre mahkeme tarafından tesbit edilebilir.

Madde 117. Evlatlık edinilmesine izin verilen çocuklar

Reşit olmayanların evlat edinilme hususuna çocuk doğduktan sonra onun yararı göz önünde bulundurulmakla yürütülür.

Azerbaycan vatandaşı olan çocukların veya Azerbaycan vatandaşı olmayan ancak bu Kanun uyarınca vahit kaydı yapılan çocukların Azerbaycan'da daimi ikamet eden vatandaşlarının ailesinde terbiye etmek ve yetiştirmek mümkün olmadıkta veya vatandaşlığına ve ikamet ettiği yere bakılmaksızın akrabaları tarafından evlat edinilmedikçe bahsi geçen çocukların yabancılar veya vatansız kişiler tarafından evlat edinilmesine izin verilmez.

Çocukların Azerbaycan sınırları dışında daimi olarak ikamet eden Azerbaycan vatandaşları, akraba olmayan yabancılar ve vatansız kişiler tarafından evlat edinilmesine vahit kayıt tarihinden itibaren altı aylık sürenin bitiminden sonra izin verilir.

Azerbaycan vatandaşı olmayan, ancak vahit kaydı alınmış çocukların Azerbaycanın sınırları dışında ikamet eden Azerbaycan vatandaşları, çocukların akrabası olmayan yabancılar ve vatansız kişiler tarafından evlat edinilmesine kayıt tarihinden itibaren bir yıl sonra izin verilir.

Madde 118. Evlat edinme prosedürü

Azerbaycan vatandaşı olan çocukların, yabancılar ve vatansız kişiler tarafından evlat edinilmesi de dahil olmak üzere, ebeveyn bakımından yoksun olan çocukların evlat edinme prosedürü, ilgili yürütme makamı tarafından belirlenir.

Kendi ülkesinde evlat edinme ile ilgili eğitim almış yabancılar ve vatansız kişiler hariç, mülakattan geçmiş evlat edinmek isteyen kişiler ilgili yürütme makamı tarafından 30 günlük süreyi aşmamak kaydıyla evlat edinme eğitimlerine katılırlar. Kendi ülkelerinde evlat edinme eğitimini teyit eden belge sunan yabancılar ve vatansız kişilerden eğitime katılma talep edilmez.

Azerbaycan vatandaşı olan, yabancılar ve vatansız kişiler tarafından evlat edinildiğinde, çocuğu evlat edinmek isteyen kişiye(kişilere) hukuki yardım, akredite bir kuruluş tarafından sağlanır.

Madde 120 Evlat edinme hakkına sahip olan kişiler

Aralarında nikah olmayan yabancılar ve vatansız kişiler(akrabalar (kardeşler, büyükanne ve büyük babalar, anne ve babanın kız kardeşleri, erkek kardeşler

tarafından çocuğun evlat edinilmesi hariç) tarafından çocukların evlat edinilmesine izin verilmez.

Azerbaycan vatandaşı olan çocuğu evlat edinmek isteyen yabancılar ve vatansız kişilerin orada yaşayan her kişinin, ikamet ettiği ülkenin ilgili mevzuatına göre asgari normdan az olmayan bir yaşam alanına sahip olması gerekmektedir.

Madde 155 Evlat edinme

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin taraf olarak kabul gördüğü uluslararası anlaşmalarda saptanmış bazı haller istisna olmakla, Azerbaycan arazisi sınırları içerisinde yabancı veya vatansız kişiler tarafından evlat edinilen ve bunun sonucunda Azerbaycan vatandaşlığını elde eden çocuğun evlat edinilmesi hali ülkenin yasama sisteminin ön gördüğü kurallar çerçevesinde esas alınarak ivedilikle yürütülür.

Azerbaycan arazisinde yabancı ülkenin vatandaşlığına sahip olan çocuğun Azerbaycan vatandaşı tarafından evlat edinilmesi durumunda, buna yabancı çocuğun yasal olarak belirlenmiş temsilcisinin ve çocuğun kendi ülkesinin yetkili makamları ile birlikte mensup olduğu devletin yasama sistemi tarafından talep edilmesi ile evlat edinilmek istenen çocuğun irade beyanından hareketle rızasının alınması zorunludur.

Çocuğun Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yasaması ve taraf olduğu uluslararası anlaşmalarda belirlenmiş hakları evlatlık edinme sonucunda bozulursa, evlatlık edinme evlatlık edinenin vatandaşlığına bakılmaksızın uygulanamaz, gerçekleştirilmiş evlatlık edinme ise mahkeme yolu ile feshedilir.

Evlatlık edinenin vatandaşı olduğu devletin yetkili makamları tarafından Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yurtdışında yaşayan çocuğunun evlatlık edinilmesi, ilgili yürütmü makamı(Azerbaycan Cumhuriyeti Aile, Kadın ve Çocuk Sorunları Devlet Komisyonu) tarafından belirlenmiş kurala uygun ve önceden izin alma şartıyla geçerli sayılır.